

Občanský a společenskovední základ

KOMPLET

kolektiv autorů

PSYCHOLOGIE

POJEM

PSYCHOLOGIE

Název této nauky je odvozen ze dvou řeckých slov – *psyché*, což značí **duši**, a *logos*, což v češtině znamená **věda**.

Descartova filozofie

Descartův filozofický pohled je založen na skepsi, zpochybnění všeho, o čem lze pochybovat. Právě tím se podle něj ale dosáhne toho, že člověk najde pevnou oporu v sebejistotě myslící duše. Představu si můžete učinit z výňatku z jeho díla *Principy*:

ZAJÍMAVOST

„Když jsme tedy takto zpochybnili všechno, o čem můžeme nějak pochybovat, a dokonce předstírali, že to není pravda, můžeme předpokládat, že není Bůh ani nebe ani tělesa, že sami nemáme ruce ani nohy ani celé tělo. Nemůžeme však předpokládat, že nejsme my sami, kteří to myslíme. Nelze tvrdit, že by to, co myslím, v té chvíli, kdy to myslím, neexistovalo. Takže tato myšlenka: „Myslím, tedy jsem“ (latinsky „Cogito ergo sum“), je ze všech první a nejjistější, jaká každému řádně filosofujícímu přijde.“

▲ Dobový snímek zachycující sedícího Wilhelma Wundta se spolupracovníky při práci

▲ Sigmund Freud se narodil na Moravě v Příboře. Před jeho rodným domem stojí neodmyslitelná relikvie symbolizující psychoanalýzu – pohovka.

1. Úvod do psychologie

Stručné dějiny psychologie

V první antické a středověké etapě byla **psychologie** označována jako **nauka o duši**. Vědeckou disciplínou se stala před více než sto lety jako součást filozofického myšlení.

◀ **Psychologii** můžeme definovat jako **vědu o psychických jevech člověka**.

Zaujímá mezi vědami zvláštní postavení – na jedné straně spolupracuje s přírodními vědami (např. biologií), na straně druhé s vědami humanitními (sociologií, pedagogikou, etnografií, jazykovědou atd.).

Představitelé předvědecké psychologie

V antickém Řecku byla duše chápána jako síla oživující tělo, odloučení duše od těla znamenalo smrt. Podle filozofa **Platóna** (427 př. n. l. – 347 př. n. l.; viz str. 239) byla duše uvězněna v těle – její pravý život nastával až mimo něj. Filozof **Aristotelés** (384 př. n. l. – 322 př. n. l.; viz str. 240) hlásal, že je nutné pečovat o čistotu duše, tj. žít život v dobru a pravdě, protože „... oddá-li se člověk zlu a lži, pak zatemňuje svou duši“.

Platón

Aristotelés

sv. Augustin
z HippaTomáš
Akvinský

Vůdčí osobností raného křesťanství je **sv. Augustin z Hippa** (354–430; viz str. 242), který kladl důraz na pochopení sebe sama a na základě toho na to, jak žít a dát svému životu smysl. Dalším význačným představitelem předvědecké psychologie je **Tomáš Akvinský** (1225–1274; viz str. 243), který zdůrazňoval především spojitost člověka se světem přírody.

Význační představitelé vědecké psychologie

Za počátek moderního výkladu psychologie je považováno učení francouzského filozofa **Reného Descarta** (1596–1650; viz str. 246). V díle *Vášeň duše* se pokouší o soustavný výklad „pohybů“ lidské duše. Descartes **duši** **prísuzuje** **pouze člověku** (na rozdíl od Aristotela, podle něhož ji měla i zvířata a rostliny). Podle Descarta se duše neřídí fyzikálními zákony, je odlišnou substancí, ale s tělem je těsně spojena.

René
Descartes

Na Descarta navazuje anglický myslitel **John Locke** (1632–1704; viz str. 248) „zkoumáním toho, co probíhá v mysli“, tedy **vědomí** – svoji metodu nazývá **introspekci**. Veškerý duševní život se podle něj skládá z prvků vědomí, z jejichž spojování (asociací) se skládá duševní vědomý život: „Nic není v mysli, co nebylo dříve ve smyslech.“

John Locke

Psychologii můžeme za vědní disciplínu považovat od okamžiku, kdy **Wilhelm Wundt** (1832–1920) založil **první psychologickou laboratoř v Lipsku**. Wundt kladl důraz na bezprostřední zkušenost, její analýzu, na vztah mezi drážděním smyslových orgánů fyzikálními podněty a zkušeností (pocitů a prožitků, které následují).

Wilhelm
Wundt

Hlavní směry psychologie

Psychologie jako nauka je věda mnoha různých přístupů a názorových proudů. V následujících odstavcích jsou přiblíženy hlavní směry, ve které se vyvinula.

Hlubinná psychologie

Hlubinná psychologie vychází z tzv. **psychoanalýzy**. Ta se zaměřuje především na oblast lidského **nevědomí**.

◀ Hlubinná psychologie zahrnuje **psychoanalýzu** rakouského psychologa **Sigmunda Freuda** (1856–1939). Freud se pomocí ní snažil o léčení příznaků a obtíží pacientů v oblasti, kterou běžný člověk u sebe sám nevnímá – v **předvědomí** a **nevědomí** (blíže viz str. 25). Právě v nich se podle něj odehrává část naší duševní činnosti, která může mít zásadní dopad na běžné (**uvědomované**) myšlení, citění a chování. Zpočátku Freud využíval pro léčbu **hypnózu**, při níž se snažil u pacienta najít potlačené příčiny jeho potíží a následně je na vědomé úrovni zpracovat. Za Freudův klíčový titul je považováno dílo *Výklad snů*.

Sigmund
Freud

2. Vývojová psychologie

Předmět zájmu vývojové psychologie

Vývojová psychologie (také **ontogenetická psychologie**) se zabývá vývojem lidské psychiky (chováním a prožíváním) od početí do smrti jedince.

Jednotlivá vývojová období jedince

Kritické (senzitivní) období je období v životě člověka, kdy jedinec celkově více vnímá určité vlivy z okolí. Pouze pokud se tyto stimuly objeví, může dojít ve vývoji k realizaci změn, na které je člověk geneticky nastaven. Pokud podmínky vhodné nejsou, změny ve vývoji již lze dohnat pouze částečně nebo vůbec.

Prenatální období

Období: od početí do porodu

Je to období **prudkého tělesného vývoje**, kdy se z několika buněk musí během devíti měsíců stát složitý organismus. Již nyní je budoucí jedinec v interakci s vnějším světem – podle některých výzkumů šestiměsíční plod reaguje na řadu zvuků, odlišuje zvuk lidské řeči, reaguje na změnu polohy matky atd. Většina matek přirozeně odpovídá na pohyby dítěte uvnitř svého těla a její pocity a emoce zpětně ovlivňují dítě ve formě jakéhosi dialogu.

Novorozenecké období

Období: od narození do 1 měsíce

Zdravý novorozenec má vyvinuté základní nepodmíněné reflexy: hledací, sací, polykací, vyměšovací, obranné, orientační, úchopové a polohové. Velmi záhy se začíná učit, že jeho chování má určitou odezvu v okolí. Aktivně začíná vyhledávat to, co je mu příjemné, a snaží se vyhnout nepříjemnému.

Na lidský hlas reaguje jinak než na ostatní zvuky, stejně jako na dotyk lidského těla (např. při položení matce na břicho) reaguje živěji než při dotyku podložky.

Kojenecké období

Období: 1 měsíc – 1 rok

Je to období velmi intenzivního vývoje dítěte po všech stránkách:

- **3 měsíce** – dítě leží na zádech, sleduje pohybující se hračku, udrží se vzepřené na předloktí (tzv. „pase koníčky“), začíná si broukat a rozeznávat známý lidský obličej.
- **6 měsíců** – dítě se za podané prsty přitáhne do sedu, začíná vyslovovat slabiky, začíná záměrně opakovat činnost, která mu přinesla zajímavý nebo příjemný podnět.
- **9 měsíců** – dítě se dovede samo posadit, vytáhne se za ruce do stoje, je schopno držet i malé předměty a začíná rozumět jednoduchým výzvám (např. „udělej pápá“). Úzkostně reaguje na odloučení od matky či jiné známé osoby – **separační úzkost**. Je to kritické období pro navázání trvalého a pevného vztahu k matce, pečující osobě. V roce dítě dokáže chvíli stát bez opory a udělá, vedené za ruku, první kroky.

Batolecí období

Období: 1–3 roky

Stejně jako kojenecké je i batolecí období etapou prudkého rozvoje a růstu.

- **Motorické (pohybové) změny** – nejistá chůze se mění v jistou samostatnou chůzi (1,5 roku) a běh (2 roky). Batole zdokonaluje činnost rukou a prstů, okolo druhého roku již koordinovaně pouští či pokládá předměty (bez obtíží postaví z kostek věž). Dovednost jemnějších pohybů se projevuje i v prvních kresbách. Okolo 1,5 roku se dítě snaží napodobit předkreslenou čáru, ve třech letech již podle předlohy nakreslí kruh či neumělý křížek.
- **Řeč** – velmi rychle se rozvíjí od prvních slůvek k pokusům o dialog. Dítě též začíná chápat symbolický význam slov, jejich zásoba rychle vzrůstá. Do dvou let o sobě dítě mluví převážně ve 3. osobě, ke konci třetího roku již používá zájmeno „já“.

▲ Kritické senzitivní období – pokud např. dítě nedostane v prvním měsíci života pozitivní reakci na tzv. „spontánní úsměv“, nebude se jeho úsměv dále vyvíjet a může dokonce i zcela vyhasnout.

▲ Prenatální vývoj člověka – lidské embryo ve stádiu tří měsíců.

▲ Novorozenecké období. Blízkost a laskavá péče matky je velmi důležitá pro pozitivní vývoj prvotních sociálních návyků.

▲ V kojeneckém věku již dítě zvědavě prozkoumává své okolí – např. cíleně tahá za chraстítka zavěšená nad postýlkou.

▲ Batole již intenzivně objevuje svět kolem sebe.

SOUVISLOSTI

Poruchy čítí

Víte o tom, že existuje i **porucha čítí** – tzv. **hypesťezie**? Může být trvalá nebo přechodná, způsobená poškozením nervů po úraze či jako důsledek onemocnění (nádorová onemocnění, cukrovka, hluboké psychické trauma atd.). Nemocný má v postižené oblasti **snížené vnímání** dotyků, pohybu, bolesti, chladu, tepla apod. Jedná-li se o narušení hlubokého čítí, může mít potíže i s vnímáním pohybu nebo polohy vůbec. Jedná se o poměrně obtížné postižení, protože se sníženou citlivostí čítí si není člověk schopen uvědomit bolest a riziko, např. popálení, říznutí atd., a nemůže se vlastně nijak chránit.

3. Psychické procesy

Podstata psychických procesů

Psychické procesy přináležejí k základním psychickým aktivitám jedince. Každá živá bytost, člověka nevyjímaje, se potřebuje orientovat v prostředí, ve kterém žije – potřebuje z něj získat informace, zpracovat je, posoudit je (i na základě minulých zkušeností) a adekvátně na ně reagovat. K základnímu sběru informací slouží **čítí** a **vnímání**.

Čítí

Čítí představuje prostý reflexivní příjem podnětů (stimulů) našimi smysly:

stimul ▶ nervová soustava ▶ mozek

V mozku se stimul zpracovává jako jednoduchá základní informace vyjadřující smyslovou kvalitu – **počitek**. Jeho příkladem může být světlo, tma, teplo, hořká chuť atd.

Na počitek **nemají vliv naše minulé zkušenosti** (např. rozsvícení lampy – počitek světla – bude vnímáno každým člověkem stejně). Důležitou roli při vnímání jednotlivých počitků hraje **úroveň adaptace**. V tom se už mohou jednotliví lidé lišit (při stejné teplotě kolem 12 °C nebude např. obyvatel Grónska vnímat chlad, obyvatel Afriky ano).

Na následujícím schématu vidíte **příklad počitku** – světelný počitek registrovaný okem, který je vyhodnocován laloky zadního mozku, centrem vidění člověka. (Poznámka: další centra počitků v mozku jsou vyobrazena na str. 12).

Světelný počitek

-
- 1 Rohovka
 - 2 Duhovka
 - 3 Čočka
 - 4 Sítnice
 - 5 Optický nerv přenášející nervové impulzy do mozku
 - 6 Pozorovaný objekt
 - 7 Obráz pozorovaného objektu na sítnici
 - 8 Mozek s centrem zraku

Počitky dělíme podle smyslových orgánů, které je vedou do mozku (viz obr. vlevo):

- **Zrakové** – umožňují rozeznávat světlo a tmu, tvary a barvy **A**.
- **Sluchové** – dodávají informace o intenzitě a tónu zvuku **B**.
- **Čichové** – umožňují rozpoznat jednotlivé vůně a pachy **C**.
- **Chuťové** – díky nim se orientujeme v jednotlivých chutích **D**.
- **Tělové** – informují nás o stavu našeho těla buď zevnitř (hlad, sytost, nevolnost) **E**, nebo zvenčí (tj. kontrolujeme skrze ně tělo a jeho části při pohybu) **F**.
- **Hmatové** – umožňují rozeznávat tlak, teplotu, bolest **G**.

Vnímání

Vnímání (percepce) je základní psychická funkce umožňující člověku získat subjektivní obraz vnějšího i vnitřního prostředí na základě informací získaných smysly.

Není to již jen pouhá informace ze smyslových receptorů, ale její celkové zpracování na základě subjektivních zkušeností. Výsledkem proto není jediný počitek, ale jejich komplex, ovlivněný naším myšlením – **vjem**. Pokud nám někdo podá květinu, jednotlivými počitky mohou být např. ostrost trnů, červená barva nebo sladká vůně. Teprve jejich složením a porovnáním s dřívější zkušeností můžeme získat vjem – v tomto případě zjištění, že držíme v ruce růži.

Charakteristiky vnímání

- **Celostnost** – jednotlivé informace jsou vždy odrazy nějakého celku. **Obraz skládající se z částí je také vždy vnímán jako celek**. Některé části mohou v určitý okamžik působit jako výraznější. Velký vliv zde má i naše dřívější zkušenost.

▲ Celostnost – na obrázku může být zrně čar vnímána jednou osobou jako neřetelná čmáranice, naproti tomu druhý člověk v ní uvidí zcela jasnou kresbu – obrysy postav tančících žen.

Temperament

Temperament je označení pro soustavu psychických vlastností, kterými se jedinec projevuje navenek (způsobem chování, reagováním na podněty a prožíváním situací).

Britský psycholog německého původu **Hans Jürgen Eysenck** (1916–1997) temperament osobnosti charakterizoval kombinací dvou dimenzí: **extraverze – introverze** a **stabilita – labilita**:

- **Extravert** – je popisován jako člověk otevřený, družný, společenský, impulzivní, rád riskuje, své city příliš nekontroluje, má rád změnu a má bohatou slovní zásobu.
- **Introvert** – je naopak uzavřený, tichý, nebývá agresivní, je trpělivý, jedná rozvážně, má jen úzký okruh přátel, jedná převážně plánovitě.
- **Labilní člověk** – bývá neklidný, nevyrovnaný, úzkostný, mívá pocity méněcennosti, často i neurotické potíže. Jsou u něj typické rychlé změny nálad, těžko se přizpůsobuje.
- **Stabilní člověk** – projevuje se emoční stálostí a vyrovnaností, přizpůsobuje se rychle změnám, je dostatečně sebevědomý.

Druhy temperamentu podle Eysencka (viz schéma vpravo): ►

- **Sangvinický typ** – je charakterizován zvýšenou stabilitou, extraverzí.
- **Cholerický typ** – pro něj je typická labilita, extraverze.
- **Melancholický typ** – je labilní a převažuje u něj introverze.
- **Flegmatický typ** – vyznačuje se stabilitou a introverzí.

Temperament je převážně vrozený, ale v průběhu života dochází ke změnám především působením a vlivem výchovy, společnosti atd.

Motivační dispozice

Motivační dispozice jsou vnitřní faktory procesu podněcování aktivity člověka.

Jsou to předpoklady ke vzniku a uplatnění úsilí, souhrn všech skutečností, které podporují nebo tlumí jedince, aby něco konal či nekonal. Každý má vlastní, individuální (a poměrně stabilní) motivační vlastnosti. Ty se však mohou postupně měnit, např. věkem, vlivem nemoci, ale třeba i „vyhořením“ v zaměstnání apod.

Problematikou osobnosti člověka, jeho motivací a potřebami se zabýval i americký psycholog **Abraham Maslow** (1908–1970). Sestavil tzv. **hierarchii lidských potřeb**, kterou obvykle zobrazoval jako **pyramidu**. Potřeby v ní seřadil od nejzákladnějších až po seberealizaci, u které je nejvíce potřebná motivační složka:

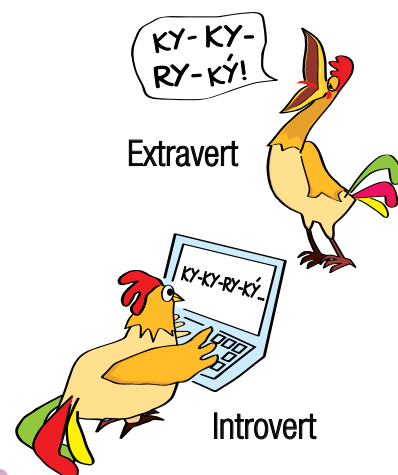
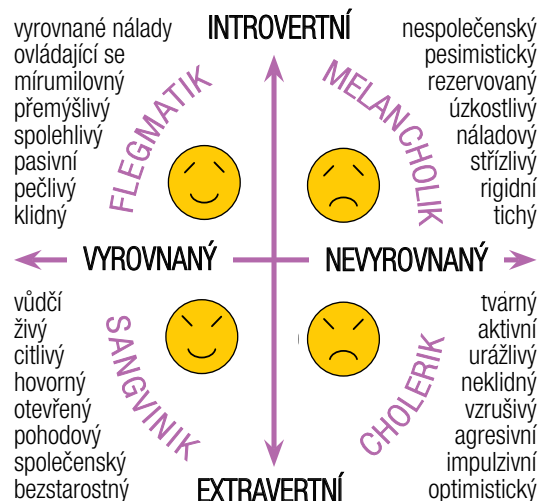
1. **fyzilogické potřeby** – potřeba potravy, tepla, vyměšování;
2. **potřeba bezpečí a jistoty** – projevuje se zejména v potřebě vyhnout se neznámému, neobvyklému či nebezpečnému;
3. **potřeba lásky a sounáležitosti** – směřuje osobnost člověka k tomu, mít někoho rád, být milován a k někomu patřit;
4. **potřeba uznání a úcty** – souvisí s potřebou mít úspěch a být vážený v očích jiných lidí;
5. **potřeba seberealizace** – úzce souvisí s touhou naplnit možnosti svého růstu a rozvoje.

Charakter

Termínem **charakter** psychologie označuje tu část osobnosti, která kontroluje a reguluje chování člověka podle společenských (zejména morálních) norem a požadavků. Často se používá také termín **charakterové** nebo **povahové vlastnosti**.

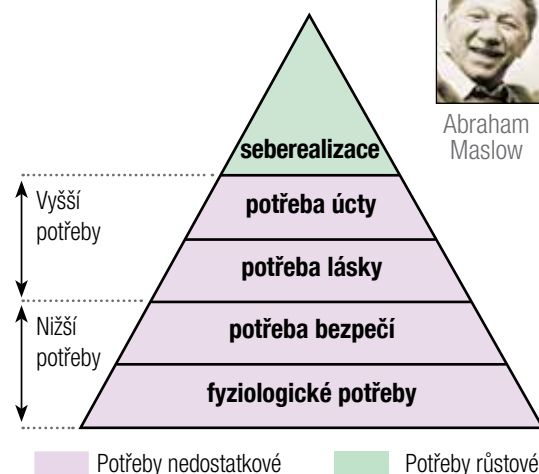
Do života jedince se promítá kontrola a regulace temperamentových vlastností, vztah k lidem, k hodnotám, sebehodnocení, vytrvalost a odolnost vůči zátěžovým situacím, svědomitost a odpovědnost.

Eysenckův systém klasifikace osobnosti podle temperamentu

► Najdete se? Jste spíše extravertem, který dá celému světu o sobě vědět a ještě si to užívá, nebo introvertem, dávajícím přednost skrytější existenci?

Maslowova pyramida potřeb

SOCIOLOGIE

POJEM

SOCIOLOGIE

Výraz **sociologie** je spojením z latinského *societas* = **společnost** a řeckého pojmu *logos* = **věda**.

OSOBNOST

Charles
Darwin

Charles Robert Darwin (1809–1882), britský přírodovědec, tvůrce evoluční biologie. Velký význam a dopad měla jeho **evoluční teorie o vývoji druhů**. Založena je na **přirozeném výběru**, kdy u jedinců dochází k selekci – přežijí pouze ti schopnější, silnější, přizpůsobivější. Tak dochází k evoluci, procesu, při němž se rozvíjí život na Zemi.

O vývoji člověka: ▾ ▲

<https://www.youtube.com/watch?v=Kueo99LIWDg&t=22s>

10:57

SOUVISLOSTI

Ideál krásné ženy

Příkladem vývoje náhledu společnosti na nějakou skutečnost může být proměna ideálu ženské krásy v průběhu dějin a vnímání ze strany žen.

Starší doba kamenná a Věstonická Venuše – ideální proporce ženského těla se tehdy zcela odlišovaly od těch současných. Změnu přináší **gotika**, v té době byly za krásné považovány ženy hubené, s útlými boky a průsvitnou pletí. K návratu k plnějším tvarům dochází v **období renesance a baroka**. Barokní ideál ženské krásy přetrvává až do 20. století, do doby, kdy se začíná rozvíjet filmový a reklamní průmysl.

Na filmových plátnech se v **50. letech** objevuje **Marilyn Monroe**, sexuální symbol s útlým pasem a velkými ňadry. Poslední etapa ve vnímání ženské krásy, která odstartovala v **60. letech a přetrvává do současnosti** – na přehlídkových molech se objevila modelka **Twiggy**. Ideálem ženské krásy je nezdavě hubená žena bez boků a ňader. Tento trend pokračoval až do 90. let. Pravda, v sou-

1. Sociologie jako věda

Vznik a vymezení sociologie jako vědy

Sociologie je poměrně mladou vědou, vyvinula se až v 19. století. Velký vliv na zrod této vědy měla **Darwinova evoluční teorie**, která popisuje vznik života na naší planetě. Ta ostře kontrastovala s teorií, v té době jedinou platnou, že všechen život na Zemi je dílem Boha. Impulzem pro vznik sociologie byly i **změny**, které s sebou přinesly **Velká francouzská revoluce** a **průmyslová revoluce** a s ní související **kapitalismus**, **změny v oblasti náboženství** a **rozvoj vědy**. Jejich dopad na společnost byl rozsáhlý – zanikly tradiční rodiny, lidé potřebovali pochopit nově vznikající společnost. Právě sociologie měla poskytnout na tyto otázky odpovědi.

Postavení sociologie v systému věd

Nelze přesně vymezit, jaké oblasti sociologie výlučně zloumá, a to proto, že se jednotlivé vědy mnohdy prolínají. Sociologie úzce souvisí s těmito obory:

- **filozofii** – již byla do období svého vzniku součástí (z ní se vyčlenily i jiné vědy, jako je např. politologie či psychologie);
- **statistikou a matematikou** – a to v souvislosti se zpracováváním a vyhodnocováním výsledků sociologických výzkumů;
- **ekonomií** – např. při sledování reakcí společnosti na vypuknutí ekonomické krize nebo vzestup kriminality v oblastech se zvyšující se nezaměstnaností;
- **politologií** – při zkoumání moci vůdce státu nebo reakce společnosti na nějakou politickou událost (amnestie prezidenta, korupční skandál), realizaci průzkumu veřejného mínění (např. preference politických stran nebo důvěra v politiky atd.);
- **demografií** – která zkoumá strukturu obyvatelstva – tzn. porodnost (natalitu), úmrtnost (mortalitu), věkovou strukturu společnosti, velikost a rozvoj populace, migraci (např. způsob vnímání jiných kultur a vztah k přistěhovalcům, projev nesnášenlivosti většinové společnosti aj.);
- **kulturní antropologií** – která zkoumá odlišné kultury (např. přírodních národů) a snaží se porozumět způsobu života lidí v jiných kulturních oblastech;
- **psychologií** – při zkoumání chování jedinců ve skupině, mezilidské komunikace, vlivu okolí na chování a prožívání jedince;
- **právem** – v souvislosti se sledováním společenských jevů, jako jsou domácí násilí, kriminalita mládeže, sociální vyloučení, prostituce atd.

Definice a předmět sociologie

Sociologie zkoumá chování člověka ve společnosti, zabývá se společenskými jevy, které vysvětluje ze sociálních příčin, odhaluje vzájemné vztahy mezi procesy, k nimž ve společnosti dochází, a popisuje fungování sociálních skupin.

Sociologie nahlíží na společnost jako na systém sestávající z velkého množství různorodých **sociálních skupin**, jichž jsme během života součástí. Zkoumá **sociální jevy** a snaží se odhalit **zákonitosti**, na jejichž základě se společnost vyvíjí.

Předmětem sociologie tedy není člověk jako individuum, ale člověk jako součást sociálních skupin.

Fáze a metody sociologického výzkumu

Aby mohla sociologie vyvozovat teoretické závěry, potřebuje vhodné **metody**, **pomocí kterých dané jevy zkoumá**. Její závěry by měly být podloženy výsledky

časnosti se objevují snahy o změnu, v médiích již lze vidět i modelky plnějších tvarů, trend těch vyhublých však stále přetrvává. A dopady na chování žen? Redukční diety, investice do přípravků na hubnutí, poruchy příjmu potravy již u velmi mladých dívek, které mohou mít fatální následky...

Marilyn Monroe – největší sexuální symbol v dějinách: ▸

<https://www.stream.cz/sexualni-idoly-stoleti/marilyn-monroe-nejvetsi-sexualni-symbol-v-dejinach-115477>

3:49

SOUVISLOSTI

Podstata diskriminačního jednání

Diskriminace je většinou vnímána v negativní rovině jako jednání znevýhodňující nějakou osobu

(skupinu osob) na základě pohlaví, náboženského vyznání, věku, sexuální orientace, zdravotního stavu atd. Často vychází z **předsudků**, tedy zjednodušených představ o druhých lidech, a projevuje se tak, že je diskriminovaná osoba utlačována, omezována, jsou jí upírána práva a snižovány její šance na uplatnění ve společnosti, ať už na trhu práce, nebo v oblasti politiky aj. Demokratické státy bojují s projevy diskriminace prostřednictvím **antidiskriminačních zákonů**, které diskriminační jednání zakazují.

Pokud jsou diskriminované společenské skupiny záměrně zvyhodňovány, většinou v pracovní či vzdělávací oblasti, hovoříme o tzv. **pozitivní diskriminaci**.

POJEM

AGEISMUS

Ageismus je přístup k lidem založený na přesvědčení o **kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu**. Probíhá skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku nebo na jejich příslušnosti k určité generaci.

SOUVISLOSTI

Obchod s bílým masem

Novodobá forma otroctví existuje i ve 21. století. **Obchodování s lidmi** funguje po celém světě a ani ČR není bohužel výjimkou. Nejčastěji jde o **nucenou prostituci žen**. Prostituce sama o sobě je ve většině zemí považována za legální, pokud je vykonávána dobrovolně. Problém nastává, když se ženy dostanou do rukou „obchodníků“, kterými jsou

pod výhrůzkami nedobrovolně drženy, sexuálně vykořisťovány, zneužívány, fyzicky napadány.

Obchodování s lidmi se netýká jen nuceně prostituce žen, může jít o **nucené práce v zemědělství, průmyslu či stavebnictví**.

5. Struktura společnosti

Nerovnost ve společnosti

Sociální pozice a její ukazatele

Sociální pozice je postavením jedince v určitém sociálním systému, jeho struktuře. Získaná pozice s sebou nese konkrétní soubor práv a povinností.

Ukazateli sociální pozice jsou: **objektivní charakteristika profese** (prestiž povolání v dané společnosti), **dosažený stupeň vzdělání** a **získaná kvalifikace, vliv a moc** (kterou jedinec disponuje), **příjmy** (kterých dosahuje a které je schopen proměňovat do pořizovaných statků, uspokojování svých potřeb) a s nimi související **životní styl**.

Sociální nerovnost

Neexistuje společnost, ve které by si byli všichni rovni. Vyplývá to z toho, jaké sociální pozice daný jedinec dosáhl. **Společenská nerovnost je tedy jevem univerzálním a těžko odstranitelným**. To, v čem jsme si (alespoň podle společnosti zastávající demokratické principy) rovni, jsou **lidská práva**, ta náleží všem bez rozdílu.

Žádná společnost není schopna zajistit absolutní rovnost všem svým členům. Typickým příkladem sociální nerovnosti je **dosažené vzdělání**. Ve společnosti západního typu je na vzdělání kladen velký důraz, u vysoce vzdělaných lidí se předpokládá, že zaujmou ve společnosti vyšší pozici než ti s nižším vzděláním. Mezi další příčiny nerovnosti patří **pohlaví, profese** nebo **etnicita** (příslušnost k národnostní menšině).

Nerovnost mezi lidmi může být dvojího typu:

- **Biologická odlišnost** – mezi lidmi může způsobit nerovné postavení v momentě, když jí společnost tento význam přidělí a začne ji tak vnímat. *Příklad: Biologické faktory, jako věk, pohlaví nebo barva pleti hrají v rozličných společnostech různou roli.*
- **Sociální nerovnost** – vychází z nerovnoměrného rozdělení statků mezi členy dané společnosti, takových, které jsou v dané společnosti pro svou nesnadnou dostupnost vysoce ceněny. *Příklad: V suchem postižených zemích to může být přístup k pitné vodě, ve vyspělých zemích jsou faktory sociální nerovnosti moc, prestiž a bohatství.* Nerovnost mezi lidmi je součástí společnosti, neměla by však přerůst v **diskriminační jednání**.

Časté projevy diskriminace ve společnosti

V souvislosti s genderovou problematikou se často mluví o **diskriminaci žen na trhu práce** (nerovné příležitosti u žen a jejich nerovné postavení, nižší odměna za stejnou práci).

Velmi závažnou formou diskriminace je také **ageismus** (z anglického *age* = věk), který je chápán jako **diskriminace lidí pro jejich věk**, převážně starších lidí. V krajních případech dochází k tzv. **věkové segregaci**, tedy vyčleňování starých lidí ze společnosti. Věková diskriminace má různé projevy – může jít o posměšky, opovržení, urážky, diskriminaci na pracovním trhu, v extrémních případech pak o fyzické a psychické týrání, zanedbání péče, vykořisťování a zneužívání.

Sociální stratifikace (rozvrstvení)

Již víme, že pro každou společnost je charakteristické nerovné postavení jejích členů. Právě na něm je společnost uspořádána do vrstev (*straty* = **vrstvy**).

Termínem **sociální stratifikace** rozumíme rozvrstvení společnosti, které má podobu hierarchického uspořádání jednotlivých vrstev dané společnosti.

Rozlišujeme čtyři základní typy sociální stratifikace: **otrokářství, kasty, stavy a třídy**.

Otrokářství

Otrokářství představuje formu extrémní nerovnosti, kdy jedna osoba je majetkem jiné osoby. Práva otroků a jejich postavení se v různých společnostech lišily, někde otroci neměli téměř žádná práva, jinde se mohli vzdělávat, uzavírat sňatky nebo vlastnit majetek. Ve výrobním procesu otroci představovali levnou pracovní sílu, což pro výrobce znamenalo nízké výrobní náklady a vyšší výnosy. V západním světě otrokářský systém přetrvával až do 19. století; dnes je ve většině zemí světa zakázán. Přestože je podle trestního práva otroctví považováno za **trestný čin zbavení osobní svobody**, stále se vyskytuje ve své novodobé podobě.

6. Kultura a společnost

Člověk, příroda a kultura

Již od počátku své existence jsou lidé závislí na přírodě. Postupně si ovšem lidé začali vytvářet svá vlastní pravidla, budovat svůj svět, a tím přírodu přetvářet.

Prostředí, které člověk svou záměrnou činností vytváří, můžeme nazvat kulturou.

Kulturu můžeme vnímat také jako opak přírody, která je na člověku nezávislá. Při srovnání způsobu života lidí za posledních sto let si uvědomíme, že **člověk má stále více potřeb** – mít svůj byt či dům, jezdit autem, nakupovat a mít možnost výběru, být obklopen elektronikou, cestovat atd.

Stejně tak nám poslouží srovnání způsobu života přírodních národů, které přírodu ctí, respektují a váží si jí, a způsobu života „konzumentů“, kteří vnímají přírodu jako svůj majetek a berou si z ní, cokoli je napadne.

V souvislosti s **konzumním způsobem života** dochází k drancování přírody, znečišťování životního prostředí a **narušení rovnováhy mezi světem přírody a světem kultury člověka**. Vztah přírody a kultury je velmi křehký, navíc je nutné si uvědomit, že člověk je stále na přírodě existenčně závislý. ►

Kultura, její druhy a funkce

Pojem **kultura** je odvozen z latiny (*colere* = obdělávat, pěstovat). Tento pojem je však zmiňován v různých souvislostech (může to být zemědělská kultura jako rostoucí plodina na poli, kultura jako umělecká činnost, kultura stolování, kultura vystupování v určité společnosti apod.), proto je obtížné pojem **kultura** jednoznačně definovat.

Sociologové dávají kultuře význam jiný. **Pojmem kultura označují určitou část lidské populace, jednotlivé kultury pak srovnávají a popisují rozdíly mezi nimi.**

V tomto významu bývá **kultura vázána na jazyk, náboženství nebo geografickou polohu**. Můžeme tak zkoumat a popsat kulturu japonskou, řeckou, arabskou, křesťanskou, židovskou nebo se zabývat specifiky jednotlivých kulturních oblastí v rámci České republiky (Slovácko, Valašsko, Chodsko, oblast Hané atd.).

Kultura však není vázána pouze na určité národy, náboženství či území. Také **každá generace, skupina lidí nebo rodina má svou vlastní kulturu** (viz dále).

O kultuře dále platí následující:

1. **Kultura je symbolická** – je uspořádaným systémem symbolů, které nesou určitý význam, něco zastupují. Jedním z nejvýznamnějších symbolů je **jazyk**, který lidem umožňuje se dorozumívat, komunikovat a předávat si hodnoty dané společnosti.
2. **Kultura je naučená** – tedy nikoli vrozená, zděděná. Kulturní hodnoty jsou člověku předávány v procesu učení. **Enkultura** je částí celoživotního socializačního procesu, kdy si jedinec osvojuje kulturní hodnoty společnosti, v níž žije (viz str. 37). Učí se určitým způsobem oblékat, konzumovat potravu, stolovat, vnímat roli ženy a muže ve společnosti, projevovat emoce, komunikovat, ctít a dodržovat zákony, zvyky a mravy, zkrátka v určitých situacích se chovat určitým způsobem. V procesu enkultura se člověk učí chovat a jednat **podle pravidel platných pro všechny příslušníky dané kultury**, která bývají souhrnně označována jako tzv. **kulturní vzorec**.
3. **Kultura je adaptivní** – tedy je výsledkem toho, jak se lidé žijící v určitém prostředí přizpůsobili přírodním podmínkám.

Druhy kultury podle obsahu

1. **Kultura hmotná (materiální)** – zahrnuje veškeré hmotné bohatství společnosti, které slouží k uspokojování potřeb lidí. Jde o všechny produkty člověka hmotné povahy, jako jsou budovy, stroje, auta, televizory, počítače a informační sítě, přístroje, židle, oblečení atd., a způsoby jejich užívání.
2. **Kultura duchovní** – zahrnuje ideje, názory, tradice, zvyky, umělecká díla a vědecké objevy, které charakterizují danou společnost.
3. **Kultura normativní** – představuje veškeré společenské normy převážně právní, morální, etické a náboženské povahy, které jsou v dané společnosti uznávány a předávány z generace na generaci.

SOUVISLOSTI

Udržitelný rozvoj

Zachování přírody, ekonomický rozvoj a sociální témata se promítají do procesu tzv. **trvale udržitelného rozvoje**. Podle českého zákona o životním prostředí je jím **„takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů pro budoucí generace“**.

Co se **obnovitelných zdrojů** týče, je třeba míru jejich využívání přizpůsobit možnosti jejich znovuoobnovení (např. sluneční energie, proudění vzduchu, biomasa, teplo získávané z hlubin země). Na obrázku vidíte islandskou geotermální elektrárnu a teplárnu, která využívá vulkanickou energii horkých pramenů a vířidel. ▼

SOUVISLOSTI

Symbols kolem nás

Takovými symboly mohou být smajlík v SMS zprávě nebo chatu, dopravní značka, různá gesta nebo může jít o symboly náboženské – kříž symbolizující křesťanství, menora či Davidova hvězda judaismus, půlměsíc a hvězda islám. Symboly nás provázejí každý den a na každém kroku.

SOUVISLOSTI

Příklad adaptivity kultury

Příkladem může být **vnímání smrti Tibeťany** a tzv. **vzdušné** neboli **nebeské pohřby**. Tibeťané nevnímají smrt jako konec, ale jako začátek něčeho nového, proto ke smrti přistupují s klidem a beze strachu. Typické jsou **vzdušné pohřby**, kdy tělo zesnulého je přeneseno na nějakou vyvýšeninu, rozsekáno na kusy a ponecháno supům. Jakkoli nám může připadat tento způsob obřadu zvrácený, má své důvody. Kromě náboženských je to nedostatek dřeva pro možnost pohřbení žehem a příliš tvrdá půda pro uložení do země.

Subkultury

Gothic

Subkultura **gothic** se vyčlenila v 80. letech 20. století z punku. Mísí v sobě **mystičnost, extravaganci a temnotu**. Základem subkultury je **hudba** preferující **post-punk** (původní britští **The Cure**), **new wave** či **gothic rock / metal**. Významným prvkem této subkultury je také **styl oblékání a líčení**. Základní barvou je **černá**, popř. červená, příp. ostatní barvy. Typické je **oblečení ze sametu, kůže či krajky**. Oblíbenými doplňky jsou stříbrné přívěsky, obojky či náramky s hroty. Na gothic srazech jsou k vidění osoby s bílým make-upem, černě nalíčenými očima, rudými či černými rty a černě nalakovanými nehty. Příslušníky gothic subkultury spojuje pohled na temnotu a smrt, které nás obklopují. Právě ve smrti umějí vyznačovat „goths“ nalézt krásu; neznamená to však, že by páchali sebevraždy, jen na smrt pohlížejí jinak než většinová společnost. Také z toho důvodu patří mezi záliby mnohých gothiků

depressivní poezie s nádechem smrti či fotografování hřbitovů. Subkultura gothic (stejně jako jiné subkultury) se vyznačuje specifickým způsobem života, myšlení, oblékání a líčení a v neposlední řadě i netradičním pohledem na svět.

Členové subkultur ve společnosti

Členové subkultur jsou převážně mladí lidé, kteří hledají sami sebe, chtějí někam patřit a také se snaží nějak se odlišit od ostatních, ať už stylem oblékání, chováním či hudbou.

► Projekt Kmeny – městské subkultury: ►

<https://www.youtube.com/c/projektkmemy>

jednotlivé díly

ZAJÍMAVOST

Funkce kultury ve vztahu k člověku

Ve vztahu k člověku plní kultura několik funkcí:

- **Funkce humanizační** – právě kultura odlišuje člověka od jiných živočichů, vlivem ní se člověk přetváří z **biologické bytosti na bytost kulturní, společenskou**.
- **Funkce socializační** – díky výtvarným kulturám, z nichž má nezastupitelnou úlohu **jazyk**, je člověku umožněno osvojit si kulturní vzorec chování typický pro společnost, v níž žije.
- **Funkce zábavná** – kultura je pro člověka také prostředkem pro relaxaci, odreagování, rozptýlení a pobavení, přičemž důležitou roli zde hraje **umění**.

V rámci jedné kultury mohou existovat skupiny lidí, které se z většinové kultury vydělily na základě nějaké odlišnosti. Zpravidla bývá důvodem sdílení kulturních hodnot odlišných od hodnot většinové (majoritní) kultury. Tyto menší, vydělené skupiny lidí nazýváme **subkulturami**. Subkulturu pak můžeme chápat jako **kulturu minoritní skupiny v rámci většího kulturního celku**. Každá subkultura má svá specifika, která se odrážejí v životním stylu jejích členů. Příkladem může být subkultura **emo** (zkratka výrazu „emoce“, z angl. **emotions**), **punk**, příznivci **heavy metalu** všech subžánrů, subkultura **gothic**, **hackeri**, vyznačující **graffiti** atd.

► Subkultura emo charakterizují výrazné barvy, romantika a melancholie. Kořeny má v punku.

Masová kultura ve společnosti

Masová kultura je označením pro veškeré produkty prostředků hromadné komunikace, tzv. **masmédií**, které jsou konzumovány nejširším okruhem příjemců.

Vznik a následné šíření masové kultury byly umožněny technickým pokrokem a rozvojem masmédií, jako jsou tisk, rozhlas, televize a později internet.

Počátky masové kultury

První počátky masové kultury však sahají do 15. století, kdy byl vynalezen **knihtisk**, který umožnil zpřístupnění informací mnoha lidem. Důležitou epochou v rozvoji masové kultury bylo **období průmyslové revoluce** a s ním spojené procesy **industrializace** a **urbanizace**. V důsledku technického pokroku ve výrobě docházelo k postupnému zkracování pracovní doby, a městský člověk tak začal hledat způsob, jak využít volný čas. Stoupající poptávka po produktech masmédií pak byla pochopitelná.

Přínosy a negativa masové kultury pro společnost

V názorech na masovou kulturu se odborníci rozcházejí, shodují se však, že má své světlé i stinné stránky.

a) Klady masové kultury:

- rychle a snadno zprostředkovává informace;
- vychovává, vzdělává a baví, je prostředkem k zaplnění volného času;
- je všeobecně přístupná, stírá rozdíly mezi jednotlivými sociálními vrstvami;
- umožňuje zapomenout na každodenní problémy a odreagovat se.

b) Zápory masové kultury:

- nepodněcuje člověka k rozvoji myšlení, naopak vede k pasivitě;
- násilí a brutalita, které jsou často součástí mediálních obsahů, mohou negativně působit na rozvoj osobnosti;
- může vést k uniformitě konzumentů, kdy masy lidí budou stejně myslet, stejně vnímat okolní svět, budovat si stejné postoje a uznávat stejné hodnoty;
- jejím vlivem dochází ke stírání kulturních rozdílů a potlačování individuality člověka.

Masová kultura jako zábava, ale i terč protestu

Masová kultura je **přístupná širokým vrstvám** (masám) bez rozdílu věku, pohlaví, vzdělání, náboženského vyznání či politického smýšlení. Konkrétně se masová kultura projevuje tak, že lidé žijící v různých částech světa nosí stejné oblečení, čtou stejné časopisy, sledují stejné pořady, poslouchají stejnou hudbu, získávají stejné

MÉDIA

POJEM

KOMUNIKACE

Pojem z latiny – *communico* = sdílet, svěřovat se.

SOUVISLOSTI

Dorozumívání mezi živými bytostmi

Toto dorozumívání (komunikace) probíhá prostřednictvím **společné soustavy symbolů**.

Zvířata se dorozumívají především signály (zvukovými, pachovými atd.), což částečně platí i pro člověka.

Nejčastějším způsobem lidské komunikace je však **řeč a písmo**. V tomto případě mluvíme o **verbální komunikaci**.

▲ Klíkové písmo na hliněné destičce, komunikační prvek dávné minulosti

Komunikovat však můžeme oblečením, které máme právě na sobě, ale třeba i účesem, držením těla, chůzí atd. Komunikujeme-li beze slov, jde o **komunikaci nonverbální**.

Zvláštním typem je **komunikace elektronická** (dříve označovaná za telekomunikaci), která v minulosti probíhala prostřednictvím telegrafu či dálkopisu. Dnes jsou to především mobilní telefon a počítač připojené k internetu.

Co je komunikace: ▾ ▶

<https://www.youtube.com/watch?v=v3o85G-NOTE&t=236s>

9:47

SOUVISLOSTI

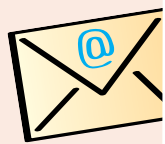

Kdo zmařil komunikaci?

Jak bylo řečeno, **rozhodující je záměr toho, kdo sdělení říká** (tedy **záměr komunikátora**).

Vezměte si třeba případ, kdy pošlete kamarádovi e-mail s pozvánkou na narozeninovou oslavu.

Kamarád si ale zprávu nepřečte, na vaši oslavu nepřijde, a navíc na vás bude naštvaný, že jste ho nepozvali. Chyba však není na vaší straně, váš záměr byl zřejmý.

1. Komunikace

Pojem „komunikace“

Se slovem **komunikace** se setkáváme několikrát denně, v různých situacích. Mluví se o komunikaci mezi obchodními partnery, o komunikaci s veřejností, marketingové komunikaci, ale také o opravě děr v komunikacích (tedy silnicích) po tuhé zimě.

Komunikace ve smyslu dorozumívání

Co tedy **komunikace** znamená? Nebudeme se teď dívat na význam tohoto slova jako obecného pojmenování dopravní cesty, budeme je chápat obecně jako **dorozumívání**.

▶ **Dorozumívání** je sdělování informací, myšlenek, názorů a pocitů mezi živými bytostmi.

Komunikační proces

Komunikace je jednání, jehož cílem je z pohledu **komunikátora** (tedy toho, kdo komunikuje) **přenos sdělení** (toho, co chce druhému říct) **jedné či více osobám (příjemci sdělení** neboli **recipientovi**).

Tento přenos probíhá **prostřednictvím symbolů** (řeč, písmo, signály atd.). Symboly jsou pak přenášeny **prostřednictvím kanálů** (mluvená řeč, gesta, doteky, ale také tištěný text, televizní přenos aj.).

Vzájemné působení mezi komunikujícími partnery nazýváme **komunikační proces**.

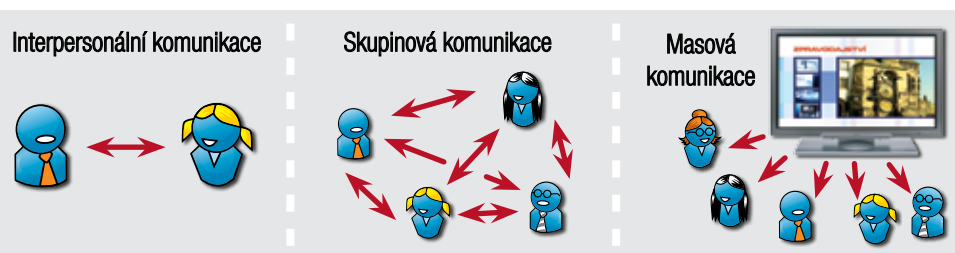
Komunikační proces

Aby mohl výše uvedený model fungovat, musí být splněny tři předpoklady:

- **Musí jít o komunikaci záměrnou** – alespoň jeden jedinec musí usilovat o komunikaci s jedincem druhým. Případ, kdy člověk mluví sám se sebou (**intrapersonální komunikace**), nemůžeme za komunikaci považovat, protože zde není přítomné žádné sociální jednání, žádná sociální akce.
- **Záměrné užívání symbolů** – souvisí s předchozím bodem. Za komunikaci nelze považovat například případ, kdy při úleku vykřiknete nebo když odposlechnete cizí rozhovor či přečtete cizí dopis. Jde totiž o neúmyslné předání informace, které nepředstavuje komunikaci.
- **Záměrnost počínání komunikátora** – tedy vědomá a cílená snaha toho, kdo přichází se sdělením, je určující. Pozor, správná recepce (tedy přijetí) sdělení příjemcem není pro existenci komunikace nutnou podmínkou. O komunikaci tedy můžeme mluvit i v případě chyby v přijetí sdělení.

Typy komunikace mezi lidmi

1. Interpersonální komunikace – je základním typem lidské komunikace. V tomto případě jeden člověk sděluje něco o něčem člověku druhému. Jde o individuální záměr, ale zároveň také o záměr společenský, neboť zahrnuje minimálně dvě osoby. Předpokladem úspěšného dorozumění je fakt, že oba partneři používají shodný systém dorozumívacích prostředků (stejný jazyk, významově obdobná gesta apod.).

Rozšiřující informace k pojmu: **komunikace**. Ve vyhledávači zadejte hledané řetězce: *komunikace, formy komunikace* atd., příp. položte vhodný dotaz jazykovému modelu AI.

SOUVISLOSTI

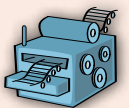

Lasswellův komunikační model v příkladu

Do tohoto schématu můžeme dosadit např. masovou komunikaci pomocí novin.

• Redakce novin vás bude chtít (prostřednictvím redaktora) informovat o počasí na víkend. **Novinář** tuto zprávu **zakóduje**, tedy napíše pomocí znaků naší abecedy.

• V **tiskárně** zprávu otisknou na novinový papír.

• Vzniknou **noviny**, které se stávají prostředkem přenášeji zprávu příjemcům (tedy vám).

• Vy **zprávu přijmete tím, že si ji přečtete**. Při čtení automaticky **dekódujete** (převádíte) psaný **text**, jednotlivá **písmena (kód) na srozumitelná slova**. Jejich **význam jste schopni interpretovat**, to znamená uvědomit si jejich obsah.

Ve zprávě se například psalo, že celý víkend prší.

• **Zpětnou vazbou** (vaši reakcí na tuto zprávu) **bude, že si na sobotní procházku vezmete deštník**.

• Komunikačním **šumem** může být to, že předpověď počasí se nenaplní, bude svítit sluníčko, vy jste si ale již vzali deštník.

SOUVISLOSTI

Příklad chybného dekódování přijatého sdělení

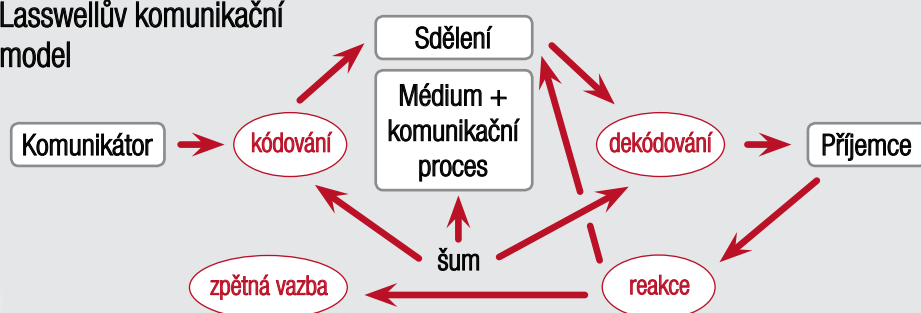
Příkladem by mohlo být třeba vysílání dokumentu o citlivém tématu – honu na lišku. Jinak bude tento dokument dekódovat myslivec a jinak zarytý ochránce zvířat. Přitom oba dokážou rozeznat znaky, z nichž je sdělení sestaveno, a přisoudit jim patřičný význam. Lišit se budou v tom, jaký smysl sdělení dodají.

Pro jeho lepší pochopení je vhodné si položit následující otázky: **KDO** hovoří, **CO** říká, **JAKÝM** médiem, **KOMU** a s **JAKÝM** účinkem? Psychologové zkoumající komunikaci doplňují k těmto základním otázkám ještě jednu – a to **PROČ** někdo komunikuje.

Následující schéma naznačuje aktéry **Lasswellova komunikačního modelu**, vztahy mezi nimi a jednotlivé dění.

Lasswellův komunikační model

Zdá se vám komunikační schéma složité? Pojd'me si je tedy více ozřejmit na vysvětlení a také na následném příkladu.

Lasswellův model přenosu komunikace názorně ukazuje zdroj (odesílatel, **komunikátor**), který vysílá **sdělení**. To při jeho odesílání **zakóduje** za použití určitého kódu a odešle je prostřednictvím některého vysílače nějakým kanálem k příjemci (recipientovi, adresátovi). **Příjemce** přijatý signál přijme přijímačem a **dekóduje**. Sdělení je pak připraven interpretovat (vyložit si je a použít). **Příjemcova reakce na sdělení** je pak pro komunikátora **jistým typem zpětné vazby**, která mu umožňuje posoudit úspěšnost komunikačního úmyslu. Kdekoli v procesu komunikace může dojít k různým komplikacím (zkreslení) neboli **šumu**. Toto schéma komunikace je možné vyložit i na zcela konkrétním příkladu (viz souvislosti vlevo).

Podstatu jednotlivých součástí komunikačního modelu můžeme blíže objasnit takto:

1. **Komunikátor (zdroj)** – je v procesu masové komunikace zastoupen **mediálními institucemi**. Ty poskytují příjemci **služby** – reagují na řadu událostí a názorů, moderují komunikaci (např. při rozhovorech), vytvářejí nová komunikační témata.
2. **Kódování** – kód je prostředkem (nástrojem) komunikace. Aby bylo možné komunikaci úspěšně absolvovat, **musí kód společně sdílet komunikátor i příjemce**.
3. **Sdělení** – je mediální produkt. Komunikátor nevysílá příjemcům sdělení jen z dlouhé chvíle, ale proto, aby splnil svůj **komunikační cíl**. Tematické složky, z nichž je sdělení sestaveno, tvoří **obsah sdělení**.
4. **Dekódování** – většina z nás dekóduje sdělení přes síto vlastních zkušeností, předpokladů a představ. Kvůli nim ovšem může být **zmařen komunikátorův záměr**. Z toho důvodu se komunikátoři snaží sestavit text sdělení tak, aby příjemce dovedli k takovému pochopení textu, jaké je pro komunikátory žádoucí.
5. **Příjemce – masové publikum** (zkráceně **publikum**) samo nevyvíjí žádnou činnost. Je silně pasivní, a může se tak stát i předmětem manipulace. Na jednu stranu velmi **heterogenní (různorodé)**, neboť je složeno z příslušníků nejrůznějších společenských vrstev a demografických skupin. Je ale také **homogenní (stejnorodé)**, a to z pohledu komunikátora, ale i v tom, že si jeho příslušníci vybírají stejný předmět svého zájmu.

Rozdíl mezi veřejností a publikem

- **Veřejnost** – se pohybuje ve veřejném prostoru a předpokládá se u ní zájem o věci veřejné, jejich význam a dopad.
- **Publikum** – je naopak složeno z lidí, kteří žijí ve svém soukromí.

Média masové komunikace

Máte pocit, že jsme ve výčtu jednotlivých prvků komunikačního procesu na něco zapoměli? Máte pravdu, jsou to **masová média**. Proto jim věnujeme celou následující kapitolu (viz str. 68), nejprve se ovšem seznámíme s jednotlivými typy médií.

Náměty pro samostatnou práci

1. Zopakujte si obecné statě o komunikaci.
2. I když se médiím masové komunikace budeme terpve věnovat, určitě budete schopni vyjmenovat alespoň pět médií masové komunikace:

Publicistika

Publicistika je žurnalistická produkce, která rozšiřuje zpravodajství. Objasňuje události, situace nebo myšlenky a přináší stanoviska.

Obsahuje také názor a hodnocení. Žurnalista v ní přistupuje k tématu subjektivně (s osobním zaujetím). **Výsledkem práce publicisty je poznání, ale také přesvědčení a ovlivnění publika.** Oproti zpravodajství obsahuje také **emoce**.

Existuje několik typů publicistiky a publicistických žánrů. Nás budou zajímat spíše její žánry – v následujících odstavcích si je alespoň trochu přiblížíme:

1. **Analytický článek** – pohybuje se na pomezí zpravodajství a publicistiky. Jde o představení určitého problému bez subjektivního závěru autora.
2. **Črta** – sdělení na pomezí publicistiky a literatury. Obsahuje subjektivní názor autora, jeho prožitek určité (i mezní) situace a jeho reakce na ni.
3. **Editorial** – je nejčastěji promluvou šéfredaktora. Bývá umístěn na vnitřní straně obálky časopisů či na první stránce novin. Informuje o obsahu čísla, komentuje některé události či přímo oslovuje čtenáře nějakým tématem.
4. **Fejeton** – jeho prostřednictvím autor nepřímou vyjadřuje svůj názor na určitou situaci. Využívá k tomu obrazného, beletristického a emotivně zabarveného líčení. Autor se vyjadřuje i humorně a ironicky, projevuje smutek, radost nebo naštvaní.
5. **Fíčrová zpráva a fotografie** – je žánr, který jsme podrobněji popisovali už v části o zpravodajství. Slouží spíše k pobavení.
6. **Fraška** – příběh, dialog anebo i text k novinářské fotografii. Děj je většinou vymyšlený, ale vyskytují se v něm skutečné osoby či situace. Celé vyznění je humorné až ironické. Nadsázka a výmysly musí být jasně rozeznatelné, aby nemátly publikum.
7. **Glosa** – krátký postřeh či zamyšlení, reagující na určitý článek a motivy v něm obsažené. Publicista v ní „nakousne“ určitý problém, jeho řešení ale pouze naznačí.
8. **Interview** – je získávání informací pomocí rozhovoru. Vystupují v něm nejméně dvě osoby, tazatel a mluvčí. Jejich role se po dobu rozhovoru nemění.
9. **Komentář** – rozšiřuje základní zpravodajství. Zprávy totiž komentuje, uvádí do souvislostí, odhaluje pozadí, příčiny i důsledky a připojuje publicistův subjektivní pohled. Komentář může být i kritický, nevyhýbá se humoru.
10. **Komiks** – představuje sdělení, které patří do umění, zábavy, ale i publicistiky.
11. **Recenze** – snaží se o přiblížení a vyvážené hodnocení hotového díla (kniha, film, hudebního nosiče, koncertu, divadelního představení atd.) Soustředí se většinou na hodnocení výrazně kladných, nebo naopak výrazně záporných hodnot.
12. **Reportáž** – popisuje a zobrazuje skutečnost na základě konkrétních faktů, které žurnalista získal účastí při události nebo od přítomných zdrojů. Reportáž patří velkou měrou i do zpravodajství.
13. **Kritika** – je odborné pojednání (recenze) o určitém uměleckém díle, přitom se zaměřuje na dílo samo či umělce jako osobu. Kritik často cituje odbornou literaturu či jiné kritiky. Přidává své osobní názory a pocity.
14. **Polemika** – vyjadřuje názor na již dříve publikovaný článek. Když má někdo pocit, že článek uvedl nepravdu, má možnost se bránit, respektive obhájit svůj názor. Polemiky jsou někdy ostré a útočné a často jednostranné.

Náměty pro samostatnou práci

1. Zopakujte si obecné statě týkající se mediálních obsahů.
2. Uveďte alespoň tři pořady, které pravidelně sledujete, a popište, co je jejich náplní. V čem se v zásadě liší? (Použijte prázdný list papíru.)
3. Zamyslete se nad tím, podle čeho si vybíráte média a čím je váš výběr ovlivněn?
4. Vyberte si nějakou zprávu a posuďte, zda zpráva splňuje zásady její tvorby.
5. Uveďte **a)** dva tituly seriálních novin a **b)** dva tituly seriálních časopisů, které jsou u nás vydávány. Uveďte také jeden titul náležící k bulvárnímu zpravodajství:
 - a)
 - b)

Den, kdy poprvé vyšly Rychlé šípky (16. 12. 1938): ▶ 5:58
<https://www.slavne-dny.cz/episode/10001010/den-kdy-poprve-vysly-rychle-sipy>

SOUVISLOSTI

Jak dlouho udržíte pozornost?

Úkol 1: Zkuste si (až půjdete ze školy) sednout na nějakém rušném místě na ulici a plně se soustředte na jednu věc. Soustředte se například pouze na strom před sebou. Zjistíte, že to není vůbec lehké...

Úkol 2: Mohli byste také zkusit dát si na svém mobilním telefonu diskrétní upozorňování, tak aby se vám připomenul každých pět minut např. při sledování televize. Soustředte se na film a uvidíte, že po každém připomenutí bude vaše soustředěnost rázem pryč.

SOUVISLOSTI

Příklady ostatních mediálních obsahů

- **Beletristické žánry** – v případě rozhlasového a zejména televizního vysílání jsou zastoupeny **uměleckými pořady, filmy, přenosy koncertů, divadelních her** atp. V tištěné podobě jde o **povídky, novely, básně, umělecké fotografie, fejetony, črty, frašky, grafiku**.

- **Žánry naučné a výchovné** – zásadní roli v oblasti vzdělávání publika hrají především **profesní a zájmové časopisy**. Kvalifikované informace přinášejí také různé **spotřebitelské testy** (zboží, právní poradny apod.), **elektronická média** vysílají rozličné vzdělávací formáty a pořady. Mnohdy jsou psané odborným jazykem a **využívají grafy, tabulky, obrázky a videa**.

- **Zábavní žurnalistické žánry** – nejrychleji se přirozeně zábavní žánr šíří prostřednictvím moderních médií (hudba a film v televizi, v současnosti ale zejména na internetu – **YouTube** – a na společenských portálech – např. na **Instagramu**).

Za průlomový okamžik v oblasti zábavního žánru se považuje **spuštění hudebního kanálu MTV**.

Den, kdy začala vysílat stanice MTV (31. 7. 1981): ▶ 6:54

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10011511/den-kdy-zacala-vysilat-mtv-1-srpen>

7. Nová média

Elektronická média

Vývoj lidské civilizace je spojen s objevováním nových způsobů komunikace od mimoslovní pomoci gest přes ústní podání, obraz, písemný projev, tisk a rozhlas až po televizi. V naznačené řadě narůstá masový charakter komunikace. Vývoj ale ještě zdaleka není ukončen a rozhodně nekončí ani vývoj elektronických médií. **Multimédia** jsou jen jeho dalším stadiem.

Za multimediální systém se označuje souhrn technických prostředků, který je vhodný k interaktivní audiovizuální prezentaci.

Typicky to může být např. **počítač** (vybavený výkonnou grafickou a samozřejmě i zvukovou kartou, webkamerou, případně ještě i DVD mechanikou a samozřejmě příslušným obslužným softwarem včetně komunikačních programů apod.).

Pojem „multimediální“ se používá také k označení programů, jako jsou **encyklopedie**, **výukové tituly** (např. na DVD, ale i online sdílené z internetu z tzv. **cloudového úložiště**) nebo **počítačové hry**. Významným způsobem se v současnosti rozšiřuje užívání **přenosných multimediálních a komunikačních zařízení** (**notebooky**, **chytré mobilní telefony** a **tablety**, ale i **dataprojektory** a **interaktivní tabule** apod.).

Budoucností jsou mimo jiné i tzv. **sociální média** (zejména sociální sítě, blogy).

Internet jako prostor pro „submédia“

Nejznámější službou poskytovanou v rámci internetu je **služba WWW** (nabízející kombinaci textu, grafiky a multimédií propojených hypertextovými odkazy), **e-mail** (elektronická pošta), **instant messaging** (přímá, živá komunikace mezi uživateli), **blog** a **sociální sítě**.

Služba WWW

Služba WWW (zkráceně **WWW** nebo **web**) umožňuje přenos hypertextových souborů, tedy **webových stránek**. Je v současné době nejpoblárnější a nejvíce využívanou službou, která je na internetu nabízena.

Prostřednictvím webových stránek má uživatel možnost číst text, sledovat obrázky, video či poslouchat zvuk. Čím dál více aplikací běží na vzdálených serverech (v tzv. **cloudu**), z webových úložišť může prostřednictvím WWW stránky uživatel stahovat soubory a data, ale může na nich také ukládat soubory své apod.

Elektronická pošta (e-mail)

Elektronická pošta je způsob odesílání, doručování a přijímání zpráv přes elektronické komunikační systémy.

E-mailová adresa je tvořena z uživatelského jména, znaku @ (*at*, „zavináč“) a domény (např. jmeno.prijmeni@jmenoserveru.cz).

Mezi nejznámější poskytovatele e-mailových schránek patří servery **Gmail.com**, **Outlook.com**, **Seznam.cz** a řada dalších.

Online komunikace – chat

Online komunikace neboli **chat** [čet] představuje komunikaci nebo rozhovor dvou či více lidí prostřednictvím komunikační sítě.

Uskutečňuje se vždy v reálném čase. Chat prakticky probíhá prostřednictvím speciální internetové služby, které se říká **instant messaging**. Ta umožňuje uživatelům sledovat, kdo z nich je online, a těm pak mohou v reálném čase posílat textové zprávy (chatovat s nimi), přeposílat soubory, vést videohovory.

Instant messaging platformy

Software pro komunikaci dvou a více uživatelů patří do rodiny programů sloužících k tzv. **instant messagingu (IM)**. Nejvyžívanější platformou (hlavně na mobilních zařízeních) je **Facebook Messenger** či **Skype**, **WhatsApp** a **Viber**. Prakticky všichni **IM klienti** jsou multiplatformní (umožňují komunikaci zařízení se systémy Android, iOS i Windows – je možné je instalovat na mobilních zařízeních i počítačích). Výše zmíněné komunikační aplikace jsou úzce propojené s **Facebookem**.

SOUVISLOSTI

Kdy to nastane... (jestli vůbec)?

Zkusme se zamyslet. S čím dál větším rozšířením internetu se někdy zmiňuje **možný zánik některých klasických masových médií**. Stále více je dnes slyšet o ústupu tištěných médií (noviny, časopisy a knihy). Média nejsou zdaleka jen zdrojem zábavy a informací, ale jsou zároveň i výrazným prvkem image a sebe prezentace. Čtenáře ekonomického týdeníku jistě spojuje něco jiného než čtenáře bulvárních novin.

Pokud by opravdu nastal konec tištěných médií, televize, filmu nebo rozhlasu na úkor internetu (jak to prorokuje řada odborníků), **bylo by to vůbec poprvé v historii, kdy by zanikl jeden typ masového média**. Na druhou stranu, vzpomenete si, kdy jste byli naposledy v kině...?

První WWW stránka

První webový server na světě stál na stole muže jménem **Timothy John Berners-Lee**. Tento britský fyzik vyvíjel technologii **World Wide Web (WWW)** na počátku 90. let. První **webovou stránku** zprovoznil na svém počítači **6. 8. 1991**. Všechny technologie poskytl následně **zcela zdarma volně k dispozici**, čímž se zasloužil o dnešní naprosto jedinečné rozšíření služby WWW. V roce 2004 mu byl udělen **titul rytíře britského impéria** a v tomtéž roce převzal (jako první člověk na světě) **Technologickou cenu tisíciletí**. Úlohou webového serveru je rozesílání webových stránek, o které uživatel svým prohlížečem požádá. Server musí být samozřejmě stále k dispozici, tedy zapnutý a připojený k internetu. Tim Berners-Lee zajistil tento požadavek jednoduše pomocí nalepeného papírku s nápisem: „*This machine is a server. Do not power it down!!*“ Tedy v překladu: „*Tento počítač je server. Nevypínat!!*“

ZAJÍMAVOST

Timothy Berners-Lee

Den, kdy byla zveřejněna první webová stránka (6. srpen 1991): 5:24

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10006705/den-kdy-byla-zverejnenaprvi-webova-stranka-6-srpen>

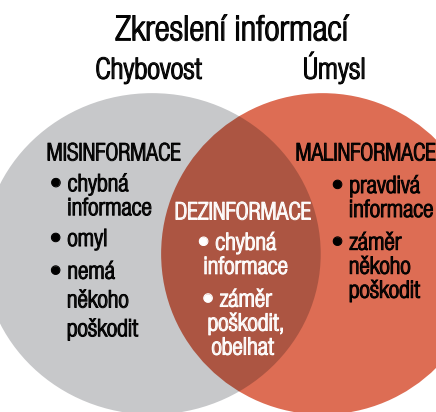

POJEM

MIS-, MAL- A DEZINFORMACE

Předpona **mis-** pochází z latiny – **chybný** (v angličtině např. **mistake** = omyl).
 Předpona **mal-**, opět z latiny, ve významu **škodlivý** (např. anglický výraz **malware** = obecně škodlivý počítačový kód/software).
Dezinformace – původ v latině (**de** = od, **informare** = vzdělávat, upravovat).

Zdroj: J. Burýšek/Bezfaulu.net

SOUVISLOSTI

Příklad pasivní a aktivní dezinformace

- Pasivní dezinformace** – havárie jaderné elektrárny v Černobylu (1986) je ukázkovým případem **zatajování informací, cíleného mlčení a lži**, kterých se dopouštěl jak Sovětský svaz, tak i vláda tehdejšího Československa. První informace, že došlo 26. dubna k jaderné havárii, neposkytly sovětské úřady, nýbrž pracovníci švédské jaderné elektrárny ve Forsmarku (110 km od Černobylu), a to hned 27. dubna. Nalezené radioaktivní částice na jejich ochranných oblecích nepocházely ze švédské elektrárny. Ještě 1. května se v Kyjevě i v zemích střední Evropy konaly za účasti obyvatel, nemajících tušení o vážnosti situace, prvomájové průvody.

- Aktivní dezinformace** – jejím příkladem je **vyprodukovaná dezinformace zpochybňující rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky** na dva samostatné státy.

ROZDĚLENÍ NEPLATÍ!

Tato dezinformace byla původně publikována 4. 3. 2016 na dezinformačním webu *Svět kolem nás* a následně ji přebíralo několik dalších konspiračních serverů a hojně i Facebook. Příspěvek

8. Svět fake news a dezinformací

Podstata a pojmy světa dezinformací

S pojmem „**dezinformace**“ se už setkáváme každý den. Často se také používá jako synonymum pro pojmy „**fake news**“ a „**hoax**“, není to však to samé.

Fake news

Fake news je žánrem bulvární novinářiny, produkující a úmyslně šířící lživé informace, dezinformace a hoaxy. Jeho cílem je **ovlivnění a zmanipulování úsudku příjemce a jeho dalšího postoje** ke sdělované informaci a z ní vyplývající situace.

Na tvorbě a šíření falešných zpráv a sdělení se tak podílí žurnalista nerespektující pravidla novinářské etiky, ale i obyčejný uživatel sociální sítě a uživatel e-mailu přeposílající řetězové zprávy. Fake news může spojovat i několik dezinformací dohromady.

Misinformace, malinformace a dezinformace

- Misinformace** – je sice nesprávné nebo zavádějící sdělení, které ale není ani záměrné, ani systematicky šířeno za účelem ovlivnění příjemců této zprávy. **Příklad:** uvedení chybného místa a času u události, neúmyslná chyba či překlep ve sdělení či výsledku, zaměněný popis nebo jméno u obrázku apod. Náprava omylu v podobě uvedení správného znění (příp. připojení omluvy editora) misinformaci zcela eliminuje.
- Malinformace** – je sdělení zakládající se na pravdivé skutečnosti, ovšem **vypuštěné za účelem někoho poškodit**. **Příklad:** může to být záměrné zveřejnění citlivých informací či snímků osoby, informací obchodního charakteru apod.
- Dezinformace** – je kombinací obou předchozích pojmů (viz schéma vlevo). **Dezinformace je chybná** (podobně jako misinformace) **a zároveň úmyslná** (jako malinformace), je to tedy **záměrně lživě produkovaná informace**, jejímž účelem je **příjemce sdělení obelhat nebo dotýčeného poškodit**.

Dezinformace je jednotkou, stavebním prvkem fake news. Představuje konkrétní lživé a klamavé sdělení, které si klade za cíl ovlivnit jednotlivce, skupinu lidí nebo i celou společnost v náhledu na určitou skutečnost.

Rozlišujeme mezi **pasivní** a **aktivní dezinformací**:

- Pasivní dezinformace** – její snahou je manipulovat s již existující informací za účelem ji zpozdit v cestě k příjemci, zatajit ji nebo ji přímo zlikvidovat, maskovat skutečnost.
- Aktivní dezinformace** – představuje typ lživého sdělení, které je jako takové záměrně svými tvůrci vytvářeno.

Hoaxy v mediálních sděleních

Pojem **hoax** byl již zmíněn (viz str. 79), a to v souvislosti s počítačovou problematikou. Má však daleko širší přesah.

Hoaxy jsou smyšlená sdělení, která člověka varují před neexistující hrozbou.

Existence a hlavně pak šíření těchto poplašných zpráv může za jistých okolností skutečně vyvolat ve společnosti paniku či pozdvižení. **Příklad:** *Svého času kolovalo českým internetem několik verzí poplašných zpráv, které sdělovaly, že v polstrování se-daček tramvají a autobusů městské dopravy byly nalezeny použité injekční jehly. Hoaxy zmiňovaly několik cestujících, kteří se při dosednutí o jehly poranili a při ohledání našli u jehly přiložený znepokojivý vzkaz. Poplašnou zprávu dokonce otiskla i některá tištěná média (11. 2. 2005, Deník).*

Pozor na injekční jehly!

ČR (vír) - Dávejte pozor, na co si sedáte! Jde o zdraví i o život! Takové varování putuje po internetu. V textu jsou pak popsány případy, kdy se například návštěvníci kina při usednutí píchli o nastražené injekční stříkačky. Na jehle byl papír se vzkazem: »Právě jsi byl nakažen virem HIV!« Tyto případy se údajně staly v zahraničí i v Praze! Pisatelé v e-mailu tvrdí, že testované jehly opravdu obsahovaly virus HIV nebo žlutoutky.

Zdroj: HOAX.cz

se opíral o existující ústavní zákon ČSFR, který nařizoval vypsání referenda v případě, že by tehdejší součástí federace (tedy Česká republika a Slovenská republika) chtěly z federace vystoupit. ČSFR ovšem nepřestala existovat na základě toho, že by jedna z republik z ní vystoupila, nýbrž proto, že **federace zanikla jako taková (Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, čl. 1.: Uplynutím dne 31. prosince 1992 zaniká Česká a Slovenská Federativní Republika)**. Tato dezinformace přežívá a je některými kruhy přizívána dodnes.

Městská legenda – fáma

Pojem **městská legenda** pochází z angličtiny (*urban legend*), známý je také pod označením **fáma**. **Příběh** (většinou ústně předávaný) je **vystavěn tak, aby byl vnímán jako pravdivý a tak předáván dál**. Mívá humorný charakter, často s varovným či moralizujícím podtextem, bývají v něm přítomny i hororové prvky. Mohou mít i xenofobní náboj (zaměřeny na minoritní skupiny obyvatel), v takovém případě bývají i značně škodlivé a nepřátelské. Mohou to být příběhy, které si „žijí svůj vlastní velmi dlouhý život“, mohou však být modifikovány podle současných okolností.

Řetězový e-mail

Řetězový e-mail představuje hromadně přeposílanou elektronickou zprávu, jejímž **obsahem jsou velmi často dezinformace, hoaxy, propaganda, ale také obchodní nabídky**. Nejvíce řetězových e-mailů koluje mezi věkovou skupinou starších lidí a osob s nižším vzděláním. Podstatným problémem řetězového e-mailu je to, že hromadí velké množství adresátů, čehož samozřejmě cíleně využívají rozesílatelé. Vzhledem k nižším uživatelským dovednostem spojeným se zabezpečením e-mailového účtu mohou být řetězovými e-maily šířeny i přílohy obsahující útočné počítačové kódy (viry, trojské koně apod.).

Deepfake

Dostáváme se k sofistikovanějším nástrojům... Pojem **deepfake** je označením pro **technologie, které umožňují hlubkové pozměnění a tvorbu videa nebo audiozáznamu**, aniž by příjemce těchto zfalšovaných sdělení cokoliv poznal. Tvorba deepfake videa je založena na softwarové technologii tzv. „hlubokého učení“, využívá se přitom složitých počítačových algoritmů a 3D modelování.

Dopady zneužití této technologie mohou být zásadní. Dosadíte si do virtuálně vytvářené osoby deepfake videa jakoukoliv známou osobnost, politika apod. a rázem je jasné, že **nemusí platit tvrzení „viděl(a) jsem to na záznamu na vlastní oči, je to tedy pravda“**. Nebo opačně – doplněním tváře konkrétní osoby lze vyrobit kompromitující video, kdy naopak diváku, který toto video zhlédne, již nevyvrátíte, že neviděl na záznamu pravou osobu. Pokud se v deepfake objeví tvář známé osobnosti v choullostivých situacích či s prohlášeními, která nikdy neučinila, může být mediální, politický a společenský obraz dotyčného totálně zničen (osoba může být vydírána), narušena legitimita voleb apod.

Manipulace

Manipulativní chování má za cíl **ovlivnit myšlení a chování druhé osoby nebo skupiny lidí ve prospěch manipulátora**.

Manipulátor zpočátku jedná tak, aby si získal sympatie „oběti“, využívá svého charismatu, ale i slabých stránek manipulované osoby, působí na emoce, používá lichotek v kombinaci s následujícím požadavkem apod. Manipulátor zpravidla nemluví konkrétně, nýbrž používá obecná tvrzení v podobě superlativ, tedy stupňovaných přídavných jmen a přísloví vyjadřujících nejvyšší míru vlastnosti – např. „**Chtějí to tak všichni...**“, „**Bude to i pro vás nejlepší...**“ apod. Manipulátoři také často kolem sebe vytváří strukturu lidí, která ovšem nemá podobu komunity, jedná se o tzv. **kliku**. Ze sociologického hlediska je to **skupina prosazující své zájmy, které často bývají v rozporu se zájmy organizace** (celé společnosti). Klíka velmi často **brzdí žádoucí změny**, neboť by tím přišla o své výhody a postavení (ekonomické, politické, vlivové).

Propaganda

Podstatu **propagandy** jsme již minuli na str. 74. Víte již, že u ní jde o **záměrné rozšiřování názorů a informací za účelem vyvolání nebo zesílení určitých postojů ve společnosti**. Velmi úzce použití propagandy souvisí s politickým režimem, který byl nastolen nebo právě panuje v dané společnosti a který ovlivňuje chod daného státu.

1. **Nacistická propaganda** – její ústřední ideou byla nadřazenost árijské rasy nad všemi ostatními národy a etniky. Této myšlence podřizovala vůdčí **Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP)** veškeré konání spojené s utlačováním většiny národů Evropy, okupací jejich států, získávání jejich zdrojů a využívání otrocké práce obyvatel porobených území. Zmínit musíme zejména **nacistický propagandistický tisk**, konkrétně např. *Völkischer Beobachter*, přispíval do něj i ministr propagandy **Joseph Goebbels**. Další tiskovinou byl *Der Stürmer* vyznačující se vyhrcovanou antisemitskou, protikatolickou a antikapitalistickou rétorikou. Obě tiskoviny vycházely v letech 1923–1945. Všudypřítomné byly samozřejmě i **propagandistické letáky**.

SOUVISLOSTI

Příklady městských legend (fám)

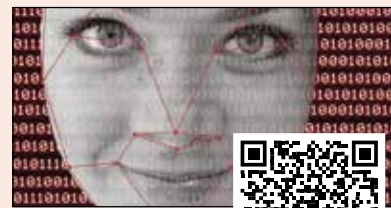
- Dříve narozené ročníky by si vzpomněly na příklad fámy **černé sanitky**, která jezdila nočními ulicemi měst a unášela osamělé mladé lidi i děti.
- Mírně modifikovaným dalším příkladem městských legend jsou **zvěsti o přepadených lidech, kteří byli uspáni** a po probuzení si všimli na svém boku zašité rány po odebrané ledvině.
- Dalším příkladem je **fáma o žiletkách vlepěných do umělohmotných skluzavek na koupalištích**.

SOUVISLOSTI

Podstata deepfake

Základem deepfake je **software**, který umožňuje ovládat jakoukoliv tvář ve videu. **Algoritmy metodami pokročilého rozpoznávání detailně analyzují obličej určité osoby a vytvoří jeho 3D model** se všemi schopnostmi pohybu, mimiky apod. **Ovládající (zdrojový) člověk pak má zcela pod kontrolou chování cílové virtuálně vytvářené osoby**, jinými slovy – cokoliv provede ovládající osoba, to samé provádí osoba cílová. Výsledkem je až neuvěřitelně **realisticky vypadající výstupní video virtuální osoby**.

▶ Deepfake – živá realita: ▶▶

<https://youtu.be/7nbpk4M-xM>

21:00

▲ Nacistické propagační letáky – vlevo k filmovému snímku *Triumf vůle*, vpravo plakát pokrytecky připisující židovskému obyvatelstvu vinu za rozpoutání války

SOUVISLOSTI

Původ techniky argumentační faul

Manipulační technika **úhybný manévr** (tedy **argumentační faul**) má své kořeny už v období studené války a používala ji tehdejší administrativa SSSR jako způsob argumentace, který měl **za úkol vykojlit diskutující protistranu, vlastně zcela znehodnotit debatu**.

Podstatu použití argumentačního faulu ze strany současné ruské propagandy vidíte hned na ukázce:

- Argument: *„Rusko v rozporu s mezinárodním právem anektovalo poloostrov Krym“*.
- Úhybný manévr: *„USA a NATO mají spoustu vojenských základen v řadě zemí“*.

Typologie argumentačních faulů

Forem manipulací s využitím argumentačních faulů je mnoho – **důraz na emoce a na rozum, manipulativní obsah, práce s chybným vyvozením či chybnou příčinou, útok na osobu oponenta**. Tyto kategorie mají ještě i řadu subvariant.

Uvedme si alespoň několik příkladů:

- Útok na osobu s apelem na věk: *„Kolik je vám roků? Co vy o tom můžete vědět?“*
- Útok na osobu s apelem na zkušenost: *„A zažil(a) jste tu dobu? Vždyť jste se narodil(a) až v roce 1990. Tak jak můžete tvrdit, že doba před rokem 1989 byla tak špatná...“*
- Manipulativní obsah s odkazem na zaujatý vzorek lidí: Pokud by např. byla provedena anketa o tom, zda je pes přitulnějším zvířetem než kočka, a byla by provedena mezi majiteli psů, výsledky by jistě byly zavádějící, protože účastníci ankety by reprezentovali jen jednu skupinu.
- Falešné dilema vyvolávající dojem, že existují jen dvě oddělené možnosti, nic jiného: *„Kdo nejde s námi, jde proti nám.“*

Zdroj: Bezfaulu.net / Manipulatoři.cz

Podrobněji k typologii a příkladům argumentačních faulů: ▽ ▶

<https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

Dezinformační kampaň, její nástroje a techniky

Podstata dezinformační kampaně

Dezinformační kampaň představuje organizovanou a cíleně naplánovanou sérii aktivit, jejichž účelem je vnést zmatek do informačního prostoru, relativizovat fakta a ovlivnit a posunout veřejné mínění směrem k cílům, které kampaň stanovila.

Nástroje a techniky dezinformační kampaně

1. **Tvorba dezinformací** – smyslem je zahltnit informační prostor falešnými zprávami za pomoci mystifikací, manipulací, zpochybňování faktů, pomluv apod.
2. **Speciální propaganda** – má za úkol rozkolísat politický a právní řád, zpochybnit činnost klíčových institucí a znejistit společnost napadeného státu.
3. **Využití vlivových agentů** – hlavními oblastmi, ve kterých se tyto agenti snaží působit, jsou politika, bezpečnostní struktury (armáda a policie), energetika, klíčové státní obchodní zájmy, média, ale i výzkum.
4. **Aktivní opatření** – toto označení zahrnuje skryté prováděné ofenzivní operace, které mají vést k prosazování zájmů útočníka (typicky např. diverzní činnost).
5. **Používání argumentačních faulů** – v USA se pro tuto techniku manipulace vžil termín **whataboutism**, ve Velké Británii **whataboutery**, v češtině **úhybný manévr**. Smyslem této manipulace je odpovídat protiútokem za použití argumentu, který směřuje mimo obsah debaty. Podstatou je zjevné porušení pravidel logického důkazu s důrazem působení na emoce, a nikoliv na rozum.
6. **Manipulativní titulky** – přináležejí do skupiny tzv. **mediálních faulů**. Typicky se jedná o rozpor titulu, který obsahuje jiné sdělení než zpráva samotná. Manipulativní techniky tohoto typu využívají také fakt, že celý kyberprostor je přehlacen informacemi a uživatelé si utváří obraz sdělení jen na základě přečtení titulu.
7. **Znečišťování informačního prostoru** – je to „zamořování“ informačních kanálů velkým množstvím nesouvisejících informací, ve kterých se čtenář začne ztrácet. V důsledku toho může dotyčný začít pochybovat o skutečných faktech.
8. **Podsouvání „vhodného“ obsahu prostřednictvím webových stránek** – vyhledávač pomocí algoritmů vhodně zkombinuje požadavky komunikátora (v případě šíření dezinformací potřeby podsunutí právě daného materiálu) a uživatele internetu, který k dané problematice hledá určitá témata. **Algoritmus vyhledávače posoudí klíčová slova** (která uživatel zadá v poli hledání prohlížeče) **a na základě toho zobrazí ve výsledku hledání odkazy**. Některé webové stránky pak mají implementovány skripty, které již čtenáře **přesměřovávají na tematicky podobné servery**.
9. **Gaslighting** – je metoda psychické manipulace a cíleného využívání lidské psychiky, kdy **manipulovaný může začít pochybovat o vlastním rozumu a svém úsudku**. Cílem je, aby si oběť nebyla do budoucna jista vlastními rozhodnutími a stala se závislá na předkládání „hotových“ faktů, spoléhala se na ně. Dezinformační kampaň se snaží člověka udržovat ve stavu emocionálního vzrušení, stavu, kdy je potlačováno jeho racionální myšlení. V oblasti politiky a vlivu na společnost se využívá tzv. **spin propagandy**, cíleného využívání lhaní, překrucování faktů, protirečení a dezorientování tak, aby manipulovaný objekt, skupinu či veřejné mínění naklonila na svou stranu.

Trollí farmy

Pojmenováním **troll** (také **trol**) je v internetovém a mediálním slangu označen člověk, který se aktivně účastní diskuzních fór a blogů. Jeho typickou činností je provokování, urážení, vyvolávání neshod, odklánění od tématu debaty, snaha o znehodnocení diskuse a stupňování cynismu a nedůvěry v cokoli. Činnost trollů se nazývá **trolling**.

V obecné rovině je cílem **trollingu** manipulovat se smýšlením a veřejným míněním obyvatel daného společenství či celého státu.

Kromě trollů jednotlivců vyvíjí na internetu dezinformační aktivity i jejich organizované skupiny, ty se pak označují pojmenováním **trollí farma**.

Podstata trollí farmy

Hlavní činností trollích farem je produkování množství dezinformačního materiálu, který zahlcuje celý kybernetický prostor. Podílí se na tom přirozeně velké množství lidí.

POLITOLOGIE

POJEM

POLITOLOGIE

Pojem pochází z řečtiny (*polis* = městský stát, *logos* = věda, rozum).

POJEM

POLITOLOG

Politolog je osoba, která se profesně věnuje zkoumání struktury politického, sociálního a ekonomického systému společnosti.

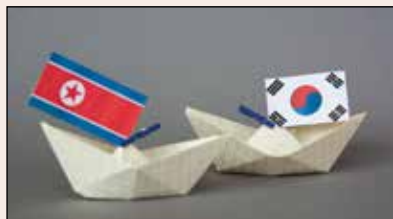
SOUVISLOSTI

Stát a jeho vnitřní politické uspořádání

Jednou z oblastí, kterým se politologie věnuje, je tzv. **srovnávací politologie**. Mimo jiné sem patří **porovnávání funkčnosti jednotlivých forem státu podle vnitřního politického uspořádání**. Existuje více hledisek, podle kterých se státy rozlišují:

- **typy států podle způsobu vlády** (autokratické a demokratické státy),
- **typy států podle hlavy státu** (monarchie a republika),
- **typy států podle jejich uspořádání** (zejména unitární stát, federace a konfederace),
- **jiná hlediska dělení** (právní stát, policejní stát, byrokracie, plutokracie, tyranie atd.). Podrobněji viz str. 97.

Srovnávací politologie tedy např. zkoumá a porovnává (z pohledu občanů) možnost a míru ovlivňování chodu politiky u demokratických a autokratických států. Konkrétním příkladem může být srovnání míry politických svobod občanů demokratické Jižní Koreje a totalitní izolované Korejské lidové demokratické republiky.

politologie = věda

politika = činnost

1. Politologie jako věda

Politologie a politika

V současnosti rozlišujeme mnoho společenských věd. Samotné označení „společenské“ nám napovídá, že se jedná o vědy, které se zabývají člověkem nebo společností. Například (zjednodušeně řečeno) **psychologie** je věda zabývající se lidským chováním, **sociologie** zkoumá jednání lidí ve společnosti, sociální skupiny a strukturu společnosti, **ekonomie** se snaží o objasnění fungování hospodářského života společnosti, **demografie** se zabývá vývojem lidské populace – pracuje tedy s pojmy jako porodnost, úmrtnost a podobně. Čím se ale zabývá **politologie**?

Politologie je společenská věda, která se snaží o objektivní zkoumání státu a jeho politických institucí. Zabývá se politickými systémy, činností politických stran, politických organizací a zájmových skupin, ideologiemi, mezinárodními vztahy a také tím, jak se lidé chovají v politickém prostředí.

Velmi jednoduše bychom mohli chápat politologii jako **nauku o státu**.

Oblasti politologie

Politologie se zabývá mnoha oblastmi, proto se dělí do několika disciplín:

- **obecná politologie** – se zabývá historickým vývojem politologie, vývojem politologických škol a popisuje vztah politologie k jiným vědám;
- **politické teorie** – jak plyne z názvu, těžištěm zájmu jsou politické teorie, a to jak v minulosti, tak i v současnosti;
- **srovnávací politologie** – srovnává fungování různých forem států;
- **politické instituce** – soustředí se na stát, dělbu moci, ústavu, státní správu a samosprávu;
- **mezinárodní vztahy** – zkoumá vztahy mezi jednotlivými státy, organizacemi, zabývá se mezinárodním právem. V současnosti zaujímají mezinárodní organizace stále větší roli ve světovém politickém dění, proto se začíná tato disciplína vyčleňovat jako **samostatný vědní obor**.

Část politologů se zamýšlí nad tím, jak by měl fungovat stát a jeho instituce. Jiní popisují jednotlivé politické jevy a další zase předpovídají, jak se bude politika vyvíjet (např. jaký dopad by mohlo mít na život občanů ČR praktické uskutečňování politiky vítězné strany nebo uskupení po volbách).

Zkoumání politologů můžeme rozdělit do tří základních směrů:

1. **Normativní politologie** – se zabývá tím, jak by společnost a politika měly fungovat; zahrnuje také hodnotové soudy.
2. **Deskriptivní (popisná) politologie** – popisuje politické jevy, politickou praxi a politické instituce. Popisuje tedy politickou realitu takovou, jaká je.
3. **Predikativní (prognostická) politologie** – se snaží předpovídat, jaká bude politická realita v budoucnu, a současně zkoumá, zda a do jaké míry lze budoucí vývoj ovlivnit.

Definice a vymezení politiky

Již několikrát jste mohli narazit na pojem *politika*, *politický*. Co to ale **politika** je? Tak jako je možné chápat ekonomiku jako ekonomii v praxi, také **politiku můžeme chápat jako politologii v praxi**.

Definice politiky existuje více, pro naše potřeby ji můžeme vymežit takto:

Politika je specifický druh činnosti politických subjektů, jejichž cílem je prostřednictvím vlivu realizovat své zájmy, prosadit své cíle. Nástrojem k prosazení cílů a zájmů je politická moc, o jejíž získání subjekty usilují různými prostředky.

Co si ale máme představit pod pojmem **subjekt a objekt politiky**? Co znamená **vliv v politice**? A o jakých různých **prostředcích** je v definici řeč?

1. **Subjekt politiky** – je např. politická strana, občanské hnutí, zájmová skupina, stát nebo mezinárodní organizace usilující o vliv nebo moc.

Objekty politiky – jsou sociální skupiny, na které se působí.

SOUVISLOSTI

Velká listina práv a svobod

Pojem „**lidská práva**“ se objevuje v listině *Magna charta libertatum* (neboli *Velká listina práv a svobod*) z roku 1215. Tento právní dokument s podpisem **anglického krále Jana Bezzemka** obsahoval ustanovení, podle kterého musel být panovník ztotožněn s tím, že i jeho rozhodování bude omezeno zákonem. Magna charta sice v podstatě pravomoci panovníka nikterak neomezovala, sloužila však šlechtě jako pojistka proti zlovůli panovníka. Její větší význam ovšem spočívá v tom, že **z historického pohledu je to první význačnější dokument ovlivňující formování práva jako takového**. Na obrázku vidíte část listiny Magna charta a krále Jana, který ji podepisuje. ▼

SOUVISLOSTI

Deklarace práv člověka a občana

Vznik francouzské *Deklarace práv člověka a občana* v revolučním roce 1789 měl skutečně dalekosáhlý význam. Byla to i předzvěst první francouzské ústavy. Deklarace obsahovala 17 bodů práv člověka a občana. Posuďte sami význam některých z nich:

1. **Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. Společenské rozdíly se mohou zakládat pouze na prospěšnosti pro celek.**
2. **Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv člověka. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku.**
4. **Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému. Proto výkon přirozených práv každého člověka nemá jiných mezí než ty, které zajišťují ostatním členům společnosti užívání týchž práv. Tyto meze mohou být ustanoveny pouze zákonem.**

4. Lidská práva

Lidská práva a jejich dodržování ve světě

Lidská práva představují souhrn základních potřeb člověka, bez nichž by lidé nemohli žít důstojným životem.

Významné mezinárodní lidskoprávní dokumenty a instituce

V průběhu dějin usilovali lidé o dodržování lidských práv, ať už to byla nevolnická povstání v období **středověku**, nebo úsilí reformátorů o nápravu církve a svobodu vyznání v 15. a 16. století.

Význačný posun v problematice lidských práv přineslo 18. století a osvícenské hnutí. V této době například vznikl v USA zásadní dokument, kterým byla *Deklarace nezávislosti* z roku 1776.

Důležitým mezníkem byla **Velká francouzská revoluce** na konci 18. století, která znamenala krok od absolutismu k občanství – dochází k **uznání člověka jako občana**. Důležitým lidskoprávním dokumentem z tohoto období je *Deklarace práv člověka a občana*, která byla vydána **26. srpna 1789** francouzským Ústavodárným shromážděním. Tento dokument deklaruje **rovnost občanů, právo na svobodu, vlastnictví, odpor proti útlaku** aj. a byl vzorem pro ustavení pozdějších dokumentů, garantujících lidská práva, která jsou platná v současných demokratických státech.

Dalším významným dokumentem je *Všeobecná deklarace lidských práv*, schválená **Valným shromážděním Organizace spojených národů 10. prosince 1948** jako reakce na 2. světovou válku. Není právně závazná, přesto do značné míry inspirovala rozvoj dokumentů, jejichž podpisem se státy zavazují lidská práva ctít a dodržovat.

Významnou organizací zabývající se lidskými právy je **Rada Evropy**, která vznikla v roce 1948 a sídlo má ve Štrasburku (Francie). Jejími členy jsou všechny evropské země, které garantují lidská práva a svobody pro své občany. V roce 1950 byla Radou Evropy sjednána *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*, o devět let později byl zřízen **Evropský soud pro lidská práva** (jako nejznámější instituce Rady Evropy), který projednává případy porušení této úmluvy. Úmluva zaručuje **právo na život, právo na svobodu a osobní bezpečnost, zákaz mučení, otroctví a nucených prací, svobodu projevu a náboženského vyznání, uložení trestu jen na základě zákona** aj.

Velmi důležitým dokumentem v oblasti lidských práv je také *Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě* (uzavřený v Helsinkách v roce 1975), kde mezi deset zakotvených principů patří např. **územní celistvost a svrchovanost států, nevměšování se do jejich vnitřních záležitostí**, ale i **právo znát vlastní práva a povinnosti** (v oblasti lidských práv) a **právo postupovat podle nich**.

Bohužel řada zemí i v současnosti vědomě porušuje závazky, pod které se jako signatářský stát podepsala.

Listina základních práv a svobod

Součástí ústavního pořádku ČR je *Listina základních práv a svobod*, která byla schválena Federálním shromážděním ČSFR dne **8. února 1991**. Garantuje:

1. **Základní lidská práva a svobody** – právo na život, majetek, nedotknutelnost obydlí, svoboda pohybu a pobytu, svoboda myšlení, náboženského vyznání a projevu, ochrana listovního tajemství.
2. **Politická práva** – právo na informace, právo podílet se na správě věcí veřejných, právo shromažďovací, volební a petiční právo.

5. **Zákon má právo zakazovat pouze činy škodlivé společnosti. Nikomu nemůže být bráněno v tom, co není zakázáno zákonem, a nikdo nemůže být nucen činit něco, co zákon vysloveně nenařizuje.**

9. **Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina; jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.**

11. **Svobodné sdělování myšlenek a názorů je jedním z nejdrahocennějších práv člověka; každý občan může tedy svobodně mluvit, psát, tisknout, jest se mu však zodpovídat za zneužívání této svobody v případech zákonem stanovených.**

14. **Všichni občané mají právo určit sami nebo prostřednictvím svých zástupců potřebnost veřejných daní, svobodně k nim dát souhlas, kontrolovat jejich používání, určit jejich kvótu, základ, způsob jejich vybírání a dobu jejich trvání.**

SOUVISLOSTI

Může se každý z nás podílet na ovlivňování dění ve společnosti?

Není to jen fráze, fikce? Co zmůže samotný jedinec proti soukolí celé společnosti? Jenže právě v tom to je. Demokratickou občanskou společnost totiž spoluutváří každý jedinec, osobnost každého z nás.

- Máte-li odlišný vlastní názor na skutečnost, nebojte se jej přiměřenými prostředky prezentovat. Je to váš názor a okolí by jej mělo respektovat. Odnětí možnosti mít vlastní názor by bylo krokem k potírání svobody smýšlení.
- Jestliže svým názorem poukážete na možnost zlepšení stavu a díky tomu dojde ke změně, pak jste aktivně ovlivnili chod společnosti.
- Tím, že se (třeba i v budoucnu) zapojíte aktivněji do společenského dění, napomůžete rozvoji občanské společnosti.

Svojí podstatou nezáleží na tom, jestli budete aktivním členem nějakého občanského hnutí, vedoucím modelářského kroužku či rádcem družiny skautů. Svojí pozitivní prací, postoji a předáváním vědomostí a zkušeností budete vždy ovlivňovat ostatní lidi a napomůžete formování jejich smýšlení.

POJEM

IDEOLOGIE

Pojem označuje ideje a názory, které jsou myšlenkovým základem pro politiku, morálku a také pro konkrétní praktické jednání lidí.

Rozdělení politických stran

Ideologie a barvy

Každá politická ideologie je spojována s určitou barvou, která se pak často objevuje i v logu strany. Konzervativní strany např. hojně používají modrou barvu, levicové strany rudou barvu krve, anarchistická hnutí červenou a černou, ekologicky profilované strany barvu zelenou atd.

5. Člověk jako občan demokratického státu

Tato kapitola přináší teoretické poznatky o občanské společnosti a možnosti jejich praktického využití v demokratickém státě.

Občanská společnost

Občanská společnost je abstraktní pojem, který lze chápat jako společnost aktivních občanů – tedy občanů, kteří nejen pasivně uplatňují svá práva a svobody, ale sami se aktivně podílí na utváření veřejného života, zajímají se o dění ať už ve své bezprostřední blízkosti, nebo ve státě; snaží se ovlivnit vývoj společnosti k lepšímu.

Občanskou společnost lze chápat také jako systém iniciativ, spolků, různých hnutí, sdružení, neziskových organizací a nezávislých médií, jejichž činnost je nezávislá na státu. Občanská společnost se může rozvinout **pouze v demokratických státech**.

Co je tedy předpokladem pro to, aby se občané aktivně účastnili politického života a dění kolem sebe a aby se tak ve státě plně rozvinula občanská společnost?

- Sami občané musí věřit tomu, že mohou něco změnit.
- Občané musí mít přístup k informacím a právo informace šířit prostřednictvím nezávislých médií.
- Občané musí mít státem garantované právo se sdružovat, zakládat politické strany, veřejné spolky, sdružení apod.
- Občané musí znát svá práva.
- Občané musí mít základní vědomosti o politice a demokracii, aby mohli kriticky přistupovat k dění kolem sebe.

Občanská společnost v demokratickém a totalitním státě

V souvislosti s demokraticky založenou a smýšlející společností se velmi často uvádí pojem **pluralita**.

Pluralita znamená četnost, pestrost a mnohotvárnost. **Pluralitní občanská společnost** je skutečně pestrá četností a mnohotvárností názorů, zastoupením řady institucí a spolků, skupinových názorů apod.

Proč nemůže vzniknout občanská společnost také v totalitní nebo autokratické zemi? Proto, že **totalitní či autokratické státy a diktatury neposkytují žádný prostor pro její vznik a rozvoj**. Usilují o absolutní kontrolu nad všemi oblastmi života svých občanů, neakceptují jejich společenské a politické aktivity. Obávají se vzniku opozice, která by mohla absolutní moc diktátora nebo vedoucí strany ohrozit, vystřídat je u moci.

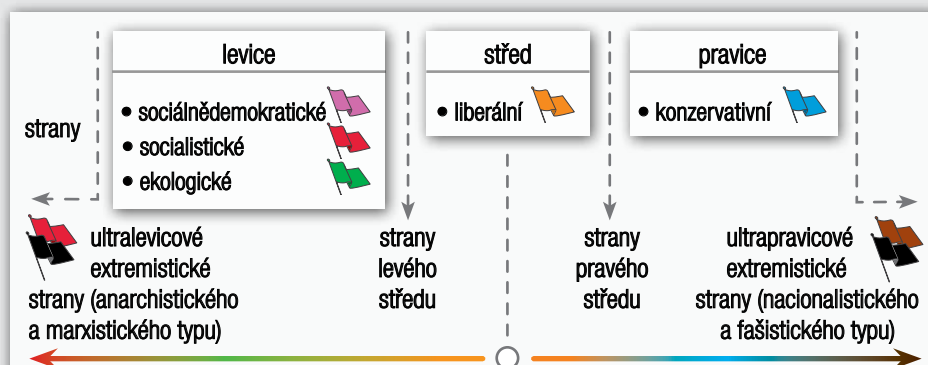
Politické strany

Občanská společnost je vedle mnoha různých sdružení, spolků, organizací a hnutí tvořena také politickými stranami.

Politická strana je skupina lidí s podobnými názory a vizemi, která usiluje o podíl na moci, jehož může dosáhnout na základě výsledků voleb.

Politické strany můžeme dělit dle mnoha hledisek, nejčastěji však takto:

1. Podle místa v politickém spektru – strany pravicové, levicové a strany středu.
2. Podle ideologie, ze které vychází – strany konzervativní, liberální, socialistické, nacionální atd.

6. Demokracie a jiné formy vlády

V této kapitole se seznámíte s principy demokratického a autoritativního vládnutí, s hodnotami typickými pro jednotlivé ideologie a také s podstatou extremismu.

Demokracie jako forma vlády

Demokracie je forma vlády, případně státního zřízení, ve kterém veškerá moc pochází z lidu. Demokratická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny, přitom je však dbáno na ochranu menšin.

Prímá a nepřímá (zastupitelská) demokracie

1. **Prímá demokracie** – je státní zřízení, které předpokládá **bezprostřední účast občanů na politickém rozhodování**. Z dějin je znám jediný případ rozvinuté přímé demokracie, a to antická demokracie v městských státech. V moderních státech se setkáváme spíše s demokracií nepřímou (zastupitelskou), která ale může vykazovat prvky demokracie přímé. Takovýmto prvkem přímé demokracie bývá **referendum** neboli **všelidové hlasování**. Dalším prvkem přímé demokracie je např. **přímá volba prezidenta**. Zemí, kde se nejčastěji konají referenda, je Švýcarsko.
2. **Nepřímá (zastupitelská) demokracie** – je taková forma vlády, ve které **lid volí své zástupce, reprezentanty**. I nadále platí, že **zdrojem moci je lid**, jenž však **státní moc vykonává prostřednictvím zástupců a orgánů, které si sám zvolil**. Pro moderní demokracie je tento typ zřízení charakteristický. Jako vše, i zastupitelská demokracie má chyby; někdy bývá označována za „*nejméně špatnou formu vlády ze všech, které existují*“.

Principy a hodnoty demokracie

Pro demokratickou společnost jsou typické určité hodnoty a principy, které zastává a zachovává:

- **Participace občanů** – jedná se o stěžejní princip, který předpokládá **aktivní účast občanů na politickém a společenském dění**. Může to být účast nebo kandidatura ve volbách, členství v občanských spolcích a ve sdruženích, podepsání petice, účast na protestních akcích aj. Předpokladem je zájem občanů o dění kolem sebe a ochota chránit hodnoty a zájmy své i jiných.
- **Dělbá a kontrola zneužívání moci** – moc v demokratických státech není soustředěna do jednoho mocenského centra, ale je rozdělena do tří složek: zákonodárné, výkonné a soudní, což má zabránit jejímu případnému zneužití.
- **Vláda práva** – každý má povinnost dodržovat zákony a nést odpovědnost za své jednání. Důležitá je **zásada rovnosti všech před zákonem** a také to, že **neznalost zákona neomlouvá**. Každý má také **právo na spravedlivý soudní proces**.
- **Rovnost a lidská práva** – všechny demokratické státy usilují o **respektování a dodržování lidských práv**. Všichni lidé mají mít stejné příležitosti, diskriminace z jakéhokoli důvodu je nepřípustná.
- **Pluralita politických stran** – znamená to, že ve státě existuje více politických stran, které ve volbách soutěží o získání podílu na moci, a občané mohou ve svobodných a spravedlivých volbách volit své zástupce.
- **Ekonomická svoboda** – je založena na právu každého vlastnit soukromý majetek nebo svobodně podnikat. Hospodářství zde funguje na tržním principu s volnou hospodářskou soutěží, stát ale může do určité míry do ekonomiky zasahovat.
- **Transparentnost** – tato zásada vychází z práva občanů na informace a práva informace svobodně šířit.

Tyto principy a hodnoty uznává většina demokraticky smýšlejících lidí. Jejich nositeli a neúnavnými obhájci také byla (či je) řada významných osobností z oblasti politiky i společenského života – např. **Tomáš Garrigue Masaryk** či **Václav Havel**.

V prosinci 1989 byl zvolen **prezidentem ČSFR** a v roce 1993 **prezidentem ČR**. Mezi Havlovy nejznámější hry patří např. **Zahradní slavnost**, **Asanace** nebo jednoaktovka **Audience**.

① **Životní příběh Václava Havla:** ▶

<https://www.slavne-dny.cz/episode/617651/neuveritelny-zivotni-pribeh-vaclava-havla> 5:54 ▶

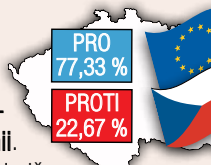
② **Prezident Václav Havel – U.S. Congress (1990):** ▶ <http://www.youtube.com/watch?v=zplMpbZkEaM> 4:59 ▶

Referendum

V referendu je voličům předložena otázka, na niž odpovídají „**ano**“, či „**ne**“. Voliči pak rozhodují např. o otázkách morálního charakteru, ale i o místních problémech v obecních referendech obcí apod.

Nástroj všelidového hlasování je zakotven v **Ústavě ČR**, kdy článek 2 odst. 2 praví: „**Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.**“ Záleží tedy na ústavním zákonu, zda zavede referendum obecně, nebo jen pro daný konkrétní případ, pro který bude vydán.

V ČR občané v referendu (2003) vyslovili souhlas s přistoupením k Evropské unii.

Bylo to ovšem na základě ústavního **zákona č. 515/2002 Sb.**, speciálně vydaného za tímto účelem. Dodnes se jedná o jediné celostátní referendum, které u nás proběhlo.

V ČR zní i myšlenky širšího uplatnění referenda. Vzhledem k tomu, že co do státního zřízení **jsme zastupitelskou demokracií**, musí politická reprezentace našeho státu **velmi pečlivě zvážit okolnosti referenda** – náročnější podmínky (či dokonce nemožnost hlasování v referendu) například v závažných otázkách, jako je setrvání v EU nebo obranné alianci NATO a v ústavních změnách (tak, aby se předešlo jeho možnému zneužití a zvrhnutí v hazardování se stabilitou státu).

OSOBNOST

Václav Havel

Václav Havel (1936–2011), český dramatik, esejista a přední odpůrce totalitního režimu, který v Československu trval do roku 1989. Po potlačení Pražského jara 1968 se jeho tvorba se ocitla „na indexu“ zakázaných děl. Spolu s filozofem Janem Patočkou se Václav Havel stal jedním z prvních **mluvčích Charty 77**. Normalizační režim jej za politické názory několikrát věznil.

POJEM

BYROKRACIE

Jde o **systematickou administrativní činnost**. Je pro ni typické **hierarchické uspořádání a specializace funkcí**. V negativním slova smyslu se často termínem byrokracie označuje **snaha o získání moci (funkcí) spojená s přehlížením a arogancí**.

SOUVISLOSTI

Totalitní Československo
50. let minulého století

V Československu panoval nejtuzší **totalitní režim stalinistického typu právě v letech 1948–1953**. Tehdejší Československo bylo zcela v politickém područí Sovětského svazu. Do našeho hospodářství byly zaváděny nesystémové prvky, které se po relativně krátké době „proletářského nadšení“ začaly negativně projevovat. V porovnání se západním poválečným vývojem byla zjevná **stagnace a opožďování v ekonomickém vývoji**. Mnohem horší však byl **politický útlak a teror uplatňovaný na vlastním obyvatelstvu**. Nejlepším dokladem toho byly **vykonstruované soudní monstrprocesy**, na základě kterých bylo nespravedlivě obviněno, odsouzeno, žalářováno, a dokonce popraveno mnoho lidí. Byl to např. **monstrproces s Miladou Horákovou**, komunistická strana však prováděla čistky i ve vlastních řadách – **proces s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského**. Blíže k těmto monstrprocesům viz celek **Právo**, str. 136.

SOUVISLOSTI

Politický, ekonomický a společenský vývoj Československa v letech 1948–1989

Země západní Evropy po roce 1945 hromadně obnovovaly zdevastovanou poválečnou ekonomiku. Vydutně jim v tom napomohly USA a tzv. **Plán evropské obnovy** (známý spíše pod názvem **Marshallův plán**). Za jeho vznikem a prosazením v americkém kongresu v roce 1947 stojí osobnost **George Marshalla** (význačný vojenský čínovník a politik). Plán nabízel přibližně 13 miliard dolarů všem postiženým zemím Evropy (tedy i Československu), nicméně země spadající do vlivu SSSR tuto pomoc odmítly.

George C. Marshall

Autoritářské a totalitní režimy

Autokracie (samovláda) je takový typ státu, ve kterém jsou státní moc a politický režim soustředěny do rukou jednotlivce či úzké skupiny osob.

Držitelé moci se opírají o **ozbrojené složky a byrokratický aparát**. Občané se nepodílí na politickém rozhodování, to zároveň nepodléhá jejich kontrole. **Takový stát omezuje prostor pro svobodu občanů na minimum**. Autokratické režimy se mnohdy uchylují k diktátorským formám vládnutí, které mohou mít několik podob, například:

- **absolutní monarchie** (např. současné Saúdskoarabské království);
- **vojenská diktatura** (např. současný Myanmar, diktatura vojenské junty);
- **autoritářské státy** (např. současná Čína, Ruská federace či Bělorusko);
- **totalitní režim** (současná Severní Korea).

Totalitní režimy

Totalitní režim zasahuje do všech oblastí života společnosti, občané mu jsou zcela podřízeni, jsou i kontrolováni tajnou policií. Tyto režimy mají několik společných rysů:

- existuje jediná státem uznávaná a vynucovaná ideologie;
- ekonomika je centrálně plánována a řízena;
- existuje jediná masová vládnoucí politická strana;
- vládnoucí složka neuznává žádné meze, které by omezovaly její pravomoce;
- totalitní režim neuznává svobodného jedince;
- tajná policie dohlíží na veškeré dění ve společnosti;
- vláda má monopol na masové informační prostředky;
- neexistuje nezávislé soudnictví, dochází k mimosoudní perzekuci.

Autoritářské režimy

Stát založený na autoritářských principech se od totalitních liší v tom, že neusiluje o „totalitní“ kontrolu všech oblastí života společnosti. Občanům je ponechán prostor pro soukromý život, jejich svoboda a rozvoj občanské společnosti jsou však v mnoha směrech omezovány. Tyto státy se také snaží potlačovat působení opozice.

Současné nedemokratické režimy

V současné době existuje ve světě řada nedemokratických států. O poměrech v **Korejské lidově demokratické republice (KLDR, Severní Korea)** jste se mohli dočíst již na straně 103 v souvislosti s porušováním lidských práv. Z mezinárodního pohledu je to izolovaná země, která ovšem na jednu stranu investuje značné prostředky do armády a zbrojení, na druhé straně je ale téměř bez energií a surovin (zcela závislá na Číně, odkud dováží uhlí, ropu a kovy) a s pravidelně se opakujícím nedostatkem potravin, kterým strádá hlavně chudší venkovské obyvatelstvo. Severokorejská společ-

Státy „sovětského bloku“ odpověděly v roce 1949 vytvořením nevýkonného hospodářského seskupení **Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP)**. Komunistický režim zlikvidoval soukromý sektor, ekonomika byla řízena z jednoho centra podle ústředního plánu, odtud označení **centrálně řízená ekonomika**. Byla uskutečněna **násilná kolektivizace zemědělství** – vznikala jednotná zemědělská družstva (JZD). Jakékoli projevy odporu proti režimu byly bezpečnostními složkami potlačeny.

Po částečném uvolnění režimu v roce 1968 (tzv. **Pražské jaro 1968**) a jeho následném ukončení **invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968** nastalo v 70. letech období **tuhé normalizace**. Kritické poměry byly pronásledování **Státní bezpečností (StB)**, režimem šikanování a věznění. Koncem 80. let se začal východní blok postupně hroutit. V Československu je významným mezníkem **17. listopad 1989**, který pro náš stát znamená **počátek návratu k demokracii**. Připomínáme si jej jako státní svátek – **Den boje za svobodu a demokracii a Mezinárodní den studentstva**.

① Den okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy (21. srpen 1968): ▼ ▶ 8:57

<https://www.slavne-dny.cz/episode/831212/den-okupace-ceskoslovenska-vojsky-varsavske-smlouvy-21-srpen>

② Den boje za svobodu a demokracii a Mezinárodní den studentstva 8:57

(17. listopad 1939 a 1989): ▼ ▶ <https://www.slavne-dny.cz/episode/532425/den-studentu-17-listopad>

▲ Srpen 1968 v ulicích Prahy

①

②

SOUVISLOSTI

Příklady doktrín

Brežněvova doktrína opravňovala intervenci Sovětského svazu v kterémkoli státě východního bloku, pokud by v této zemi vzniklo nebezpečí uvolnění, nebo dokonce pádu komunistického režimu. To byl případ **Maďarského povstání v roce 1956** (které bylo silou potlačeno zásahem sovětské armády) či **srpna 1968 v Československu**. V tomto případě se na základě využití zmíněné doktríny při invazi do Československa podílelo hned pět armád východního bloku.

Bushova doktrína zase ospravedlňovala zahájení války ze strany USA v Afghánistánu jakožto **války proti terorismu**. Tato doktrína reagovala na útok teroristických sil na budovy Světového obchodního centra v New Yorku, který se uskutečnil 11. září 2001.

▲ Komunistický propagandistický plakát – Vladimir Iljič Lenin

Politické ideologie

Ideologie je soustava idejí, názorů a postojů vyjadřující vztah ke společnosti a světu.

Každá ideologie vytváří svůj určitý hodnotový rámec. To, jaká ideologie převládá v tom kterém státě, se odráží na jeho politickém režimu, způsobu vlády a životě občanů.

Součástí ideologie je tzv. **doktrína** (či doktríny), soubor zásad a názorů na dílčí otázku týkající se fungování státu. Tou může být např. zahraniční politika státu.

Ideologie v totalitním státě

V totalitních režimech má ideologie velký význam. Ospravedlňuje násilí a bezpráví, které stát páchá na svých občanech. Základem již zmíněných totalitních režimů byl v případě hitlerovského Německa **nacismus** a v případě SSSR **kunismus**.

S ideologiemi totalitních států souvisí následující pojmy:

- **Indoktrinace** – snaha režimu o jednoznačné a vnucené přijetí určité doktríny (bez její kritiky či protinátoru). Její přijetí je vynucováno silou.
- **Demagogie** – působení zkreslenými a zjednodušenými argumenty na city a předsudky posluchačů, slouží k cílenému ovlivňování jednotlivců i skupin.
- **Dezinformace** – cílené a záměrné matení a zamlžování podstaty a pravdivosti.
- **Propaganda a politická manipulace** – systematické šíření názorů a informací, které má vést k žádoucímu společenskému vědomí (agitace, plakáty, propaganda).
- **Brainwashing** neboli **vymývání mozku** – manipulativní technika, jejímž účelem je změna postojů manipulovaných lidí ve prospěch manipulátora. Používá se v politice, při ovlivňování náboženského smýšlení (sekty), v oblasti obchodní činnosti (manipulativní předváděcí akce či podomní obchodníci vnucující zboží či služby).

Liberalismus

Jako ideologie se začíná prosazovat v 19. století. Za duchovního otce liberalismu je považován **John Locke** (zmínka o něm viz str. 92). K základním hodnotám liberalismu patří **individualismus** – **priorita jedince** – tedy **osobní svoboda a rovnost člověka**. Sociální a majetkové nerovnosti jsou však považovány za přirozené, a to proto, že každý jedinec má jiné vlohy a schopnosti.

V ekonomické rovině upřednostňují liberálové **kapitalismus**, kládou důraz na **volný trh**, **soukromé vlastnictví** a **svobodu podnikání**. Za zakladatele liberálních ekonomických teorií bývá považován **Adam Smith** (1723–1790). K jeho nejvýznamnějším pracím se řadí dílo **Bohatství národů** (*Wealth of Nations*), ve kterém vyzdvihl svobodu, dělbu práce a konkurenci jako základ bohatství každé společnosti.

Adam Smith

V rámci liberalismu se rozlišují dva základní směry:

1. **Klasický liberalismus 19. století** – prosazuje minimální zásahy státu do ekonomiky („neviditelná ruka trhu“).
2. **Moderní (sociální) liberalismus 20. století** – reaguje již i na společenské problémy, prosazuje „pečovatelský“ stát, který má svým občanům zaručit sociální jistoty, přičemž tedy zásahy státu do ekonomiky.

Myšlenky liberalismu většinou uplatňují ve své ideologii strany politického středu.

Hitlerovo hlasování o anšlusu Rakouska k nacistickému Německu

Možná nevíte, že Hitlerova propaganda cíleně připravovala **připojení Rakouska k nacistickému Německu v roce 1938** (*der Anschluss*) a následně „ospravedlnění“ tohoto kroku v očích politických představitelů Evropy a světa.

Samotné obsazení Rakouska německou armádou se uskutečnilo dne 12. března 1938. Dne 10. dubna 1938 však nacistická propaganda vyhlásila „referendum“ k **připojení Rakouska k Německu** a nechala Rakušany hlasovat prostřednictvím přichystaných hlasovacích lístků.

Otázka zněla: „*Souhlasíte se znovusjednocením Rakouska s Německou říší, které bylo nastoleno 13. března 1938, a volíte stranu našeho vůdce Adolfa Hitlera?*“

Povšimněte si, jak byl hlasovací lístek přichystán. Dominovala v něm pochopitelně odpověď **Ano (Ja)**, odpověď **Ne (Nein)** byla výrazně menší a jakoby upozaděná v rohu. Ke zvolení „správné“ možnosti mělo „napomoci“ i to, že hlasování nebylo neveřejné, nýbrž tzv. **manifestační**, přímým odevzdáním lístku do rukou „prověřených“ komisařů (viz propagandistické video níže). „Potupnou“ odpověď **Ne** nakonec volilo minimum Rakušanů. Výsledky hlasování hovoří za vše – pro připojení k Německu se souhlasně vyjádřilo 99,7 % voličů.

„Svobodné“ volby v Rakousku – připojení k Německu (1938): ▶

<https://www.youtube.com/watch?v=BLf8u-vezJY>

1:54

PRÁVO

POJEM

ZVYKOVÉ PRÁVO

Zvykové právo je právní systém založený na obyčejích a zvyklostech daného společenství lidí. Tyto zvyky se většinou ustálily a byly všeobecně akceptovány.

SOUVISLOSTI

Vendeta

Jako příklad uvádíme (ještě i dnes přetrvávající) **povinnost a právo vendety – odpłaty**. Pojem **vendeta** pochází z italského (*vendetta* = msta). Používá se především pro **krevní mstu** (odplata typu „krev za krev“).

V historii se v Evropě vendeta uplatňovala v určitých částech Albánie, Srbska a jižní Itálie (na Sicílii). V praxi představovala mstu za přikopí, které bylo učiněno. V případě, že viníka křivdy či zločinu nebylo možno dopadnout, **rozšiřovalo se právo vendety i na další členy rodiny viníka**. Tento fenomén je spjat i s pojmem „mafie“. Tyto zvyky se uplatňují i dnes bez ohledu na rozpor a konflikt s moderními způsoby práva ve formě zákonů, zejména pak v zemích s velmi nízkou vymahatelností práva, kdy postižený formou vendety bere do svých rukou spravedlnost.

Na obrázku níže vidíte kamennou věž v Albánii, v níž byli ukryváni viníci, jimž hrozila vendeta. Zůstávali zde až do právoplatného odsouzení. ▼

1. Právo a jeho historický vývoj

Právo – vznik a jeho prameny

Již od pravěku se vytvářela určitá organizace kolektivního života, která vyžadovala systém pravidel přiměřeného a všeobecně akceptovatelného chování a jednání, a tím pádem také systém sankcí a trestů pro jedince, kteří neplnili své funkce.

Zvykové právo

Prvním systémem práva bylo (a částečně ještě někde je) **právo zvykové**. Bylo přenášeno pouze ústní tradicí a dále se vyvíjelo. Jeho pozůstatky nalezneme často i dnes v určitých uzavřených komunitách, popř. i větších celcích typu „kmen“ nebo „národnostní entita“.

Zvyk, protože nebyl společensky vynutitelný, se postupně přeměnil na **obyčej**, přesněji řečeno **právní obyčej**, který tuto vlastnost již má.

- **Zvyk** můžeme respektovat nebo nerespektovat, můžeme jej změnit. Za toto chování může (ale i nemusí) následovat postih.
- **Právní obyčej** však již obsahuje (jako svou základní charakteristiku) **společensky donucující, zavazující aspekt chování a jednání – tedy vynutitelnost takového způsobu jednání. Jeho nerespektování je sankcionováno.**

K tomu, aby se obyčej stal **právním obyčejem**, je zapotřebí následující:

1. Obyčejové chování musí vykazovat **znaky dlouhodobého generačního užívání**. Musí být dlouhodobě zakořeněno v chování lidí.
2. **Lidé musí být přesvědčeni o jeho závaznosti** – pak právní obyčej přijímají, dodržují a respektují, cítí se jím být vázáni a povinováni jej dodržovat.
3. **Musí existovat moc, síla vynutitelnosti takového chování** – tedy moc, která dbá na dodržování těchto právních obyčejů, která by v případě porušování těchto pravidel donutila jedince či celé kolektivy k obnově jejich dodržování.

Již právní obyčej tedy v sobě nese jeden ze znaků práva, kterým je možnost a zároveň nutnost **sankce (postihu)**.

Vznik písemných právních norem

Právní normy v sepsané podobě představují historicky vyšší stadium společenské regulace, které platí dodnes. Řídí se jím také většina zemí a jeho obyvatel.

Právo, které je zakotveno ve formě textů a je veřejně přístupné, označujeme jako právo kodifikované. Jeho nejvýznamnějším druhem je pak právní norma označovaná jako zákon.

Vymezení a definice pojmu „zákon“

Definice pojmu „zákon“ je samozřejmě více, záleží na tom, zda se jedná o zákon v oblasti práva, vědy, zákony humanitních věd, zákony logiky, náboženské zákony apod. V následujících kapitolách se budeme věnovat pouze **zákonu v oblasti práva**.

Z pohledu práva je **zákon obecně závazný právní předpis stanovující (předepisující) chování jednotlivce i celého společenství lidí**.

Typické charakteristiky zákona jsou:

- Zákon je stanoven nejvyšším představitelem (představiteli) státní moci a je **závazný pro všechny**. Zákon stanovuje chování lidí, úřadů i státu.

Prvky obyčejového chování ve výchově člověka

SOUVISLOSTI

Přestože nynější civilizovaná společnost má jiné způsoby právní regulace, při vývoji z dítěte do dospělého člověka procházíme způsobem **vnímání světa, vztahů a jevů pomocí svých rodičů, vychovatelů a později učitelů**. Představuje to seznamování se se společenskou regulací **pomocí příkazů a zákazů obyčejového chování**. Vzpomeňte si na své dětství a způsoby uvádění do života dospělých, na charakteristické projevy rodičovské regulace pomocí ustálených výrazů typu: „**to se nesmí**“, „**tam nechod**, mohlo by se ti něco stát“, „**na to si neseď, zašpiníš se**“, „**toto musíš udělat, protože...**“ atd. Jím se rodiče snaží připravit svého potomka již od malička na společensky přijatelné jednání a chování.

SOUVISLOSTI

Rozdílnosti společenských norem obyvatel různých zemí

Smuteční barvy

Například v Japonsku je tradiční smuteční barvou bílá (oproti černé barvě u nás). Bylo by tedy společenským přehmatem dostavit se u nich na pohřeb v oděvu černé barvy, a naopak u nás v oděvu světlém.

Stolování

V některých asijských zemích je říhnutí po jídle považováno za ocenění hostitele za dobré jídlo, vyznamenání, projev spokojenosti. U nás by to bylo chování neslušné, nezdvořilé.

Chammurabiho zákoník

Chammurabiho (též Chammurapiho) zákoník měl podobu čedičové desky, stély (viz obr. níže), která byla vztýčena na veřejném místě tak, aby jej měli všichni na očích a nemohli se vymluvit na neznalost znění zákoníku. V současnosti je vystaven v pařížském muzeu Louvre.

Pro ilustraci vybraná znění článků:

- „Jestliže někdo někoho obvinil a uvrhl naň podezření z vraždy, avšak neusvědčil jej, bude ten, kdo ho obvinil, usmrcen.“
- „Jestliže se někdo dopustil loupeže a bude dopaden, tento člověk bude usmrcen.“
- „Jestliže stavitel postavil někomu dům a neudělal své dílo pevně a zeď spadne, tento stavitel pevně vystaví tuto zeď ze svých vlastních prostředků.“
- „Jestliže šenkýřka, v jejímž domě se scházeli zločinci, tyto zločince nezadržela a do paláce nepřivedla, bude tato šenkýřka usmrcena.“
- „Jestliže zlomil kost plno-právního občana, zlomí mu kost.“

Chammurabiho zákoník (Louvre, Paříž): ▶▶

3:32 ▶▶

<https://youtu.be/J09YxZYd0qY>

Nejstarší zákony lidstva:

<https://www.ustavprava.cz/blog/2018/07/nejstarsi-zakony-lidstva/>

Vymezení a definice pojmu „právo“

Každé společenství lidí, byť se jedná o dva jedince (manžele, přátele, spolupracovníky atd.), kolektivy nebo společenské skupiny (např. pracovní kolektiv, zájmovou skupinu lidí ve sportu či umění atd.), vyžaduje systémy společenské regulace, respektování pravidel a komunikace.

Ve své podstatě nutnost systémů regulace znamená existenci společenských norem chování a jednání.

Společenské normy

Společenské normy tvoří určitý systém skládající se z komplexu norem právních, ale také mravních, kulturních, náboženských, obyčejových apod.

Právní normy

Právní normy mají od ostatních druhů společenských norem jeden zvláštní rys, a to, že právo (v moderní společnosti pojaté jako systém právních norem) je výrazem mocenské (tudíž příkazovací) organizace a koordinace vztahů ve společnosti.

Definice pojmu „právo“

Právo můžeme definovat jako souhrn závazných pravidel lidského chování, která jsou platně vyhlášena státem. Tato pravidla jsou státem vymahatelná, jejich dodržování stát vynucuje a jejich případné porušování trestá.

Stručný přehled historického vývoje práva

Nejstarší staroorientální právní normy

Nejstarší právní normy existovaly pravděpodobně na území Předního východu, kde již z období 3. a 2. tisíciletí před n. l. nalézáme archeologické památky pocházející z řady malých či větších státních celků. Nejprve musíme zavítat do Mezopotámie, odkud pocházejí nejstarší dochované zákoníky v dějinách lidstva.

- Ačkoliv za vůbec nejstarší známý písemný doklad o existenci zákonů se považuje zpráva z (poměrně rozsáhlého) klínopisného textu lagašského vládce Urukaginy ze 24. století př. n. l., o reformách hospodářských a společenských poměrů mezopotámského městského státu Lagaše, nemá tento písemný doklad charakter právní normy.
- První známý zákonodárný text je připisován vladaři městského státu Nippur, panovníkovi jménem Urnammu. Zákoník pochází z konce 3. tisíciletí př. n. l. a je označován v historii práva jako tzv. **Urnammuovy zákony**. Zachovalo se pouze pět celých zákonů, nicméně jeden z nich je i pro nás důležitý – stanovuje totiž odškodnění oběti za poškození zdraví, a to v peněžních částkách (resp. v tehdejších jednotkách stříbra). Tento princip odškodnění je v současné době stále používán v řadě demokratických a právních států světa.
- Patrně nejznámějším právníkům dílem této doby je **Chammurabiho zákoník**. Zákoník tohoto panovníka (žil v letech 1792–1750 př. n. l.), resp. jeho právníků, obsahuje 282 paragrafů, jejichž náplní je (podle současné systemizace práva) komplex norem práva rodinného, trestního, správního a částečně i procesního (a dokonce se v něm objevuje i problematika mezd). Zajímavostí je forma trestního práva, která je založena na principu vendety – „oko za oko, zub za zub“. Chammurabiho zákony mají svůj pramen v původním babylonském zvykovém, nepsaném právu. Dílo pojednává o konkrétních případech, bez jakéhokoliv abstraktního podání, a je rozděleno do tří částí: **prolog** (vyzdvížení osobnosti panovníka, ve kterém zdůrazňuje božský původ jeho moci a tudíž božský původ práva), **samotné paragrafy** a **epilog** (seznam sankcí).

▲ Fragment hliněné destičky Urnammuových zákonů

- Mezi významné osobnosti staroorientálních států řadíme i starozákonního proroka Mojžíše (1393–1273 př. n. l.). Za nejstarší sbírku obyčejového práva lze označit **Knihu smlouvy** (biblická **Druhá kniha Mojžíšova**). Ta definuje právní ustanovení, jakožto i pravidla morálky, náboženství a kultu. Prorok Mojžíš je však známý formulací jiného právního dokumentu, který obsahuje biblický **Starý zákon**. Je jím **Desatero**, které má zásadní význam v judaismu i křesťanství. Mimo náboženství má

SOUVISLOSTI

Monopol legitimního násilí státu

Známý německý ekonom a sociolog **Max Weber** (1864–1920) definuje stát jako „*společenství, které si na určitém území nárokuje pro sebe monopol legitimního násilí. Pokud by neexistovalo násilí jako prostředek vynucování státního zájmu, pak by stát zanikl a místo něj by nastoupila anarchie.*“

POJEM

ANARCHIE / ANARCHISMUS

Pojem **anarchie** pochází z řečtiny – *an-arché* = **bezvládí, rozklad řádu**. **Anarchismus** je pak politickou ideologií, která usiluje o vznik společnosti, jež by nebyla hierarchizována, byla by bez existence společenské, ekonomické či jiné podoby nadřazenosti. Má velmi blízko k levicovým ideologiím a k dosažení cíle často i legitimizuje použité násilí.

SOUVISLOSTI

Příklad dispozice v právní normě

Znění dispozice v právní normě si můžeme názorně dokumentovat na příkladu **občanského zákoníku (zákona č. 89/2012 Sb.)**. Konkrétně např. na **§ 892, odst. 3** (jeho první věta):

„**Rodič nemůže dítě zastoupit** (právě tato věta je **dispozicí**), **jestliže by mohl dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi těchto rodičů.**“ (od spojky „**jestliže**“ se jedná o **hypotézu**).

Další výstižný příklad dispozice uvádí **§ 897**: „**Nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při péči o jmění dítěte (hypotéza), rozhodne na návrh rodiče soud.**“ (druhá část věty je **dispozicí**).

Pokud by například některý občan nerespektoval zákaz vstupu do střeženého vojenského prostoru, mohl by být stíhán za spáchání přestupku nebo potrestán pokutou až do předem stanovené výše – za nepovolený vstup. Na informačních tabulích se často uvádí sdělení typu „**Zákaz skládky pod pokutou**“ apod.

Konkrétní příklad sankce za porušení normy: V ustanovení **§ 158** (rvačka) trestního zákoníku (**zákona č. 40/2009 Sb.**) ČR je uvedeno: (1) „**Kdo úmyslně ohrozí život nebo zdraví jiného tím, že se zúčastní rvačky (hypotéza s dispozicí), bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.**“ (sankce)

2. Právní normy

Počínaje touto kapitolou se již budeme zabývat pouze systémem kontinentálního evropského práva, které je založeno na existenci písemných právních norem.

Právní normy – jejich struktura, druhy a klasifikace

Definice právní normy

Právní normy jsou obecně závazná pravidla chování **stanovená mocenskými orgány státu**. Regulují společenské vztahy tím, že jejich účastníkům stanovují práva a povinnosti.

Struktura právní normy

Pokud má právní norma skutečně plnit svou funkci, musí obsahovat určité nezbytné části. Obecně platí, že **každá právní norma by měla obsahovat tři povinné části**. Jedná se o **trojčlennou strukturu právní normy**. Jsou to tyto součásti (v následujícím pořadí):

1. **Hypotéza** (*jestliže*)
2. **Dispozice** (*pak*)
3. **Sankce** (*jinak*)

Obecný mechanismus platnosti právní normy:

Jestliže jsou takové podmínky, **pak** je třeba se chovat takto, **jinak** přijde tato sankce.

1. **Hypotéza právní normy** – stanovuje mantinely, podmínky, hranice atd., které jsou podstatné pro požadované společenské chování, které je pak definováno v dispoziční části.

Tyto podmínky stanovené v hypotéze mohou být například:

- **časové** – dosažení určitého věku (např. „*při dosažení plnoletosti, tj. věku 18 let*“);
- **prostorové** – určité místo (např. vymezení chráněné krajinné oblasti, v níž se pak stanovují povinnosti a způsob chování subjektů v tomto prostoru);
- **situační** – místní okolnosti, které podmínky ovlivňují (konání voleb, vyhlášení stavu ohrožení státu nebo stupně ohrožení v podobě epidemie apod.);
- **podle subjektů práva** – tedy koho se právo týká (např. státu, právnických nebo fyzických osob, občanů, zaměstnavatelů, zaměstnanců, vybraných profesí atd.).

Hypotéza tedy představuje nezbytnou úvodní část každé normy, stanovuje, koho se norma týká, kdy a kde se ho týká atd. Na ni pak navazuje dispozice.

2. **Dispozice** – řeší vlastní pravidla chování (co se zakazuje, co je přípustné, oprávněné).

Dispozice tedy vymezuje konkrétní práva a povinnosti subjektů, jichž se norma týká, a to nastanou-li podmínky a skutečnosti stanovené v hypotéze právní normy.

Dispozice by měla obsahovat **úplné řešení požadovaného chování**. Hypotéza bývá spojena s dispozicí (typické pro trestní normy).

Spolu s dispozicí však musí právní norma stanovit i zmíněnou třetí složku, kterou jsou **sankce**. Ty však v některých právních normách nemusí být nutně zastoupeny.

3. **Sankce** – definuje, jakým způsobem bude postihováno porušení dané normy.

Sankce stanovuje výši nebo druh trestu – důsledky nesprávného chování v případě, pokud někdo poruší právní normu uvozenou hypotézou.

Smyslem sankce není pouze potrestání toho, kdo normu porušil. **Vědomí sankce** by mělo přispět k **osvojení si řádného chování** všech subjektů a k **návyku dobrovolně plnit požadavky právních norem**. Proto sankce musí být obsažena v dobré právní normě předem.

Příklad sankce za porušení právní normy

SOUVISLOSTI

„Sousedě, už mne vážně štve!“

POJEM

ÚSTAVNOST

Ústavnost (neboli **konstitucionalismus**) značí vládu lidu prostřednictvím demokratické ústavy.

SOUVISLOSTI

Z historie vzniku ústavnosti v Evropě

Pojem **konstitucionalismus** v původním historickém významu označoval snahu o **prosazení jasně dané ústavy** jako právní normy s nejvyšší právní silou ve státě. Tuto **psanou právní normu** by pak museli všichni (včetně v té době absolutistického panovníka) **respektovat a řídit se jí**.

Tato myšlenka byla postupně rozvíjena, hlavně pak v **období vzniku prvních konstitučních monarchií v 19. století**. Jen na okraj – **konstituční monarchie je právě moc panovníka vymezená ústavou** (na rozdíl od **absolutní monarchie**, ve které si ponechává absolutní moc samotný monarcha).

SOUVISLOSTI

Znění Ústavy České republiky

Text preambule, ale i jednotlivých článků **Ústavy ČR** je v elektronické podobě k dispozici na řadě serverů, jedním z nich jsou stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

Ústava České republiky: ▼ ►

<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>

SOUVISLOSTI

Původ státní hymny a vlajky

Kde domov můj je píseň z divadelní hry **Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka**. Autorem hry je **Josef Kajetán Tyl** a hudbu složil **František Škroup**.

J. K. Tyl

Vznik naší vlajky se pojí se vznikem samostatného Československa. Ke konci roku 1918 odborná komise vybrala návrh **Jaroslava Kursy**. Zpočátku společnou vlajku Čechů a Slováků si po rozdělení federace v roce 1992 v původní podobě ponechala samostatná Česká republika.

F. Škroup

3. Ústavní právo

Tato kapitola se zabývá ústavností ČR, právními aspekty rozdělení státní moci, popisuje rovněž organizaci státu a funkce jednotlivých orgánů státní moci včetně skladby územní samosprávy. Věnovali jsme mu pozornost již v celku **Politologie**, str. 99–101.

Ústavní právo

Ústavní právo je souhrn právních norem, které upravují právní poměry ve státě, zejména základní práva a svobody občanů, uspořádání státu a rozdělení státní moci a její výkon.

- Základními prameny ústavního práva jsou **Ústava ČR** a **ústavní zákony**.
- Ke změně ústavy, jakožto nejvyššího zákona České republiky, může dojít jen ústavním zákonem.
- Všechny **ostatní právní normy nižší právní síly nesmějí být v rozporu s ústavou**. O tento soulad všech právních norem dbá **Ústavní soud České republiky**.

Součásti ústavního pořádku České republiky

Mezi právní normy s nejvyšší právní silou se řadí celý **ústavní pořádek** podle článku 112 ústavy – tedy **Ústava ČR, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony** (přijaté podle této Ústavy, ústavní zákony upravující státní hranice, ústavní zákony přijaté Českou národní radou po 6. červnu 1992) a dále **mezinárodní smlouvy** upravující lidská práva podle nálezů **Ústavního soudu**.

Ústava České republiky

Ústava ČR nabyla účinnosti 1. ledna 1993. Skládá se z **preambule** (úvodu, prohlášení); její **ustanovení** jsou rozdělena **do 8 hlav**, v nich se pak obsah dělí **do 113 článků**.

Preambule

Preambule obsahuje **úvodní prohlášení** o věrnosti občanů Čech, Moravy a Slezska k tradicím dávné státnosti České koruny. Dále pak v ní stojí, že občané budou Českou republiku chránit v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných svobodných občanů.

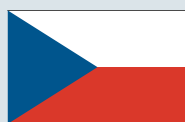
Základní ustanovení

V základním ustanovení se zmiňuje charakteristika České republiky jako svrchovaného, samostatného a demokraticky založeného státu, hlásícího se k právům a svobodám člověka.

Ústava také upravuje problematiku území České republiky, které je podle ní **nedělitelným celkem** a hranice mohou být měněny pouze ústavním zákonem. Prahu prohlašuje základní ustanovení ústavy za **hlavní město** a stanovuje, jaké máme **státní symboly**. Mezi ně se řadí velký a malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, státní pečeť, státní hymna a vlajka prezidenta republiky.

Státní symboly České republiky a jejich užívání

SOUVISLOSTI

• Státní vlajka

• Státní barvy

• Vlajka (standarta) prezidenta republiky

• Státní hymna

• Státní pečeť

• Velký a malý státní znak

Pravidla užívání státních symbolů: ▼ ►

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-352>

SOUVISLOSTI

Případné trestní stíhání poslanců a senátorů

Pokud by mělo dojít k trestnímu stíhání člena Parlamentu ČR, **musí k tomu dát souhlas komora, které je členem**. Pokud ta odepře souhlas s trestním stíháním, je toto vyloučeno, ovšem pouze po dobu trvání mandátu dotyčného. **Poslance nebo senátora lze zadržet pouze v případě, že je dopaden přímo při spáchání trestného činu**. Příslušný orgán, jenž poslance nebo senátora zadržel, je povinen **zadržení ihned oznámit předsedovi komory, které je zadržený členem**. Předseda komory musí **do 24 hodin vydat souhlas k odevzdání zadrženého soudu**, jinak je příslušný orgán povinen ho propustit. **Na nejbližší schůzi musí daná komora definitivně rozhodnout o platnosti trestního stíhání**. Imunita těchto osob je zakotvena přímo v **Ústavě ČR**.

Volit do senátu má právo každý občan, který dosáhl věku **18 let**. **Zvolen** pak může být každý, kdo dosáhl věku **40 let**. Zvolený senátor rovněž skládá slib.

Senát **nemůže být rozpuštěn**, protože v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny přísluší Senátu oprávnění přijmout zákonné opatření vlády. Toto zákonné opatření však musí být schváleno na první schůzi nově zvolené Poslanecké sněmovny, jinak pozbývá platnosti.

Výkon mandátu poslanců a senátorů

Předně, výkon mandátu poslance a senátora je **neslučitelný s dalšími ústavními funkcemi**. Není tedy možné, aby osoba disponovala mandátem poslance či senátora a byla jmenována do funkce soudce či se ujala se úřadu prezidenta republiky (a naopak). Rovněž nemůže být zároveň poslancem a senátorem.

Mandát poslanců a senátorů je vykonáván s jejich slibem; dotyční nejsou vázáni žádnými jinými příkazy. Za hlasování v Parlamentu nelze poslance ani senátora postihnout a za projevy v Parlamentu pronesené nelze poslance ani senátora stíhat. Členové Poslanecké sněmovny a Senátu jsou chráněni tzv. **imunitou**.

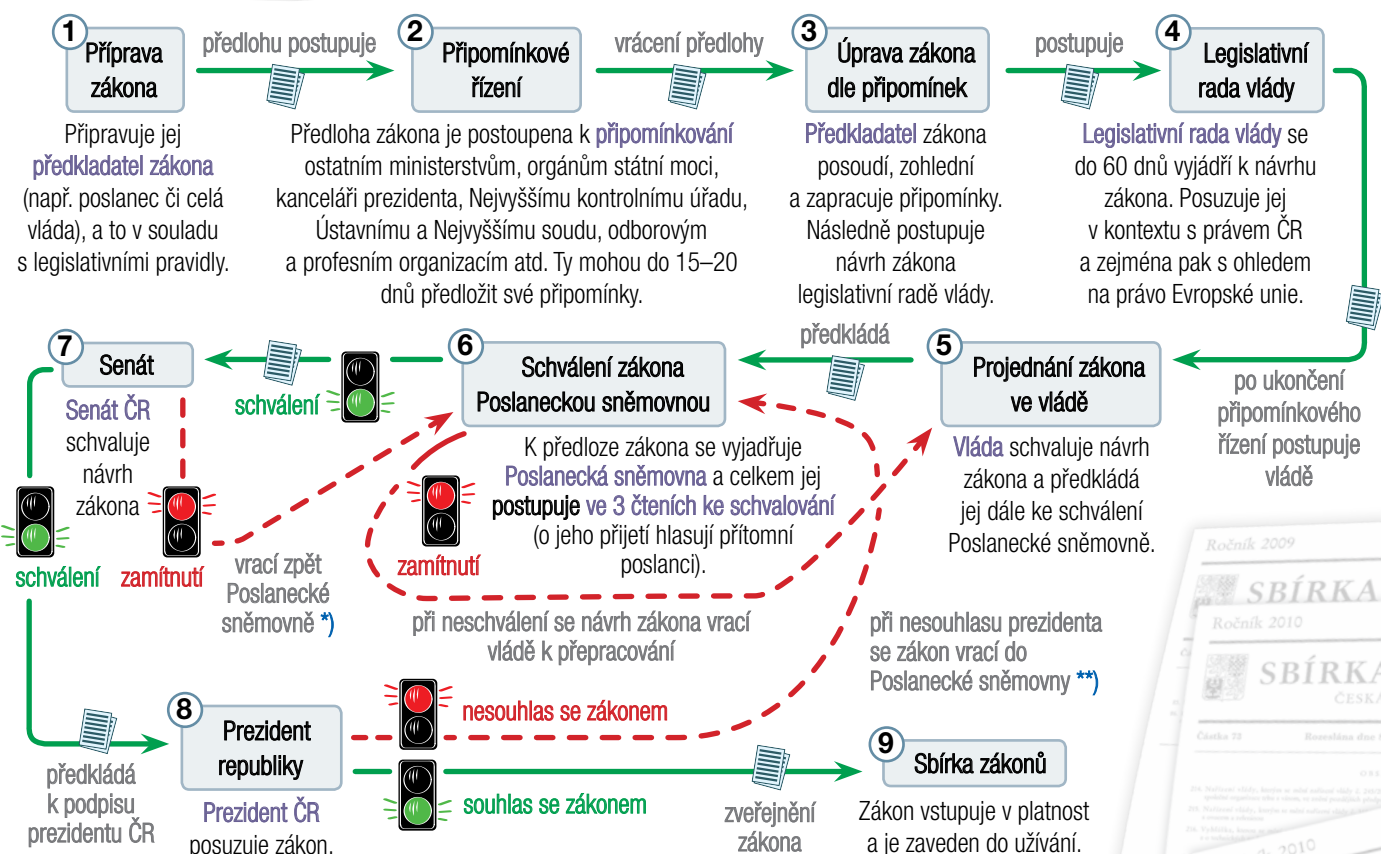
Legislativa – tvorba právních norem

Legislativní proces v České republice má počátek u tzv. **zákonodárné iniciativy** – u vypracování a podání návrhů zákonů.

Návrhy zákonů se podávají Poslanecké sněmovně; může jej navrhnout buď poslanec (skupina poslanců), vláda, Senát nebo zastupitelstvo kraje – vyššího územního samosprávného celku (tzn. např. zastupitelstvo Středočeského kraje apod.). Pokud návrh zákona **schválí Poslanecká sněmovna** (a to nadpoloviční většinou přítomných poslanců), **postupuje se návrh k posouzení Senátu**.

Senát má hned několik možností, jak může s předlohou zákona naložit: buď **návrh schválí**, nebo **zamítne (vetuje)**, **návrhem se nezabývá** nebo **navrhne pozměňovací návrhy** a vrátí jej zpět Poslanecké sněmovně.

Legislativní proces v České republice

^{*)} V případě, že je veto Senátu opětovně přehlasováno nadpoloviční většinou poslanců Poslanecké sněmovny, zákon je schválen a je předložen k podpisu prezidentu republiky.

^{***)} V případě, že je veto prezidenta republiky opětovně přehlasováno nadpoloviční většinou poslanců Poslanecké sněmovny, zákon vstupuje v platnost a je zveřejněn ve **Sbírce zákonů**.

SOUVISLOSTI

Znění Úmluvy o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte ve strukturované podobě: ▾ ▸

Úmluva o právech dítěte online:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

SOUVISLOSTI

Jak je to s podpisy při svatebním obřadu?

Při slavnostním obřadu sňatku podepisují oba partneři a svědkové **sňateční protokol**.

Co myslíte, v případě volby společného jména (podotýkáme, že ve většině případů si žena volí společné jméno dle příjmení svého muže, nicméně jsou i opačné případy) se žena podepisuje na sňatečním protokolu jménem předcházejícím (za svobodna), nebo již jménem novým? Jaký podpis učiní muž, rozhodnou-li se manželé používat příjmení ženy?

Podpisy na sňatečním protokolu probíhají až po uzavření manželství, tedy po pronesení souhlasu obou snoubenců se vstupem do manželského svazku. V průběhu tohoto aktu je také oddávajícím úředníkem řečeno, jaké jméno manželé dále ponесou. **Oba se tedy podepisují již jménem novým** (pokud se nerozhodli ponechat si každý své původní jméno), **novomanželka ovšem připojuje i svůj původní podpis „za svobodna“**.

Pokud si novomanželé ponechají **svá dosavadní příjmení**, prohlásí při sňatečném obřadu také, **které z jejich příjmení bude příjmením jejich společných dětí**. Ponechají-li si manželé svá dosavadní příjmení, mohou i **později učinit prohlášení orgánu veřejné moci, že se dohodli na společném příjmení jednoho z nich**.

Manželé po obřadu obdrží **oddací list**, což je dokument potvrzující uzavření manželství.

5. Rodinné právo

Rodinné právo je v současném právním řádu ČR z velké části obsaženo v **občanském zákoníku**.

Rodinné právo

Předmětem rodinného práva jsou právní normy spojené s rodinou, tedy upravující vztahy mezi manželi, rodiči a dětmi a mezi dalšími příbuznými. Upravuje také vztahy při náhradní rodinné péči.

Prameny rodinného práva

Za základní prameny rodinného práva (právní normy, ze kterých rodinné právo vychází) považujeme zejména: **občanský zákoník, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Listinu základních práv a svobod a Úmluvu o právech dítěte**.

Manželství

Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství. Oba snoubenci toto společné rozhodnutí o uzavření manželství projeví u oficiálního obřadu.

Toto **prohlášení** musí být učiněno **před obecním úřadem** pověřeným vést matriku (popřípadě úřadem, který plní jeho funkci) nebo **před orgánem církve**, který je k tomuto aktu oprávněn. **Sňatečný obřad** je veřejný (učiněn na kterémkoli přístupném místě) a slavnostní, činí se v přítomnosti **dvou svědků**.

Snoubenci jsou také při sňatečném obřadu povinni prohlásit, zda budou užívat:

- a) společné příjmení,
- b) nebo si každý z nich ponechá své,
- c) popřípadě zda příjmení jednoho z nich bude příjmením společným a ten, jehož příjmení nemá být příjmením společným, bude ke společnému příjmení na druhém místě připojovat své dosavadní příjmení.

Podle toho, kde je manželství uzavřeno, také rozlišujeme **formy sňatku**.

Občanský sňatek

Jde-li o **občanský sňatek**, uskutečňuje se **sňatečný obřad na místě, které k tomu určí orgán veřejné moci provádějící sňatečný obřad**. Přihlíží však při tom také k vůli snoubenců. Kromě **oddávajícího** musí být obřadu přítomen **úředník matričního úřadu**. Snoubenci jsou povinni předložit doklady osvědčující jejich totožnost a způsobilost k uzavření manželství. Ještě před souhlasným vyjádřením vůle k uzavření sňatku uvedou, že jim nejsou známy překážky, které by bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvažili hmotné zajištění po uzavření manželství.

Církevní sňatek

Projeví-li snoubenci vůli, že spolu vstupují do manželství osobně před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle příslušného právního

Místa pro uzavření občanského sňatku

SOUVISLOSTI

Dosavadní praxe je taková, že prohlášení o uzavření manželství mohou snoubenci učinit před **starostou obce, místostarostou** nebo **pověřeným členem zastupitelstva obce, primátorem hlavního města Prahy či statutárního města** nebo **poslancem Parlamentu ČR („oddávajícím“)**. Slavnostní obřad se většinou uskutečňuje **na obecním úřadě či radnici**. V současnosti je čím dál častější, že snoubenci **uzavírají manželství na jiném vybraném místě, které může povolit matriční úřad, do jehož správního obvodu toto místo spadá**. Velmi často jsou páry oddávány **na romantických místech**, například na hradech či zámcích. Pokud matriční úřad svolí, může to být třeba i koš horkovzdušného balónu, rozhledna nebo dno bazénu. Snoubenci v těchto případech musí mít ovšem štěstí na oddávajícího a svědky, kteří budou ochotni se s nimi podílet o adrenalinový zážitek.

Amnesty International:
Amnesty International – ČR:
UNICEF:

<https://www.amnesty.org/>
<https://www.amnesty.cz/>
<https://www.unicef.org/>

Trestní právo ve starověku a středověku

Starověké orientální právo překypovalo krutostí. Mezi tresty patřilo **zmrskání, useknutí ruky, oslepení či propadnutí životem**. Pro státní administrativu to bylo výhodné – nebylo třeba vydržovat nákladné věznice a zcela odpadly problémy s recidivisty.

Na druhou stranu, postižené delikventy, pokud ovšem nebyla vykonána poprava, bylo třeba ošetřit a léčit. Babylonští chirurgové byli velkoryse placeni. Avšak ne každému lékaři se podařilo ve zdraví zbohatnout: „... **jestliže lékař provede svobodnému občanovi obtížnou operaci a způsobí jeho smrt nebo bronzovým nožem otevře oční oblouk a zničí mu oko, bude mu uříznuta ruka.**“

Vidíte, že obdobně nesmlouvavě se v trestních postizích v Babylonii přistupovalo ke všem vrstvám obyvatelstva.

(Zdroj úryvku: Lékař léčí, příroda uzdravuje, Avicenum)

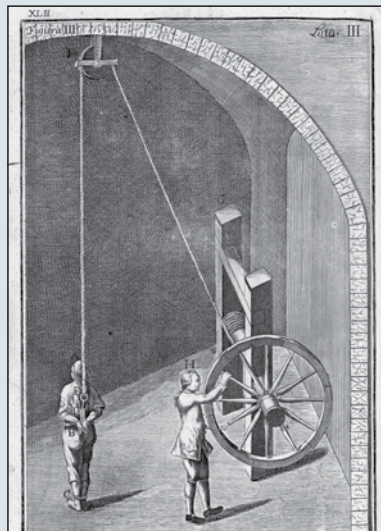
Neméně kruté bylo i období středověku. Zajímavé (byť trochu zlověstné) čtení o metodách práva útrpného a středověkých trestů naleznete na následující stránce.

Středověký zločin a trest od A do Z: ▼ ▶

<https://21stoleti.cz/2007/09/20/stredoveky-zlocin-a-trest-od-a-do-z/>

Na obrázku vidíte stránku z posledního předosvětského trestního zákoníku **Constitutio Criminalis Theresiana (Hrdelní řád Marie Terezie)** z roku 1769. Obsahoval i postupy při uplatňování práva útrpného. ▼

9. Trestní právo

Tato kapitola přináší pohled do obou oblastí trestního práva – tedy **trestního práva hmotného i procesního**.

Trestní právo obecně

Každá společnost se vždy bránila proti chování některých jedinců (případně i celých skupin) před činy, jež ohrožují bezpečnost, zdraví či životy občanů. Tresty za provinění a prohršky nalézáme již v nejstarších právních dokumentech.

Trestní právo je soubor právních norem, jejichž úkolem je udržování pořádku a bezpečnosti ve státě.

Ve svém souhrnu je odvětvím právního systému, který chrání společnost, občany i stát před pachateli trestných činů. Trestní právo určuje, které činy společnost považuje za trestné, stanovuje druh a výši trestů a ochranných opatření za jejich prokázání spáchání a stanovuje také postup orgánů činných v trestním řízení.

Dělení trestního práva

Z definice trestního práva vyplývá jeho rozdělení na **hmotné a procesní**:

- **Trestní právo hmotné** – upravuje podmínky trestněprávní odpovědnosti – stanovuje, **co je trestný čin, vymezuje trest, sankce**. Stanoví, **co je a co není protiprávní**. U tohoto práva je pramenem **zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník**.
- **Trestní právo procesní** – upravuje **postup orgánů činných v trestním řízení** při odhalování, stíhání a trestání trestných činů.

U trestního práva procesního je zdrojem **zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním**, tzv. **trestní řád**.

Trestní právo hmotné

Trestný čin je takový čin, jehož trestnost byla stanovena dřív, než byl spáchán.

Trestným činem je tedy protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Tyto znaky jsou v právní terminologii nazývány **skutkovou podstatou**.

Základní rozdělení trestných činů je na **přečiny a zločiny**:

1. **Přečin** – všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy **s trestem odnětí svobody s horní hranicí do 5 let**. Příklad: *zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, poškození a ohrožení životního prostředí (způsobí-li takovým činem pachatel trvalé nebo dlouhodobé poškození životního prostředí), padělání a pozměňování peněz v úmyslu udat je jako pravé (nebo platné či jako peníze vyšší hodnoty), padělání úřední listiny* atd.
2. **Zločin** – všechny úmyslné trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny, a zvláště závažné zločiny **s trestem odnětí svobody nejméně 10 let**. Příklad: *vražda, braní rukojmí, únos, mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (které navíc způsobí postiženému těžkou újmu na zdraví nebo smrt), zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny, teroristický útok, páchání trestné činnosti jako člen organizované skupiny (příkladem může být organizované vydírání či distribuce drog)* atd.

Vysoké sazby za některé trestné činy

Každá země má své vlastní trestní právo a jemu odpovídající sazby za spáchané trestné činy.

- V USA se pachateli sčítají sazby za jednotlivé související skutky (které třeba během jednoho deliktu spáchal) **do souhrnné výše trestu, která může převyšovat i desítky let**.
- V některých zemích jsou dodnes uplatňovány (z pohledu evropského pojetí práva nepřijatelné) **prastaré metody výkonu trestu za prohršky**. V Íránu a Nigérii se například dodnes vykonává **poprava provinilce ukamenováním**; velmi často za nevěru. Jelikož nelze přesně určit, který kámen (ze které ruky) oběť usmrtil, lze v podstatě hovořit o **lynčování**. Účastníci (vykonavatelé) tohoto aktu si jsou vlastně v anonymitě jisti svojí nepostižitelností.

Následující video vás seznámí s nechvalně proslulým kolumbijským narkobaronem **Pablo Escobarem**.

▶ Den, kdy byl zastřelen Pablo Escobar (2. prosinec 1993): ▼ ▶

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10015136/den-kdy-byi-zastrelen-pablo-escobar-2-prosinec-1993>

9:08

Za spáchaný trestný čin **soud vyměří trest**. Soudce se při stanovení jeho délky **rozhoduje v mezích odpovídající sazby** (která je v intervalu OD – DO). Znamená to, že délka trestu se může blížit buď dolní hranici a její nejnížší možné sazby (OD), nebo se může přibližovat směrem k horní hranici a maximu sazby (tedy DO).

Zavinění trestného činu

Při zkoumání a zjišťování trestného činu je zapotřebí hledat úmysl nebo zanedbání povinnosti, ale rovněž i míru viny, objektivní nebo subjektivní stránku jednání, které vedlo dotyčného ke spáchání trestného činu.

Z tohoto úhlu pohledu pak zákon definuje trestnou činnost takto:

- Úmyslně spáchaný trestný čin** – je takový čin, při kterém pachatel:
 - chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem (jde tedy o „úmysl přímý“);
 - věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit a pro případ, že je způsobí, s tím byl srozuměn (jde o „úmysl nepřímý“).
- Trestný čin z nedbalosti** – u něj může mít faktor nedbalosti následující podobu:
 - nedbalost vědomá** – pachatel ví, že svým jednáním může způsobit takový následek, ale bez přiměřeného důvodu spoléhá, že se tak nestane (*pachatel nedodržuje dopravní předpisy, spoléhá na to, že k dopravní nehodě nedojde*);
 - nedbalost nevědomá** – pachatel neví, že svým jednáním může porušit či ohrozit zákonem chráněný zájem, ačkoli by to vědět měl (*zdravotní sestra dá pacientovi lék, kterým mu způsobí poškození zdraví*).

Pachatel trestného činu

Pachatelem trestného činu je ten, kdo naplnil skutkovou podstatu trestného činu nebo pokusu o trestný čin. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo využil k jeho spáchání osobu, která není trestně zodpovědná.

Pokud trestný čin spáchalo více osob, označují se jako **spolupachatelé**. Ti za trestný čin odpovídají takovou měrou, jako by ho spáchali sami.

Trestní zákoník uvádí také pojem **účastník trestného činu**, za toho je považován:

- Organizátor** – osoba, která spáchání trestného činu připravovala nebo řídila. Promýšlí, připravuje či řídí pozdější spáchání trestného činu. Nemusí se ani přímo účastnit vlastního provedení na místě samém, řídí skupinu lidí např. mobillem ze zcela jiného místa. To však nesnižuje trestnost jeho jednání.
- Návodce** – ten, kdo se podílel jako iniciátor na samotném rozhodnutí ke spáchání činu. Často jím je informátor z prostředí, bývalý nebo současný zaměstnanec apod.
- Pomocník** (lidově „komplic“) – osoba, která byla nápomocna ke spáchání trestného činu a přispěla k jeho spáchání. Při spáchání trestného činu například odstraňuje překážky, vyláká poškozeného na místo činu, hlídá apod.

Případy „velkých“ organizovaných trestných činů

SOUVISLOSTI

Mediálně známým případem je např. tzv. **velká vlaková loupež**, při níž byl **8. srpna 1963** přepaden vlak na trati Glasgow–Londýn a z poštovního vozu bylo **uloupeno 2,6 milionu liber**. Jeden z lupičů, Ronald Biggs, uprchl z vězení a dlouho se skrýval v Brazílii. Na obrázku vpravo vidíte zatýkání aktérů této loupeže. ▶

I v českém prostředí existuje řada případů. Za všechny uvedme například **největší loupež v ČR z roku 2007**, kdy při přepadení bezpečnostního vozu bylo **uloupeno 560 000 000 Kč**. Pachatel je sice znám, avšak dosud nebyl dopaden, lépe řečeno je nezvěstný (dost možná po smrti).

Den, kdy došlo k velké vlakové loupeži (8. srpen 1963): ▶

<https://www.slavne-dny.cz/episode/749786/den-kdy-doslo-k-velke-vlakove-loupezi-8-srpen>

Hlavním aktérům soudy pravomocně uložily tresty doživotí... Případ poskytl i předlohu pro filmové zpracování. ▼

TIP: Metanol (film, 1. a 2. díl): ▶

1:27:59 a 1:30:40

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11411491125-metanol/>

Příklady úmyslně páchané trestné činnosti

- Vražda** – je promyšleným, plánovaným a v určitý čas připravovaným zločinem. Prokazuje se, zda pachatel měl v úmyslu zavraždit konkrétní osobu, dlouhodobě se na to připravoval, jednal promyšleně, čekal na vhodnou příležitost. Takovéto jednání pak lze považovat za úmyslné. Stejným způsobem se posuzuje již samotná příprava, tedy **pokus o vraždu**.

- Zabití** – trestný čin, který ve svém důsledku také vede k usmrcení člověka (nebo i více lidí), avšak s poněkud mírnějšími sankcemi než u spáchané vraždy. Většinou jde o krajní řešení domácího násilí. **Trestní zákoník** definuje tento trestný čin v § 141 takto: „...kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.“ Jedná se vesměs o případy, kdy například týraná žena bodne svého partnera v afektu nožem apod. ▼

Příklady trestné činnosti spáchané z nedbalosti

- Usmrcení osoby způsobené nedbalostí** zákon definuje jako důsledek toho, že „...pachatel porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona“. Často je to **nerespektování dopravního značení, riskantní jízda** apod. Další případy spočívají v **porušení hygienických předpisů**, kdy se do potravin dostaly zdraví nebezpečné látky, jež byly příčinou smrti. Známá je **metanolová aféra** z roku 2012, která je však svým charakterem minimálně **trestným činem spáchaným s vědomou nedbalostí**. Skupina pachatelů pančovala (znehodnocovala) lihoviny přidáváním jedovatého metylalkoholu. Na následky požití zemřelo více než 50 lidí, další mají trvalé následky (např. slepotu). V kauze „Metanol“ bylo obžalováno 31 osob (výrobci, distributoři i prodejci).

SOUVISLOSTI

Franká říše jako protiváha vlivu Byzantské říše

Jedním z příkladů snah o sjednocování územních celků může být **Franká říše**, státní útvar rozkládající se v západní Evropě mezi lety 481 až 814. Stala se rozhodující mocností v západní Evropě a protiváhou Byzantské říše na východě. **Největšího rozmachu dosáhla Franká říše za Karla Velikého**, který vládl v letech 768 až 814, podle jeho jména nazýváme toto období jako „karolinské“. Jeho dvůr se stal centrem kultury a vzdělanosti velkého významu, vzniklo např. i **nové písmo – karolinská minuskula** (ukázka podpisu Karla Velikého níže ▾). Stalo se základem pozdějšího malého písma abecedy, kterou používáme dodnes – latinky.

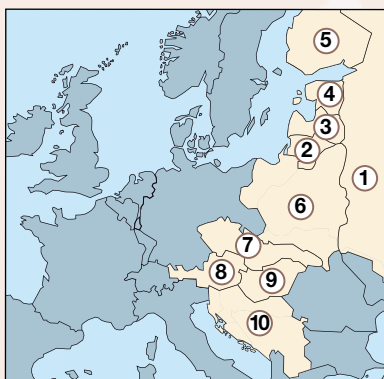
Karel Veliký

SOUVISLOSTI

Nové státy v Evropě po 1. světové válce

Během tohoto válečného konfliktu zanikly velké mnohonárodnostní státy: ruské impérium, německé císařství, Rakousko-Uhersko a Osmanská říše. Evropa se „rozdrolila“ na mnoho menších územních celků:

- ① Sovětský svaz, ② Litva, ③ Lotyšsko,
- ④ Estonsko, ⑤ Finsko, ⑥ Polsko,
- ⑦ Československo, ⑧ Rakousko,
- ⑨ Maďarsko a ⑩ Jugoslávie.

2. Evropská integrace

Historie sjednocování Evropy

Úvahy o jednotné Evropě provázejí její obyvatele po staletí, již od nástupu křesťanství. Čím více se Evropa drolila na menší územní celky, tím častěji se objevovaly tendence tato malá území sjednotit.

Středověké a novověké snahy o uspořádání Evropy

Příkladem spojení několika samosprávných státních útvarů byla **Svatá říše římská**, od 15. století označovaná jako **Svatá říše římská národa německého**. Formálně zanikla v roce 1806 a místo ní se v Evropě objevila jiná říše – **rakouská**. A právě podunajská monarchie – **Rakousko-Uhersko** – bývá někdy připodobňována evropskému integračnímu uskupení, protože v sobě zahrnovala mnoho národů a národností. Zaniklo po ukončení 1. světové války v roce 1918, na jeho území vznikly nové státy.

Státní znak Rakousko-Uherska

Richard Coudenhove-Kalergi

Formování Evropy po 1. světové válce

První světová válka byla prvním globálním válečným konfliktem v Evropě; postihla většinu Evropy a rozšířila se také na jiné kontinenty. Mír podepsaný dne **11. 11. v 11 hodin 11 minut roku 1918** ve francouzském Compiègne byl pro mnohé tak cenný, že začali uvažovat o myšlence mírového soužití v Evropě a o nástrojích, které by toto umožnily. Ideálním vzorem těchto snah byly Spojené státy americké. Mnozí politici zmiňovali potřebu vytvoření **Spojených států evropských**.

Panevropské hnutí

„Manifestem“ těchto snah se stala kniha **Panurope** Richarda Coudenhove-Kalergiho (1894–1972), která byla vydána roce 1923. Toto dílo dalo impuls panevropskému hnutí.

Panevropské hnutí je nejstarším evropským hnutím v Evropě. Jeho podstatou je politické a hospodářské sjednocení evropských států na principech demokracie a na společných křesťanských základech.

Uskutečnění panevropské ideje nebylo úspěšné, důvody byly tyto:

1. **Nedůvěra politiků v panevropské hnutí** – většina tehdejších politiků nevěřila ve sjednocení Evropy.
2. **Nacionalismus** – je nepřátelský vůči jakémukoliv sjednocování, státy Evropy byly zmítány nacionalistickými politikami – zaměřovaly se na vlastní národní sebeurčení.
3. **Fašismus** – typickými rysy fašismu jsou silný nacionalismus, autoritativní vůdcovství, militarismus a silná ekonomická role státu. Mimo Itálii (kolébky fašismu) pronikl také do Německa, Maďarska, Rakouska, Rumunska či Skandinávie.
4. **Nacismus** – totalitní ideologie uplatňovaná v Německu v letech 1933–1945. Byla postavena na prvcích socialismu, nacionalismu, pangermanismu, fašismu a rasismu.
5. **Nepředstavitelná idea zrušení státních hranic** – na tehdejší dobu bylo nemyslitelné, že by mezi státy zmizely hranice vytyčující jejich suverenitu.
6. **Vzájemná nedůvěra Francie a Německa** – tyto země byly úhlavními nepřáteli, zvláště po 1. světové válce (Německo muselo Francii postoupit Alsasko a Štrasburk).

Pozadí úspěchu národního socialismu v Německu

SOUVISLOSTI

Špatná ekonomická situace (vrcholící **světová hospodářská krize**) byla živnou půdou pro totalitní režimy, především pak nacismus v Německu. V Německu bylo v období let 1932–1933 na **6 000 000 nezaměstnaných**. **Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP)** vděčila za svůj **volební úspěch v roce 1932** (kdy získala **37,4 % hlasů** a stala se nejsilnější politickou stranou) především **mladým nezaměstnaným Němcům**. Své hlasy jí dala také **podstatná část střední třídy** (která přišla o své úspory během krize) a také **lidé z venkova**. **Adolf Hitler** po svém zvolení německým kancléřem (rok 1933) **slíbil masivní podporu růstu průmyslu a výroby a radikální omezení nezaměstnanosti**, což se v souvislosti s válečnou výrobou skutečně stalo. Kola válečného průmyslu se tak začala roztáčet a blížil se nový válečný konflikt, neboť sebevědomí Německa a Hitlera vzrůstalo.

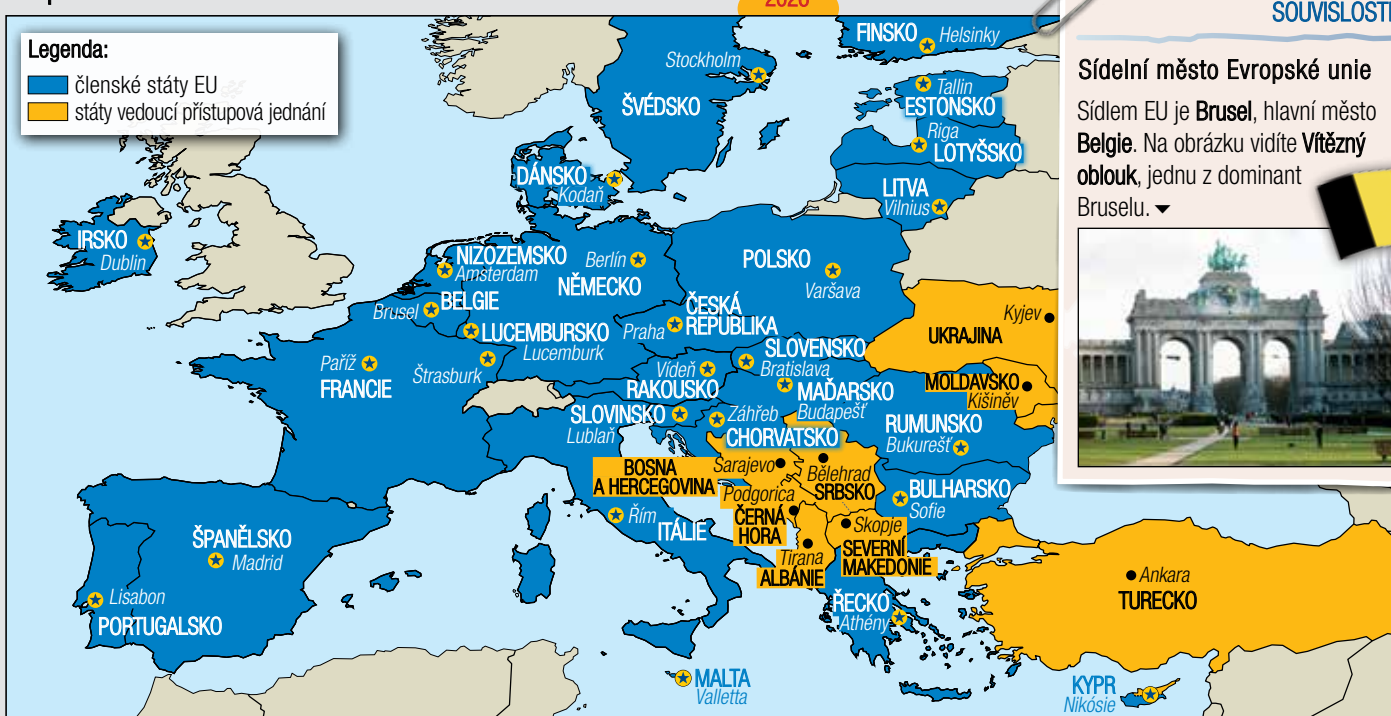
Den, kdy začal Pivní puč (8. listopad 1923): ▾ ▶

8:17

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10014353/den-kdy-zacal-pivni-puc-8-listopad-1923>

Mapa EU

Belgie	1950	Nizozemsko	1958	Španělsko	1986	Estonsko	2004	Malta	2004	Rumunsko	2007
Francie	1958	Dánsko	1973	Finsko	1995	Kypr	2004	Polsko	2004	Chorvatsko	2013
Itálie	1958	Irsko	1973	Rakousko	1995	Litva	2004	Slovensko	2004		
Lucembursko	1958	Řecko	1981	Švédsko	1995	Lotyšsko	2004	Slovinsko	2004		
Německo	1958	Portugalsko	1986	Česká republika	2004	Maďarsko	2004	Bulharsko	2007		

Evropskou unii tvoří (od 1. února 2020) **27 členských států**. Od roku 1952, kdy základ současné EU položily Francie, Německo, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko, se Unie rozšířila o další evropské státy. Dne 31. ledna 2020 ovšem EU opustilo na základě výsledků referenda Spojené království Velké Británie a Severního Irska. Při prvních rozšířeních nebyla kromě obecných podmínek zakládajících smluv stanovena žádná kritéria, která by noví členové museli splnit. Situace zemí střední a východní Evropy se však značně odlišovala. Proto Evropská rada v červnu 1993 v Kodani (Dánsko) určila **obecné závazné podmínky**, tzv. **kodaňská kritéria**.

Kodaňská kritéria

- Politická kritéria** – kandidátská země musí mít stabilní instituce zajišťující demokracii, právní stát, dodržování lidských práv a práv menšin.
- Ekonomická kritéria** – země musí mít fungující tržní ekonomiku schopnou vypořádat se s konkurenčními tlaky uvnitř EU.
- Kritérium přijetí *acquis communautaire*** – země musí být schopná přijmout závazky vyplývající z členství, včetně cílů politické, hospodářské a měnové unie.

V období let 1952–2013 se EU rozšířila celkem sedmkrát. Roku 1995 vstoupily do EU neutrální země Finsko, Švédsko a Rakousko. Největší rozšíření proběhlo v roce 2004, kdy přistoupilo 10 nových zemí, z nichž 8 bylo postkomunistických (mezi nimi **v roce 2004 i Česká republika**). Naposledy se Unie rozrostla o Chorvatsko, a to v roce 2013. Island podal přihlášku v roce 2009, v roce 2013 však přístupové pohovory pozastavil a v roce 2015 přihlášku stáhnul. V době vydání publikace (rok 2026) vedla Evropská unie aktivní jednání s 8 kandidátskými zeměmi (viz dále).

Kandidátské státy vyjednávací vstup do EU

V současnosti to jsou tyto státy (uveden i rok udělení statusu kandidáta):

- Turecko** (od roku 1999), **Severní Makedonie** (2005), **Černá Hora** (2010), **Srbsko** (2012), **Albánie** (2014), **Bosna a Hercegovina** (přihlášky podané roku 2016), **Ukrajina** a **Moldavsko** (obě od roku 2022). U **Gruzie** (přihláška od roku 2022) je od roku 2024 (s ohledem na politickou nestabilitu země) pozastaveno jednání.

SOUVISLOSTI

Acquis communautaire *)

Jde o francouzský **termín**, který se používá **pro právní řád Evropské unie**.

Označuje **souhrn všech právních pravidel v jakékoliv formě** (závazných i právně nezávazných dokumentů – deklarace, prohlášení, Bílé knihy, strategie), **která se vztahují k činnosti Evropské unie**.

Pojem je zakotven v Maastrichtské smlouvě.

*) Poznámka – výslovnost pojmu: **Acquis communautaire** [akí komynotér]

SOUVISLOSTI

Oficiální webový portál EU...

... naleznete na adrese:

https://european-union.europa.eu/index_cs

Najdete na něm informace o podstatě Evropské unie a o její historii, o politice, kterou prosazuje, o životě obyvatel EU, symboly EU, audiovizuální materiály apod.

4. Instrukce Evropské unie

Hlavní instrukce Evropské unie

Instrukce zajišťující právní systém Evropské unie

Na procesu vytváření právního systému EU se podílejí tři hlavní instrukce:

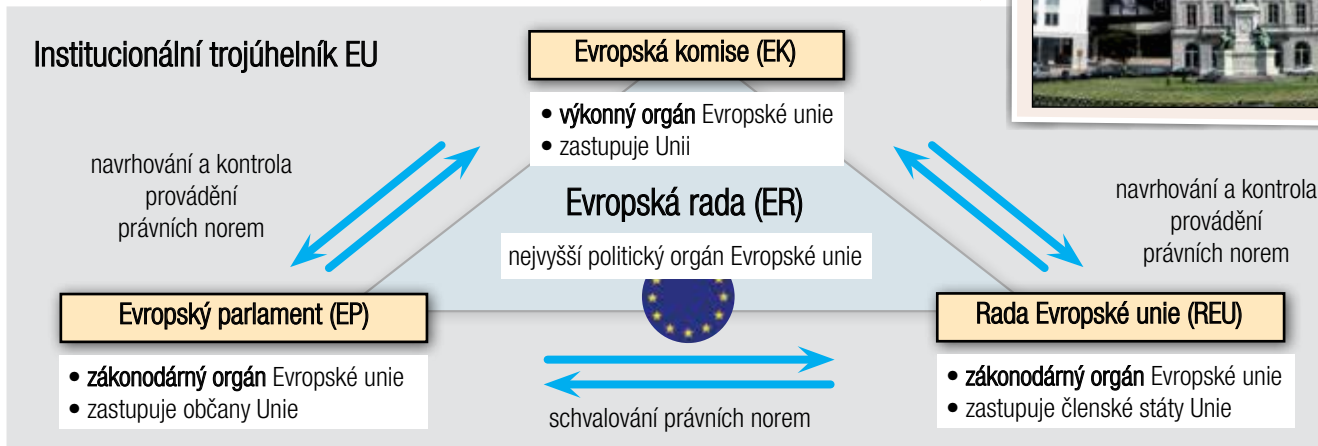
- **Evropský parlament** – zastupuje občany EU a je jimi přímo volen;
- **Rada Evropské unie** – zastupuje jednotlivé členské státy;
- **Evropská komise** – hájí zájmy EU jako celku.

Tento tzv. **institucionální trojúhelník** vytváří právní normy a politiky, které platí v rámci celé EU. Může fungovat pouze tehdy, pokud tyto tři instrukce úzce spolupracují a vzájemně si důvěřují.

Evropská komise navrhuje nové právní normy, které **Evropský parlament** a **Rada EU** schvalují.

Vrcholný politický orgán EU – Evropská rada

Nad institucionálním trojúhelníkem stojí vrcholný politický orgán Evropské unie – **Evropská rada**. Ve smyslu výkonných činností je však neméně důležitá, je jakýmsi srdcem EU. **Vytyčuje politický směr Unie, nemá však legislativní pravomoc.**

Princip subsidiarity

Jedná se o politickou zásadu, podle které se **rozhodování a zodpovědnost ve veřejných záležitostech** má nejprve odehrávat na tom **nejnižším stupni veřejné správy, který je nejbližší občanům.**

Princip **subsidiarity** prohlubuje myšlenku demokracie (je v protikladu k centralismu), klade na první místo decentralizaci a nezastupitelnou roli místních samospráv.

V následujících odstavcích se seznámíte s nejdůležitějšími instrukcemi Evropské unie podrobněji.

Evropská rada

Evropská rada (European Council) neboli „**Evropský summit**“ je hlavním politickým orgánem EU. Nejčastějším místem jednání je budova Justus Lipsius v Bruselu.

Působnost Evropské rady

- Přestože se nepodílí na každodenním běhu EU, funguje jako strategický orgán odpovědný za **základní politická rozhodnutí, řešení závažných politických problémů** a určování směru vývoje evropské integrace.
- Evropská rada neschvaluje právní normy, ale **přijímá politická rozhodnutí o prioritách budoucího vývoje**. Z jejího jednání vycházejí **podněty pro další rozvoj integračního procesu.**

Zasedání Evropské rady se účastní hlavy jednotlivých členských států, respektive předsedové vlád členských zemí a většinou také ministři zahraničních věcí.

SOUVISLOSTI

Dvě jednací místa Evropského parlamentu

Ve výkladu o EU jsou zmiňována dvě města – **Brusel** (Belgie) a **Štrasburk** (Francie). V těchto a dalších městech jsou zastoupeny **instrukce Evropské unie**. Např. **sídelní a jednací místo Evropského parlamentu** se nachází v **Bruselu** i **Štrasburku**. Na obr. je jedno z míst, na kterém se nachází budova Evropského parlamentu. Je jím **Lucemburské náměstí v Bruselu**. V popředí stojí socha belgického průmyslníka Johna Cockerilla (původem Brit), v pozadí pak sídelní budova Evropského parlamentu se vstupním portálem. ▼

SOUVISLOSTI

Uplatnění principu subsidiarity v praxi

V praktickém životě je to například:

- **rozhodování o revitalizaci sídliště, parku nebo rekonstrukci mateřské školy** – spadají do kompetence města,
- **rozhodování o výstavbě rychlostní komunikace** – v kompetenci kraje (státu),
- **výstavba jaderné elektrárny** – spadá výlučně do kompetence státu.

▲ Ilustrační obrázek – chladicí věže temelínské jaderné elektrárny

5. Globalizace

Podstata globalizace

Globalizace je propojováním světa v jednu velkou společnost. Je procesem sbližování ekonomiky, politiky a kultury národů a států.

V tomto procesu lidé, principy tržní ekonomiky, obchod, finance, informace a politika překračují hranice mezi jednotlivými státy. Globalizací ovšem také dochází k potlačování národních specifik ve prospěch nadnárodních norem.

Globalizace z historického pohledu

Počátky globálního obchodování lze vysledovat již v dobách dávno minulých. **Velké říše**, ať už starověké (Římské impérium, Makedonská říše, Mongolská říše), nebo novověké (německé císařství, habsburská monarchie), byly také založeny na **sjednocování kultur, ekonomiky či politiky**.

Výrazným impulsem pro rozvoj globalizace byl **rozmach vodní a železniční dopravy** na přelomu 19. a 20. století. **Rozvoj letecké dopravy** od 70. let 20. století pak tento proces završil.

Příčiny globalizace

Příčin je více, ale mezi nejvýznamnější se řadí tyto:

1. **Liberalizace mezinárodního obchodu** – uvolňování mezinárodního obchodování odstraňováním ochranných opatření (cel, kvót) spojuje různé státy světa.
2. **Unifikace trhů** – nadnárodní průmyslové a potravinářské řetězce nabízejí stejné produkty nebo služby v různých státech světa. Typickým příkladem jsou restaurační řetězce rychlého občerstvení.
3. **Virtuální obchodování** – virtuální obchodování s majetkem nebo cennými papíry, převody finančních prostředků mezi účty propojuje světový kapitál.
4. **Informační kanály** – moderní informační média jako internet a mobilní technologie zrychlují přesun informací do různých koutů světa; na síti neexistují hranice.
5. **Technický pokrok** – svět se díky technickému pokroku v dopravě, výpočetní technice, robotizaci a automatizaci stále rychleji a více propojuje.

Dopady globalizace na stát a společnost

Negativa globalizace

Nejprve se na globalizaci podíváme z hlediska současných problémů. Je nutné si uvědomit, co globalizace je a není. Mylným výkladem je, že globalizace = globální obchod. Ten však mezi jednotlivými částmi světa probíhal už od starověku a také po objevení obchodních cest benátským kupcem a cestovatelem **Marcem Polem** (1254–1324) a janovským mořeplavcem **Kryštofem Kolumbem** (1451–1506).

Marco Polo Kryštof Kolumbus

Podstata globalizace v ekonomické rovině spočívá v uvědomění si toho, že existují výrazné rozdíly v ceně pracovní síly.

Jinými slovy, **tentýž výrobek je možné někde ve světě vyrobit výrazně laciněji**. Proto řada společností přesouvala výrobu do zemí s levnou pracovní silou – do jihovýchodní Asie, Číny, Indie či Afriky, ovšem také do střední Evropy (zemí bývalého východního bloku, tedy i do České republiky). **Tato podoba globalizace tak vlastně jen přesunuje výrobu do zemí s levnou pracovní silou.**

Postupně se však cena práce zvyšuje i zde, a proto se tato diverzifikace výroby přestává postupně vyplácet (zvyšující se náklady při tlaku na rostoucí mzdy, rostoucí náklady na převoz polotovarů i hotových výrobků, na energie apod.). Problém nastane v okamžiku, kdy výrobce usoudí, že vzhledem k rostoucím nákladům začíná v dané zemi na své činnosti prodělavat a výrobu zde zruší. Důsledkem toho pak bude **nárust nezaměstnanosti v daném regionu**.

Globalizace přináší **oslabování moci států**. Státy nemají sílu bránit se globálním vývojovým trendům ekonomiky. Příkladem může být celosvětová finanční krize, se kterou se po roce 2008 potýkala většina zemí. **Nadnárodní koncerny jsou mnohdy**

SOUVISLOSTI

Počátky světového obchodování

Mongolská říše byla druhou největší říší v dějinách lidstva. Existovala ve 13. a 14. století a v době největší slávy v ní žilo na 100 milionů obyvatel. Říše měla pod vedením **Kublaje** (vnuka slavného vojevůdce, dobyvatele a sjednotitele mongolských kmenů **Čingischána**) propracovaný a pevně zavedený správní systém a byla vnitřně dostatečně jednotná. Během jeho vlády došlo v říši k velkému rozvoji literatury a umění. Na svůj dvůr zval vědce, umělce, zástupce jednotlivých náboženství a států, i z daleké Evropy. V letech 1275–1292 na mongolském císařském dvoře pobýval i slavný benátský kupec a mořeplavec **Marco Polo**. Na dobové kresbě jej vidíte při setkání s císařem Kublaj-chánem. ▼

Kublaj-chán

SOUVISLOSTI

Globální versus lokální výroba?

Příkladem může být třeba **výroba sportovní obuvi**. V okamžiku, kdy byla pracovní síla v jiných zemích podstatně levnější než v domoví výrobce, byly jednotlivé komponenty obuvi vyráběny v různých částech světa (např. v jihovýchodní Asii) a kompletovány ještě v další zemi (např. v Číně). Hotový výrobek se vezl zpět k výrobci do Evropy a odtud se teprve distribuoval do obchodních sítí po celém světě. Proces dokončení výroby páru obuvi trval desítky dní, než začal být dodáván na trh (dílní výroby, převozy mezi zeměmi apod.). **Při růstu nákladů** na zvyšující se platy, energie a logistiku převozu komponentů i hotového produktu **výrobce přesunuje celou výrobu zpět do místa svého působení. Byly eliminovány náklady a četné přesuny** a proces celé výroby – tedy dokončení páru obuvi – se zkrátil na pouhopouhý jeden den.

EKONOMIE

POJEM

EKONOMIE

Pojem **ekonomie** pochází z řeckého slova **oikonomia**, což je spojení slov **oikos** (dům) a **nómos** (zákon). Pojem **oikonomia** se původně vztahoval k procesu vedení domácnosti. Je spojován s řeckým učencem **Xenofónem**.

SOUVISLOSTI

Hedvábná stezka

Hedvábné stezky byly za starověku důležité pozemské obchodní cesty spojující čínské provincie s Malou Asií a středomořskými zeměmi. Nejvíce byly využívány za období Římské říše (Římané dováželi především hedvábi). Na významu ztratily ve středověku, při postupném rozvoji mořeplavby. Na obrázku vidíte ruiny čínské strážní věže, jejichž obránci střežili hedvábné stezky. ▼

SOUVISLOSTI

Vztah mezi základními ekonomickými subjekty (domácnost ↔ firma ↔ stát)

Každý člověk je členem určité domácnosti. Členové domácnosti nabízejí svou pracovní sílu firmám, popř. státu. Firmy tvoří rozsáhlou skupinu ekonomických subjektů, které zaměstnávají členy domácností a naopak nabízejí své výrobky či služby domácnostem nebo státu. Stát ve své čistě ekonomické funkci zaměstnává část členů domácností a nakupuje výrobky či služby firem. Mezi všemi subjekty dochází tedy k vzájemné ekonomické výměně.

POJEM

MAKRO-

Pojem **makro** ve smyslu **abnormálně velký / objemný** má svůj základ v řeckém slově **makrós** (= dlouhý, velký). Pojmu se využívá v řadě oborů, např. v ekonomii je to již zmiňovaná **makroekonomie**, v biologii **makromolekula**, **makrofág**, v oblasti stravování **makrobiotika** atd.

1. Základní ekonomické pojmy

Předmět a definice ekonomie

Ekonomie je velmi stará věda s tisíciletou tradicí. Již naši dávní předchůdci museli řešit otázky spjaté se svou každodenní existencí, museli nějakým způsobem získávat vhodné statky ke své obživě a pomocí nich uspokojovat své potřeby. Ekonomie je i dnes spjata s naším každodenním životem. V rámci individuálních a rodinných problémů řešíme např. co koupit, kam mizí tak rychle naše peníze či kam investovat své případné úspory. Firemní manažeři musí řešit otázky týkající se stavu a vývoje celé firmy, např. která banka poskytne úvěr na další rozvoj, jak rozdělit zisk atd.

Ekonomie se dá stručně definovat jako věda o hospodářství.

Definice pojmu „**ekonomie**“ je však mnoho. Liší se podle toho, co který autor definice považoval za nejdůležitější z oblastí svého zájmu a svého pojmání ekonomické reality. Například:

- **Ekonomie je věda o výrobě a směně zboží.**
- **Ekonomie je věda o penězích, kapitálu a bohatství.**

Prvopočátky ekonomického chování

Mezi první učence, kteří se ve starověkém Řecku začali otázkám ekonomie věnovat, řadíme historika, vojevůdce a filozofa **Xenofóna**. Ve svém díle nazvaném **Oeconomicus** je zakotven pojem **oikos**, což značí **statek**. Pod něj Xenofón řadí nejen obytný dům, hospodářská stavení, pozemky a nářadí, ale např. i otroky. Slovo **nómos** pak bývá překládáno jako „**pravidla**“, „**zákony**“, ale také vykládáno ve smyslu „**starat se**“, „**vědět**“, „**umět**“ apod. Ve volném překladu znamená tedy název spisu v podstatě „**pravidla o hospodaření**“, „**jak se starat o statek**“ atd.

Xenofón

Již za starověku spolu jednotlivé země čile obchodovaly a rozvíjely své hospodářství. S pojmy z oblasti ekonomie (které jsou blízké i dnešnímu člověku) se můžeme setkat již například v památkách Sumerské říše, u Chetitů, ve starém Egyptě nebo starověké Číně – namátkou např. slova **obchod**, **peníze**, **směna**, **práce**.

Členění ekonomie

Ekonomie je rozsáhlá věda. Zabývá se mnoha problémy, které se dotýkají každého z nás, našich domácností, firem, státu, ale i ekonomickými problémy stavu a vývoje celého lidstva. Pro základní členění ekonomie nejprve vymezíme tři základní subjekty, které jsou předmětem pozornosti ekonomického sledování. Jsou to:

- **domácnosti, firmy a stát.**

Klasifikace těchto tří ekonomických subjektů je důležitá pro primární dělení ekonomie. Podle předmětu zájmu o dané subjekty se ekonomie člení na:

- **makroekonomii a mikroekonomii.**

Makroekonomie

Makroekonomie se zabývá problémy, které se týkají větších celků. Základními předměty zájmu makroekonomie jsou **stát a jeho ekonomické integrace**.

- **Makroekonomie** zkoumá ekonomické veličiny státu jako celku – hospodářskou politiku vlády, ekonomické pojmy, jako jsou např. **inlace**, **ekonomický růst** či **stagnace**, **daně**, **nezaměstnanost** či **množství peněz v národním hospodářství**, **stav platební a obchodní bilance státu**, **strukturu národního hospodářství** apod. Hledá nástroje k omezení nebo naopak k podpoře těchto jevů.
- Dalším objektem zájmu makroekonomie jsou různé **formy ekonomické integrace států do větších uskupení**. Typickým příkladem může být **Evropská unie**. Mezi významné nadnárodní instituce, které ovlivňují makroekonomické jevy a mají vliv na rozhodování vládních ekonomů, patří např. **Mezinárodní měnový fond (MMF)**, **mezinárodní banky** atd. MMF poskytuje mimo jiné i úvěry zemím s platebními problémy. Česká republika je členem MMF, ale i dalších ekonomických organizací mezinárodního charakteru.

Peníze

Směna zboží prošla (podobně jako jakákoliv další činnost člověka) určitým historickým vývojem.

Prostá směna zboží a komoditní peníze

Prvotním stupněm směny byla **prostá směna zboží**, kdy jeden produkt byl v určitém poměru vyměňován za druhý (např. jedna sekyra za ovci apod.).

V nejstarší fázi se prakticky v každé izolované společnosti vyvinulo určité zboží, které bylo přijatelné pro všechny. Toto zboží, které začalo plnit funkci všeobecně uznávaného ekvivalentu v této podobě, nazýváme **komoditní peníze**.

Ani ty nebyly ideální, postupem času (zejména po otevření obchodních cest mezi národy) vyvstala potřeba najít zboží, které:

- by bylo přijatelné všemi;
- by dokázalo do nejmenších částí a přesně vyjádřit hodnotu;
- by bylo lehce dělitelné (to např. dobytek v živé formě nebyl);
- by bylo stálé, nepodléhající času, neměnicí svou podstatu;
- by bylo v omezeném množství.

Drahé kovy a mince

Takovýmto zbožím se ukázaly být drahé kovy – **stříbro** a později **zlato** – začaly sloužit jako **platidlo**. Nejprve se používalo ve své naturální podobě (vážilo se), později se začaly razit **mince**. Ty měly původně ryzí obsah drahého kovu, postupně se ale přešlo na slitiny s obsahem drahého kovu. Vznikly **peníze**. Jakmile se vytvořil všeobecně uznávaný symbol hodnoty peněz jako takových, objevily se i první **papírové peníze**.

▲ Různé podoby platidla – zlato, diamanty a mince

POJEM PENÍZE JAKO PLATIDLO

Peníze představují **platidlo** – tedy všeobecně přijímaný prostředek směny.

Funkce peněz

Peníze jako zvláštní druh zboží mají hned několik funkcí:

- Vystupují jako **měřítka cen**, tzn. vyjadřují míru hodnot a vystupují jako všeobecně uznávaný ekvivalent.
- Fungují jako **prostředek směny** čili **oběživo**. Peníze v hospodářství obíhají, koloběh peněz v ekonomice umožňuje nákup a prodej za hotové.
- Peníze fungují i jako **platidlo**. Tímto specifickým zbožím je placeno zboží a služby, jsou jimi uhrazovány závazky a dluhy atd.
- Vystupují jako **uchovatel hodnoty** (čili v přeneseném slova smyslu jako poklad). Peníze můžeme odkládat a uchovávat v hotovosti na pozdější použití.
- Některé peníze fungují navíc i jako **mezinárodní platidlo**. To platí pouze u několika tzv. **světových měn**. V tomto smyslu rozeznáváme peníze **volně směnitelné – konvertibilní** (plně směnitelný je např. americký a australský dolar, euro, britská libra, japonský jen a švýcarský frank) a **volně nesměnitelné – nekonvertibilní**.

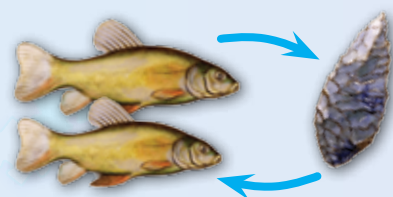
Barterový obchod

Přes uvedené výhody peněz jako platidla se i nadále uplatňuje určitá specifická forma směny zboží, která je realizována v mezinárodním obchodě. Ta není doprovázena okamžitou úhradou peněz, ale právě a jen **výměnou jednoho zboží za druhé** (např. za 1 000 tun pšenice či kávy 300 tun mořských ryb).

Tento způsob směny zboží se nazývá **barterový obchod** (také **směnný obchod**).

SOUVISLOSTI

Prostá směna zboží

Prostá směna zboží se v době bez dostupnosti obecně uznávaného platidla mohla řídit jen jednoduchými pravidly: „... dej mi tohle a já ti za to nabídnou toto své zboží.“ V současnosti tomuto mechanismu směny odpovídá tzv. **naturální směna** neboli **barterový obchod** (viz níže na této straně).

Komoditní peníze

V některých zemích to byly například **mušle** (u přímořských národů). Je známo i používání určitých **kamenů**, **kožených proužků** apod. Ve starém Římě byl tímto druhem zboží **dobytek** (latinsky **pecun**, z toho se vyvinul i pozdější latinský název pro kovové peníze, tj. **pecunia**). U starých Slovanů se tímto zbožím stalo **plátno**, z toho se pak vyvinulo české pojmenování této směny – sloveso **platit**. Zřejmě největším platidlem, jaké bylo kdy používáno, jsou kamenné prstence mající více než 2 m v průměru z mikronéského ostrova Yap.

O vývoji platidel, od prvotních až po ta moderní, pojednává následující video.

Dějiny peněz: ▾ ▸

9:49

https://www.youtube.com/watch?v=o_flzJv6Q9g

Zlatý dolarový standard

SOUVISLOSTI

Papírové peníze měly původně svou hodnotu danou množstvím drahého kovu, za který byly směnitelné, byly tzv. **krity zlatem** (tedy byly za zlato i směnitelné). Od roku 1934 byl za zlato směnitelný (jakožto měnová jednotka) pouze americký dolar, ostatní země upevnily své měny právě na něj, díky čemuž vznikl **systém pevných měnových kurzů** (tzv. **Brettonwoodský systém**). Časem se však tržní cena zlata začala odchylovat od ceny fixní; v roce 1971 prezident Richard Nixon oznámil ukončení směnitelnosti amerického dolaru za zlato, což znamenalo současně konec fungování zlata v peněžních operacích. Na obrázku vidíte dolarovou bankovku série **Gold Seal** (se žlutou pečetí), ty byly kryty zlatem. Bankovky série **Silver Certificate** (opatřené modrou pečetí) byly kryty stříbrem. ▸

3. Trh výrobků a služeb a ostatní trhy

Poptávka

Tím, že člověk poptává a následně pak kupuje určité zboží, je součástí tržní síly nazývané **poptávka**.

Obecně platí, že při vysokých cenách se nakupuje méně zboží, při nižších cenách více.

- **Zákon nabídky** – s rostoucí cenou roste i nabídka zboží.
- **Zákon poptávky** – s rostoucí cenou klesá poptávka po zboží.

Jinými slovy, základní zákon poptávky je možné definovat takto:

Poptávka je množství zboží nebo služeb, které jsou kupující ochotni za určitou cenu koupit.

Tím, jak cena klesá, stále více kupujících dostává příležitost realizovat svoji poptávku. A naopak, čím více roste cena, tím více potenciálních kupujících ztrácí zájem a koupě výrobků klesá. Této závislosti říkáme **zákon klesající poptávky**, graficky to vystihuje **poptávková křivka**. Při koupi se lidé většinou řídí cenou, reagují na její pohyb – tedy vzestup či pokles cen (říkají, že „zase podražil benzín“ nebo „pivo stálo 39 Kč a teď stojí 45 Kč“ atd.).

Vedle ceny existují i další faktory ovlivňující nabídku, zejména pak:

- **Substituční výrobek (neboli substitut)** – produkt, který je schopen nahradit ten původní (vyprodané rohlíky nahradí chléb, nedostupnost zájezdu v jedné destinaci lze nahradit pobytem v jiné zemi).
- **Komplementární výrobek (komplement)** – zboží tvořící nedílnou součást se základním výrobkem, i když není součástí přímého nákupu výrobku základního (např. bez benzínu/nafty nefunguje spalovací motor auta, žárovka vyžaduje elektřinu).
- **Preference, tradice, zvyky** – silný faktor, kdy v daném okamžiku nákupu nehraje zásadní roli cena (zvýšené nákupy vajec před Velikonocí, surovin na pečení cukroví před Vánocí).
- **Faktor očekávání změn ceny** – způsobí zvýšený nákup v okamžiku, kdy se lidé o této předpokládané změně dozvědí (předzásobují se zbožím, o kterém se tvrdí, že jej nebude dostatek).

Nabídka

Protiváhou poptávky je **nabídka** daného zboží nebo služeb.

Nabídka je chápána jako množství zboží nebo služeb, které výrobci dobrovolně dodají na trh při určité ceně.

Průběh nabídky můžeme rovněž vyjádřit graficky. **Nabídková křivka** vyjadřuje závislost nabízeného množství na ceně. Přirozeně stoupající cena je stimulem pro výrobce, aby dodal na trh větší množství žádaného zboží.

Vzájemné působení nabídky a poptávky

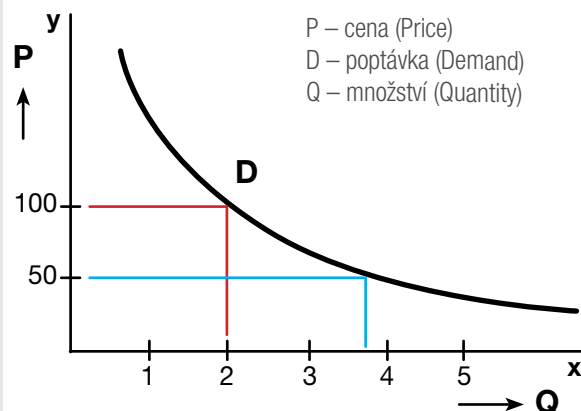
Mechanismus nabídky a poptávky je procesem neustálého vzájemného působení. To se dá vyjádřit graficky spojením obou grafů do jednoho. Jedná se pak o tzv. **graf tržní rovnováhy** (viz obr. vpravo).

Tržní rovnováha (dosažena v bodu rovnováhy **E**) je pouze okamžitým vyjádřením stavu tržních sil. Stav je časově omezen, mění se, pohybuje se doprava, doleva, křivky se vlní atd. Graf **zachycuje přebytek (a)** či **nedostatek (b)** množství (zboží, služeb, peněz, lidské práce apod.).

Z grafu tržní rovnováhy vyplývá následující:

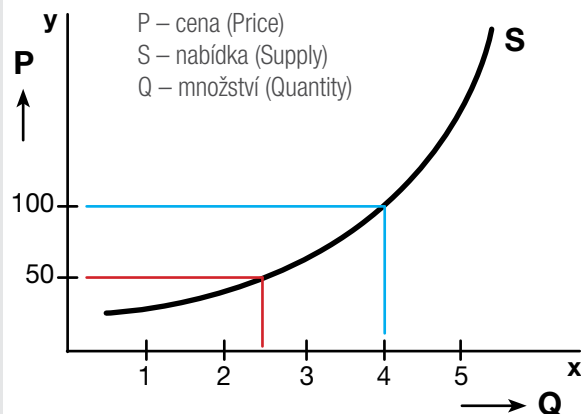
- **Bod rovnováhy (E)** – v něm se protíná nabídka s poptávkou, dochází k uspokojení prodávajícího i kupujícího. Tento stav je však na trhu spíše výjimečný, protože právě stav nerovnováhy je oním stimulujícím prvkem, který činí z tržního mechanismu mechanismus rozvoje.

Poptávková křivka

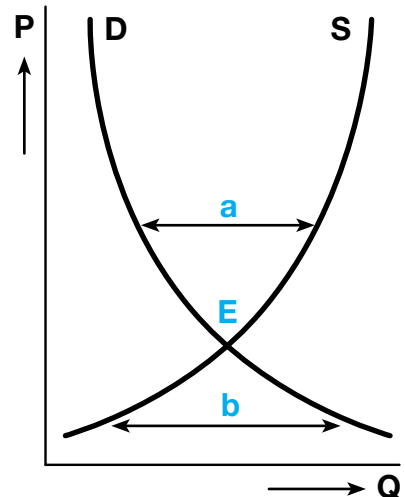
Z křivky je zřejmé, že například při ceně 100 Kč bude poptávka po daném zboží nižší, než když bude toto zboží stát polovinu (tehdy daného zboží koupíte téměř dvakrát více).

Nabídková křivka

Průběh nabídkové křivky zřetelně dokládá to, že pokud bude cena na úrovni 100 Kč, bude z pohledu výrobce (obchodníka) výrobek prodejně zajímavější (tedy navýší jeho nabízené množství) než při ceně poloviční.

Stav tržní rovnováhy

POJEM

KRIZE

Výraz **krize** je odvozen z řeckého pojmu **krino**, což značilo **poměřování (volbu) mezi dvěma opaky** (např. mezi úspěchem/neúspěchem, životem/smrtí). Z tohoto slova vzniklo **krisis**, kterým se vyjadřovala **doba přijímání rozhodnutí či nesnáze**. V současné terminologii je pojem **krize** užíván pro **označení problematického, těžkého období, období zmatku a tísně**.

SOUVISLOSTI

Světová hospodářská krize

Vůbec největší historický propad dlouhodobého ekonomického růstu byl předznamenán v USA koncem 20. let minulého století (1929) a je známý jako tzv. **černý pátek (krach na newyorské burze)**.

Dow Jonesův index se propadl o celých 23,9 % a způsobená panika na akciových trzích znamenala předzvěst **vleklé hospodářské krize**, která zasáhla nejen americkou, ale i celou světovou společnost 30. let minulého století.

Světové ekonomiky se zhroutily, výjimkou byl jen Sovětský svaz. Obyvatelstvo mylně došlo k závěru, že na vině jsou demokratický systém a tržní hospodářství jako takové. To vedlo k **vzestupu extremistických politických ideologií** slibujících nastolení systému s pevným řádem. V Itálii to byl **nástup fašismu (B. Mussolini)** a v Německu **nacismu (v čele s A. Hitlerem)**. Po skončení 2. světové války se řada dříve demokratických zemí (včetně Československa) dostala do sféry vlivu SSSR a nastolení komunistických režimů.

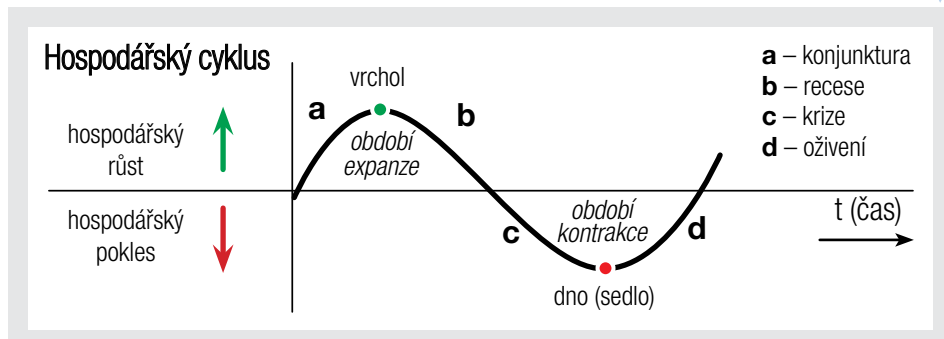
Den krachu na newyorské burze (24. říjen 1929): ▾ ▸

<https://www.slavne-dny.cz/episode/622094/den-krachu-na-newyorske-burze-24-rijen> 4:33

Hospodářský cyklus

Charakteristickým znakem tržní ekonomiky je její **cyklický vývoj**.

To platí obecně bez ohledu na státy, je to průvodní jev každého tržního hospodářství. V naprosto ideálním tvaru (který se pochopitelně v reálném životě v této podobě nevyskytuje) můžeme střídání jednotlivých fází způsobených kladnými či zápornými přírůstky tempa růstu vyjádřit pomocí sinusoidy hospodářského cyklu:

Horní bod zvratu je označován jako **vrchol**, dolní bod jako **dno (sedlo)**. Na sinusoidě můžeme také rozlišit dvě fáze označované jako **expanze** (kdy výkonnost ekonomiky roste) a **kontrakce** (kdy výkonnost ekonomiky klesá). Vzhledem k tomu, že reálný průběh ekonomiky se od této křivky může odchýlovat, rozeznáváme ještě pojem **stagnace**, označující časový úsek, kdy ekonomika ani neroste, ani neklesá.

Jednotlivé fáze hospodářského cyklu

- Konjunktura** – tento úsek představuje ekonomický růst, rozmach, kdy přírůstky HDP se stále zvyšují. Jde o nejvíce žádoucí etapu rozvoje ekonomiky.
- Recese** – pokles ve výkonnosti ekonomik, kdy ekonomický růst sice dosáhl vrcholu, ale přírůstky HDP jsou stále menší a tempo růstu se zpomaluje až na nulovou hodnotu (je dosaženo stejného přírůstku HDP jako v předchozím období). Pokud je **ekonomická recese dlouhodobá**, je označována jako **ekonomická deprese**.
- Krize** – tato fáze představuje nejméně žádoucí stav ekonomiky. Klesá objem HDP, a to zvyšujícím se tempem až na takzvané **ekonomické dno (sedlo)**. Ekonomická krize je doprovázena celou řadou dalších negativních jevů – například **zvyšující se nezaměstnaností, vysokou inflací** apod. V bodu zvratu (v sedle), jako by se ekonomika znovu „odrazila“, zotavila se, nastává čtvrtá fáze cyklu.
- Oživení, obnova** – ekonomika začíná znovu vykazovat rysy návratu k pomalému růstu. Tato fáze sice znamená záporné přírůstky HDP oproti předcházejícímu srovnávanému období, avšak tyto jsou stále menší, až se dosáhne kladného tempa růstu. Ekonomika začne dosahovat kladných a zvyšujících se přírůstků, ocitá se znovu ve fázi **konjunktury**.

Cyklické kolísání (jakkoliv je nežádoucí) patří k základním charakteristikám tržní ekonomiky, snahou všech ekonomických subjektů je úsilí o co nejdelší konjunkturu a co nejkratší krizi.

Náměty pro samostatnou práci

- Co rozumíme pod pojmem **ekonomický růst**?
- Uveďte příklady věcí, o nichž se domníváte nebo víte, že je vaši rodiče (prarodiče) vůbec neznali:
- Uveďte vlastní příklad tzv. vyvolaných potřeb:
- Jaké znáte faktory růstu?
- Co znamená pojem **hospodářský cyklus**? Jakými fázemi prochází?
- Zkuste popřemýšlet, jak se ekonomicky dotkla koronavirová krize let 2019–2021 nebo válečný konflikt na Ukrajině České republiky, regionu vašeho bydliště, vaší rodiny.

11. Obchodní závod

Doposud jste se seznamovali s ekonomickými pojmy spadajícími do oblasti makroekonomie. Kapitola o podstatě podnikání a obchodních společnostech již spadá do problematiky mikroekonomie.

Obecná charakteristika podnikatelského subjektu

Pojem **firma**, **obchodní závod** (dříve **podnik**) je velice různorodý a rozsáhlý. Právo i ekonomika rozlišují mezi pojmy:

- **fyzická osoba** (jednotlivě podnikající občané); ➤
- **právnícká osoba** (skupiny osob navzájem propojené do určité formy podnikání). ➤

Podnikání – soustavná cílevědomá činnost vykonávaná podnikatelem za účelem dosažení zisku. Finanční efekt je hlavním zdrojem příjmů. Podnikání je činnost soustavná a uspokojuje potřeby jiných osob (prostřednictvím statků a služeb).

Podnikatel – musí být osoba **ve věku 18 let**, **testně bezúhonná**, osoba **svěprávná**. Součástí zakládání firmy (či živnosti) podnikatele je i **výpis z rejstříku trestů**.

Obchodní závod – základní jednotka národního hospodářství státu, jednotka podnikající s cílem dosažení zisku. Je to **souhrn osobních** (pracovní síla), **hmotných** (stroje, budovy, materiál atd.) a **nehmotných** (patenty, licence, vynálezy atd.) **složek podnikání**.

Základní typy obchodních závodů

Obchodní závody je možné dělit podle celé řady hledisek a kritérií, například:

1. **podle činnosti** – vyrábějící hmotné i nehmotné statky, poskytující služby;
2. **podle vlastníka** – na soukromé, státní, družstevní a s kombinovanou účastí;
3. **podle velikosti** – **mikropodniky** (do 10 zaměstnanců), **malé** (do 100 zaměstnanců), **střední** (do 500 zaměstnanců) a **velké podniky** (500 zaměstnanců a více).

Zápis podnikatelského subjektu v obchodním rejstříku či registru živnostenského podnikání

- **Všechny fyzické osoby** podnikající na území České republiky musí být povinně zapsány v **registru živnostenského podnikání**.
- **Všechny právnícké osoby** podnikající na území České republiky musí být povinně zapsány v **obchodním rejstříku**. Mohou být ovšem evidovány také v registru živnostenského podnikání.

Živnostenský rejstřík

Podnikatele do živnostenského rejstříku zapisuje živnostenský úřad a vydává buď živnostenské oprávnění, nebo státní povolení k provozování živnosti – koncesi.

Živnostenský rejstřík má víceméně **evidenční charakter**. Pro obě vydaná oprávnění jsou podstatnými údaji především **datum vydání**, **dobu, na kterou se oprávnění vydává**, **předmět** a **místo podnikání**. Registr je veden v elektronické podobě a je veřejně přístupný.

Obchodní rejstřík

Všechny **právnícké osoby** podnikající na území České republiky **musí být povinně zapsány do obchodního rejstříku**.

Obchodní rejstřík je veden **rejstříkovým soudem**, který spadá pod příslušný **obchodní soud** (např. v Praze, Brně apod.). Je to veřejný seznam, do kterého má občan právo nahlížet a získávat z něj potřebné informace o podnikatelských subjektech.

Do obchodního rejstříku se obecně zapisují povinně zejména tyto údaje:

- **obchodní jméno**, u právníckých osob **sídlo**, u fyzických osob **bydliště** a **místo podnikání** (pokud se liší od bydliště), **IČ** – **identifikační číslo** (to přiděluje příslušný okresní či obvodní orgán statistického úřadu), **předmět podnikání**, **právní forma právnícké osoby**, jakož i jméno a bydliště osoby nebo osob, které jsou jejím **statutárním orgánem**. Dále např. označení, sídlo a předmět podnikání odštěpného závodu, jméno vedoucího a jeho bydliště, jméno prokuristy a jeho bydliště atd.

SOUVISLOSTI

Výklad zakotvení podnikání

Podnikání fyzických osob v České republice je stanoveno **zákonem č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání**.

Podnikání právníckých osob se řídí **zákonem č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)**.

SOUVISLOSTI

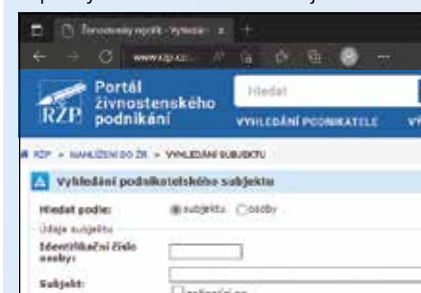
Institut emancipace a podnikání

Plně **svěprávným** se člověk stává **zletilostí**. Zletilost se nabývá **dovršením 18. roku života**. Podle zákona **č. 89/2012 Sb., občanský zákoník**, na základě tzv. **institutu emancipace**, může podnikat i osoba, která **dovršila věku 16 let**, jestliže je **schopná samostatné obživy** (a pokud s návrhem na přiznání svéprávnosti souhlasí i její zákonný zástupce).

SOUVISLOSTI

Vyhledávání v registru živnostenského podnikání

Portál živnostenského podnikání spadá pod Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Poskytuje výpisy podnikatelských subjektů (živnostníků) zapsaných v živnostenském rejstříku.

Portál živnostenského podnikání naleznete na následující adrese.

Portál živnostenského podnikání:

<https://www.rzp.cz/portals/cs/>

SOUVISLOSTI

Obchodní rejstřík online

Obchodní rejstřík online naleznete na následující adrese.

Obchodní rejstřík:

<https://justice.cz/>

3. **Operativní řídicí pracovníci (Low-level Management)** – například mistři na dílně, předáči pracovních čet, třídní učitelé. Řeší každodenní problémy, které souvisí s provozem a činností daného pracoviště. Provádějí krátkodobé plánování (organizace průběžné týdenní výroby), zajišťují zpracování nových pracovníků, kontrolu a motivaci svých podřízených. Sestavují výrobní výkazy a výkazy činnosti a podklady pro odměňování, které předávají pracovníkům středního stupně řízení. Čím je úroveň řízení nižší, tím lépe musí řídicí pracovník znát details práce a musí být schopen operativně řešit problémy vzniklé přímo na pracovišti.

Řídicí pyramida

Podpora prodeje – marketing

Marketing je součástí činnosti podnikatelského subjektu. Snaží se odhadnout a poznat odbytiště svých výrobků na trzích, zjistit současné potřeby kupujících a odhadnout budoucí zájmy trhu. Snahou marketingu je **uplatnit zboží na trhu**.

Cílem marketingu je **zajistit dlouhodobě odbyt výrobků a služeb společnosti a spokojenost zákazníka**. Marketing je úspěšný tehdy, vrátí-li se zákazník, nikoliv výrobek. Konečným cílem úspěšného marketingu je **pochopitelně zisk společnosti**.

Marketingový mix, životní cyklus výrobku

Provádění marketingové strategie firmy se opírá o základní nástroje marketingu, na které se soustředí marketingové činnosti. Označují se jako **4P** či **5P marketingu**.

Součástí 4P marketingu / 5P marketingu jsou: **výrobek (Product)**, **cena (Price)**, **podpora prodeje (Promotion)** a **místo prodeje (Place)**. Pátým prvkem marketingové činnosti jsou samotní **lidé (People)**.

Výrobek (Product)

O úspěšnosti výrobku rozhodují jeho **vlastnosti, kvalita, výrobní značka a obal** (uváděn jako samostatný marketingový nástroj). V současnosti jde o koncepci tzv. **totálního produktu**, tedy že výrobek (služba) „je řešením problému spotřebitele“. Tvoří jej:

- **jádro** – to tvoří základní užitný efekt výrobku (**CO CHCE ZÁKAZNÍK KOUPI**);
- **hmotný výrobek** – soustava technických parametrů – design, obal, kvalita produktu a jeho doplňkové funkce (**TO, JAK PRODUKT VYPADÁ**);
- **rozšířený výrobek** – značí způsob prodeje a použití produktu, včetně navázaných doprovodných služeb (prodejní služby, platební podmínky, záruka, servis). Tedy **OKOLNOSTI, ZA JAKÝCH JE PRODUKT MOŽNÉ POŘÍDIT**.

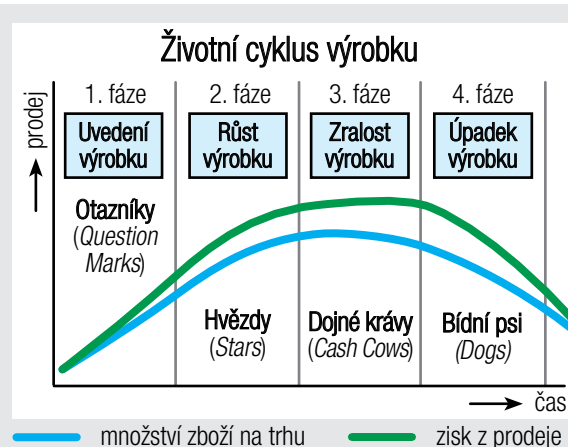
Každý výrobek má svůj **životní cyklus**, při kterém prochází čtyřmi fázemi své úspěšnosti a prodejnosti na trhu (viz schéma):

1. Fáze uvedení výrobku na trh

(Otazníky) – výrobek je pro zákazníka novinkou, je neznámý, a proto je nutné uvést jej do jeho povědomí za pomoci reklamní a stimulační kampaně. Výrobek prozatím přináší velmi malý zisk a lidé, kteří jej v této fázi kupují, jsou tzv. **inovátoři** – pozitivně reagují na novinky a rádi se s nimi seznamují (jsou ve společnosti zastoupeni přibližně 2–3 %).

2. Fáze růstu výrobku

(Hvězdy) – nastává relativně brzy po úspěšném uvedení výrobku na trh. Prodej a ziskovost se zvyšují, výrobní náklady na výrobek díky jeho vyšší prodejnosti klesají. Výrobek začínají nakupovat tzv. **osvojitelé** (přibližně 20 % spotřebitelů). Šíří se ohlasy na výrobek mezi kupujícími.

MARKETING

Marketing – v angl. slovo **market** znamená „trh“, koncovka **-ing** vyjadřuje zpravidla „děj, činnost“.

SOUVISLOSTI

Marketingové triky

Moderní marketing nutí zákazníka k nakupování, využívá k tomu celou škálu metod – snaží „vcítit“ do jeho potřeb, smýšlení i zájmů. K úkolům marketingu patří i detailní postupy **zkoumání populárních barev výrobků, oblíbených vůní či tvarů zboží**, které se lépe prodávají. V analýze zájmů zákazníka hraje roli i to, **jak je při výběru zboží ovlivněn rodinou, svým věkem nebo dalšími faktory**. Zkoumá se, **jak nakupují muži či ženy, průchozí ulička vede v linii tak, aby zákazník šel kolem všeho zboží atd.**

Cíleného marketingu se využívá i v **elektronických médiích**, typicky na webových stránkách. Algoritmy využívají návštěv uživatele na určitých stránkách a zadávaných řetězců znaků ve vyhledávači a podle toho mu pomocí **kontextové reklamy** nabízí cílené reklamní sdělení, nabídky a odkazy na tematicky podobné servery.

Záleží samozřejmě na nakupujícím v obchodě či uživateli internetu při brouzdání webovými stránkami – nakolik je schopen podlehnout další reklamě a produkt koupit, či nabídkám odolat.

Marketing – od plánování strategie k prodeji:

https://youtu.be/rZFIOlf9HKs?list=PLPkqrXv6hhJONVkhVhg_g6ki1Z3MXUzZkw

7:45

POJEM

PEER-TO-PEER (P2P)

Pojem **peer-to-peer** pochází z výpočetní techniky, z oblasti počítačových sítí. Znamená možnost komunikace počítačů jednotlivých uživatelů přímo mezi sebou, aniž by některý měl nadřazenou roli.

POJEM

FIAT MĚNA

Pojmem **fiat měna** se označuje **měna s nuceným oběhem**, tedy peníze vytvořené úřední mocí (zákonná měna, zákonné platidlo). Typicky jsou to **měny jednotlivých států** (koruna česká – CZK, americký dolar – USD, japonský jen – JPY), v eurozóně je to euro – EUR).

SOUVISLOSTI

Z historie kryptoměny

Bitcoin (BTC) je první a také nejznámější kryptoměnou na světě, která se objevila již v roce 2008. Za jejího stvořitele je považován **Satoshi Nakamoto**. Je to pseudonym používaný osobou či skupinou osob, která stojí za jejím stvořením. Nakamoto vydal v roce 2009 první software, který zahájil provoz BTC sítě, a do roku 2010 do ní sám přispíval. Poté předal kontrolu nad úložištěm zdrojového kódu členům komunity BTC. Satoshi Nakamoto by mohl vlastnit asi 1 milion BTC v peněženkách, které používal v letech 2009/2010. Doposud však na nich nebyly zaznamenány žádné transakční pohyby, pravděpodobně jsou tak navždy ztraceny. Na obrázku vidíte jeho fiktivní podobu; busta se nachází v Graphisoftu parku v Budapešti (Maďarsko). ▶

Svět bitcoinu

- **Celkový počet bitcoinů nebude nikdy vyšší než 21 milionů.** Je to limit, který je zabudován přímo do bitcoinového protokolu.
- **Počet vytěžených bitcoinů se postupně zpomaluje** a veškeré „mince“ budou vytěženy do roku 2140 (většina však do roku 2030). Pokud tedy bude převládat stále stejný zájem o novou měnu, dojde k její deflaci (zvýší se hodnota bitcoinu).

loterii – právo na zařazení transakcí do bloku a připojení tohoto bloku na konec blockchainu vyhrává ten, kdo podá důkaz o vynaložení dostatečného množství výpočetního výkonu. Tento „výherní“ těžář získá nově vytvořené BTC, a zároveň i transakční poplatky. Více než 90 % celkové odměny pochází z nově vytvořených mincí. Těžba bitcoinů je hardwarově, a tedy i energeticky náročná, ke smysluplné těžbě se proto využívají **těžářské počítačové farmy**.

Uvnitř bitcoinového dolu:
<https://youtu.be/K8kua5B5K3I>

9:37 (české titulky)

8. Moderní finanční služby (tzv. fintechy) – nabízí technologicky orientované společnosti digitalizující bankovníctví a finance. Mezi nejznámější patří např. banky **Air Bank** a **Fio banka** či finanční systémy **PayPal**, **Revolut**, **Wise**. Pro investování slouží platformy jako **eToro**, **Interactive Brokers** či **Trading 212** a **XTB** umožňující snadný nákup akcií či **ETF (Exchange Traded Fund)** – **burzovně obchodovaný fond** obsahující koš aktiv (akcie, dluhopisy nebo komodity). Umožňuje investovat „najednou do mnoha firem“, aniž by bylo nutné kupovat každou akcií zvlášť. Část služeb fintechů (hlavně investování a správu peněz) nabízí i **tradiční banky**, jen „konzervativnějším“ způsobem přes investiční poradce. Využívané jsou i tzv. **P2P platební aplikace**, které umožňují rychlé posílání peněz mezi lidmi (např. **Zonky**). Výhodou bývá často nižší úrok pro dlužníka a vyšší výnos pro investora, rizikem může být nesplacení půjčky.

Výhodou fintechů je **rychlost, nízké poplatky a dostupnost (24/7)** prostřednictvím mobilních aplikací. Je ale důležité sledovat **bezpečnost a regulaci**, protože část těchto služeb funguje mimo tradiční bankovní dohled.

Blockchain a kryptoměny

Nové digitální technologie neodmyslitelně zasahují do vývoje a směřování celé společnosti. Do finančního povědomí člověka vstupují informace o existenci tzv. **virtuální měny**. Její možné využití analyzuje také korporátní sféra, a dokonce i některé státy.

Podstata blockchainu

Blockchain je druh **distribuované decentralizované databáze**, která uchovává řetězec neustále se rozšiřujících záznamů, jež jsou propojeny prostřednictvím zabezpečených **peer-to-peer** řetězců.

Veškerá data v blockchainu jsou již **neměnná a uložena navždy**. Kdokoli se na jejich záznam také může podívat. Blockchain je sice z podstaty veřejný, zapisovat do něj mohou ale jen „těžaři“ (tj. účastníci sítě), a to na základě přesně stanovených pravidel. Nutno ovšem poznamenat, že ne každý blockchain je veřejný.

Blockchain slouží k **ukládání dat a transakcí**, a to **bez účasti jakékoli centrální authority**. Ověřování transakcí totiž probíhá přímo v síti a podílejí se na ní „těžaři“, kteří za to dostávají odměny v podobě **síťových tokenů**, tzv. **kryptoměny** (jako je např. **bitcoin**, **ethereum** atd.). Těžaři je poté mohou směnit buď za jiné kryptoměny, či za **fiat měnu**, popř. si je uchovají s vidinou budoucího růstu.

Většina lidí si myslí, že „blockchain je bitcoin“, tak tomu však není. Je to nástroj, který umožňuje zvýšit efektivitu a bezpečnost v technologických odvětvích (projekty zaměřené na tzv. **smart kontrakty**; podle statistik až 94 ze 100 nejvýznamnějších projektů spustilo svůj provoz např. na **ethereum** blockchainu). Kryptoměny jsou jen zlomkem toho, co vše blockchain dokáže a k čemu se dá použít.

Za průkopníka ve využití blockchainu společně s kryptoměnami je považován **Satoshi Nakamoto**.

Co je to kryptoměna?

Kryptoměna je typ **virtuální měny** využívající ke své tvorbě i platebním transakcím síť počítačů individuálních uživatelů, kteří dávají k dispozici část výkonu svého počítače připojeného k internetu.

Znamená to, že jednotky kryptoměny existují pouze jako zápis v paměti počítače, nikoliv jako bankovky nebo mince. Výše uvedená síť se nazývá **kryptoměnová**.

Podpora kryptoměn ve světě

Většina států světa na svém území **obchod s kryptoměnami podporuje nebo alespoň toleruje**. Česká legislativa v současnosti kryptoměny za měnu nepovažuje.

Těžba bitcoinu

SOUVISLOSTI

Nové bitcoiny jsou generovány prostřednictvím procesu **těžby**. Tu lze popsat jako „... matematickou loterii – právo na zařazení transakcí do bloku a připojení tohoto bloku na konec blockchainu vyhrává ten, kdo podá důkaz o vynaložení dostatečného množství výpočetního výkonu“.

FILOZOFIE

POJEM

FILOZOFIE

Pojem filozofie pochází z řečtiny – *filein* = milovat; *sofia* = moudrost.

SOUVISLOSTI

Legenda o poháru moudrosti

Ke stejnému závěru vede i **legenda o poháru moudrosti**, z něhož se měl napít nejmoudřejší z filozofů. To, že nikdo z nich výzvu nepřijal, že nikdo z nich si neosoboval nárok na vlastnění moudrosti, nám přes propast času vzkazuje: **skutečný filozof si uvědomuje meze svého vědění, skutečný filozof kritičností a pochybováním pobízí rozum a odhání pýchu.**

Byl to patrně **Pýthagorás**, kdo jako první použil pojem „**filozofie**“, když poznamenal:

„... **tak se i v životě rodí jedni, lidé otročtí, jako lovci slávy i bohatství, a druzí, filozofové, jako lovci pravdy.**“

Pýthagorás
ze Samu

SOUVISLOSTI

Thalés v jámě

Když **Thalés** při pozorování hvězd na obloze spadl do jámy, sklídil posměch od těch, kteří se dívají jen před své nohy.

Hegel k historce poznamenal: **Lidé se takovým posmívají a mají tu výhodu, že jim to filozofové nemohou vrátit; lidé ale nechápou, že se filozofové smějí jim, kteří ani nemohou spadnout do jámy jen proto, že v ní jednou provždy leží a nejsou s to pozvednout svůj zrak k tomu, co je nad nimi.**

SOUVISLOSTI

Metafyzika

Metafyzika zkoumá povahu **jsoucna** jako **jsoucna** a všeho, co se **jsoucna** a bytím souvisí. Zaměřuje na to, co je jakoby „skryto“ za sférou přírody, co tedy překračuje smyslově poznatelné.

1. Co je filozofie?

Člověk a filozofie

Základní motivy filozofického tázání

Vznik vědomí na jedné z planet vesmíru představuje skutečný zázrak. Na vrcholu evoluce kdysi neživé hmoty stojí bytost, která se může ptát:

- *Jaký smysl má náš život a svět, v němž se nalézáme? Jak máme jednat, aby náš život byl dobrý? Jsme schopni dosáhnout pravdivého a objektivního poznání? ... apod.*

Tážeme se a odpovídáme. Žádná odpověď však neposkytuje jistotu o tom, že jsme dosáhli úplného poznání, od počátku našeho filozofického tázání jsme **v pochybnostech**.

K motivům filozofického tázání tedy patří:

- **úžas nad problémem a tajemstvím života a světa, touha porozumět životu a světu a hledání smyslu života.**

Pojem „filozofie“ a jeho význam

Pojem **filozofie** znamená doslova „**lásku k moudrosti**“. **Filozofem** je ten, kdo hledá moudrost, nikoliv ten, kdo se pyšní vlastněním moudrosti a pravdy.

Filozofie a speciální vědy, filozofie a náboženství

Každá **speciální věda** studuje určitou dílčí oblast reality, „specializuje“ se tedy na vymezený výsek skutečnosti. **Filozofie se snaží jednotlivé skutečnosti zařadit do nejširších a nejobecnějších souvislostí** a vytvořit celkový obraz světa.

Na počátku náboženské zkušenosti nalézáme tytéž motivy a cíle jako u filozofie – údiv i pochybování, touhu porozumět světu i životu a nalézt jejich smysl. **Nábožensky založený člověk** vyvozuje smysl života i svou orientaci ve světě zejména ze vztahu k bohu. **Filozofie** se opírá výhradně o **rozum a empirii (zkušenost)**. Přestože může také pracovat s hypotézou boha, musí zůstat trvale na rovině kriticko-racionální.

Základní filozofické pojmy a problémy

Jsoucno a bytí

O každé jednotlivé skutečnosti můžeme říci, že je. *Tabule jest. Student Petr jest.* **Jednotlivé skutečnosti** můžeme označit obecným pojmem „**jsoucno**“. Každé **jsoucno** existuje určitým způsobem, ať již jako školní tabule, nebo student, který na ni píše.

Co znamená pojem „**bytí**“? **Bytí náleží všemu, co jest.** Jinými slovy, **prostřednictvím bytí každé jsoucno jest.** Nebo ještě jinak: **bytí umožňuje, že jsoucna jsou.**

Filozofické obory

- **Ontologie** (z řec. *on* = jsoucno, *logos* = slovo, výklad) je **naukou o jsoucnu a bytí**. Ontologie je základní disciplínou filozofie.
- **Epistemologie** (z řec. *epistémé* = rozumění) zkoumá proces poznání. Pro tento obor se používají také termíny **noetika** (z řec. *noein* = myslet) nebo **gnoseologie** (z řec. *gnosis* = poznání).
- **Etika** (z řec. *ethos* = zvyk) tematizuje **otázky mravního jednání a morálky**. Etickými problémy jsou např. otázky: *Co je dobré? Co je spravedlnost? Jak má člověk jednat v různých situacích? Kterými kritérii a hodnotami se má řídit?*
- **Filozofická antropologie** (z řec. *anthrōpos* = člověk) se snaží určit **podstatu člověka** a řeší tradiční otázky: *Kdo jsme, odkud jsme přišli, kam míříme?*
- **Filozofie dějin** se snaží odhalit **smysl a nejobecnější zákonitosti lidských dějin**. Tento obor však musíme odlišovat od **dějin filozofie**.
- Dalšími obory filozofie jsou např. **logika**, která studuje formy a zákony správného usuzování. **Filozofie vědy** promýšlí otázky vědeckého poznání. **Hermeneutika** se věnuje problémům interpretace textů a symbolů a **axiologie** (z řec. *axia* = hodnota; *logos* = slovo) je vědou o hodnotách.

Náměty pro samostatnou práci

1. Zopakujte si základní pojmy z oblasti filozofie jako nauky.

2. Antická filozofie (7. stol. př. n. l. – 6. stol. n. l.)

Předsókratovská filozofie (6.–5. st. př. n. l.)

Předsókratiky označujeme skupinu filozofů, kteří žili před Sókratem nebo za jeho života.

Hledání prvotního principu, původu světa

Předsókratikové hledali **původ**, **počátek** či **prvotní princip** (řec. *arché*) světa, pomocí kterého by mohli zdůvodnit jeho vznik, jednotu a řád.

Jako *arché* určili někteří předsókratikové přírodní látky: **vodu**, **vzduch**, mohlo to být i **spojení více přírodních živlů** (voda, oheň, země i vzduch).

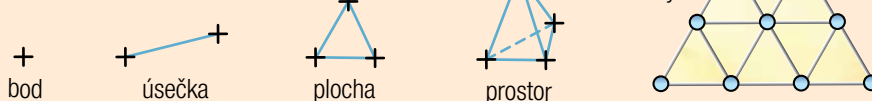
Podle **atomistů** veškerou skutečnost tvoří malé a již dále nedělitelné **atomy** (řec. *atomos* = nedělitelný), které se pohybují v prázdném prostoru a různým způsobem se spojují a rozpojují.

Pýthagorejci (škola založená **Pýthagorásem**) chápali svět velmi odlišně od pozdější vědy – jejich myšlení bylo **filozoficko-náboženské i matematické** zároveň. Číslo považovali za základ všeho, svět je založen na číslech a jejich vztazích. Veškerenstvo pak vzniká spojením dvou protikladných prvků: **bezmezna** (řec. *apeiron*) a **meze** (řec. *peras*), tedy **skloubením neomezeného a ohraničeného**. Jak tomu rozumět?

Spojení protikladů „bezmezna“ a „meze“

SOUVISLOSTI

Apeiron vládne všemu a proniká vším, na straně druhé ale existují věci, které jsou vymezeny. Apeiron tak musí narážet na nějakou mez: tou nejjednodušší je **bod**. Bod je již dále nedělitelnou jednotkou a je vyjádřitelný číslem „1“. **Určité počty bodů zakládají tvary a vymezují prostor**. „Jeden“ bod je **číslo 1**, „dva“ spojené body určují **úsečku**, „tři“ body **trojúhelník** (vymezení plochy), „čtyři“ body **jehlan** (vymezení prostoru).

Sečteme-li uvedená čísla, získáme **číslo 10** ($1 + 2 + 3 + 4 = 10$), které je podle pýthagorejců **číslem dokonalým**. „Desítku“ vznikající součtem prvních čtyř čísel lze zobrazit jako rovnoběžný trojúhelník, jehož strany tvoří čtyři body (tzv. **tetraktys**).

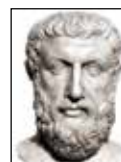
tetraktys

Elejská škola a Hérakleitos

Filozofové elejské školy tvrdili, že **skutečné bytí je neměnné, věčné a smyslový svět změn je jen zdánlivý**.

Xenofanés (asi 570–480 př. n. l.) zesměšňoval naivní představy o antických bozích. Podle něj bůh může být jen jeden a není podobný lidem tělem ani myslí. Kriticky odmítl tradiční řecké náboženství.

Parmenidés (kolem 510–450 př. n. l.) je pokládán za „otce“ **ontologie**. Ve svých úvahách totiž vyšel z reflexe nejzákladnějšího faktu – **bytí**. O celku světa můžeme primárně říci jediné, a to, že jest. Co je ale výsledkem negace onoho „jest“ či „byť“? „Není“ či „nic“. Je však tato negace reálná? Parmenidés nesouhlasí: **„Třeba je říkat a myslet, že jsouc jest, neboť bytí jest, kdežto nic věru není.“** Krátce, **bytí jest, nic není**.

Parmenidés

Parmenidův žák **Zenón z Eleje** (kolem 490–430 př. n. l.) se snažil až absurdními důkazy potvrdit oprávněnost úvah svého učitele. Jsou známy jako tzv. **aporie** (*slepé uličky, necesty*) – **Letící šíp je nehybný** nebo **Achilles a želva**. Měly prokázat, že ten, kdo přijme např. reálnost pohybu, dostane se do neřešitelných rozporů. Předložené úvahy se samozřejmě vzpírají naší zkušenosti a nemusíme být ani Achillem, abychom prokázali opak. Odkryly však problémy, které nastávají při naší snaze přesně definovat pohyb.

Aporie „Letící šíp je nehybný“

SOUVISLOSTI

Budeme-li pozorovat šíp v kterémkoliv momentě jeho letu, zjistíme, že je na určitém místě, zaujímá stále stejný prostor a je v něm v klidu. Když je ale v každém okamžiku v klidu, pak je v klidu i v celém čase a zůstává na tomtéž místě.

Zenónův závěr: *Není možné určit žádný okamžik, v němž by byl šíp v pohybu.*

OSOBNOST

Pýthagorás ze Samu

Pýthagorás (asi 580–500 př. n. l.) se narodil na ostrově Samos nedaleko Milétu. Jako první teoreticky **zdůvodnil geometrickou větu o pravoúhlém trojúhelníku**. Na jihu Itálie založil řád, jehož členové se snažili uskutečňovat určité náboženské a filozofické představy. Žili velmi disciplinovaně a věřili v nesmrtelnost duše a v její přetělování.

Osvěžme si text některými Pýthagorovými postřehy:

„Poznáš, že lidé sami si působí všechny své strasti.“

„Co je nejmocnější? – Myšlenka.“

POJEM

APORIE

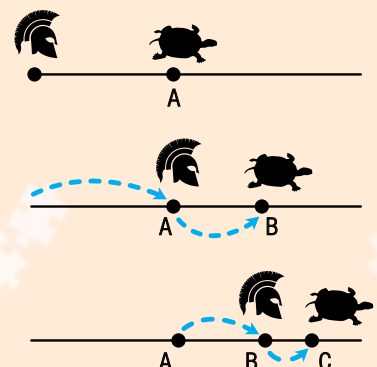
Pojem **aporie** (z řec.) znamená doslova **neprůchodnost** či **bezvýchodnost**.

SOUVISLOSTI

Aporie „Achilles a želva“

Rychlý Achilles nikdy nedostihne pomalou želvu, neboť v okamžiku, kdy dosáhne bodu **A**, v němž se bezprostředně před tím nacházela želva, se již jeho soupeřka přesunula do bodu **B**. Dosáhne-li Achilles bodu **B**, má opět smůlu. Želva již tento bod opustila a odfukuje v bodě **C**. Achilles bude sice její náskok zmenšovat, ale želvu nikdy nedostihne.

Zenónův závěr: *I kdyby pohyb nastal, nebyl by dokončen.*

OSOBNOST

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 až 1831) byl německý filozof, **vrcholný představitel německého idealismu**. Podle Hegela je bytí vyjádřením ducha (myšlenky, ideje) a směřuje ve svém dialektickém vývoji k sebeuvědomění a sebepoznání absolutního ducha. Z díla: *Fenomenologie ducha, Věda o logice, Encyklopedie filozofických věd, Základy filosofie práva*.

SOUVISLOSTI

Z Hegelova života

Hegel se narodil v rodině úředníka, **vystudoval filozofii a teologii**. Vrchol jeho kariéry bylo **povolání na berlínskou univerzitu** roku 1817, na níž si postupně vybudoval **mimořádné postavení**. Byť byly jeho přednášky obtížné na pochopení, mívál na nich až 250 studentů. Ve stejné době soupeřil o pozornost posluchačů i Hegelův oponent **Arthur Schopenhauer**. Zatímco u Hegela nebylo k hnutí, přednášky Schopenhauera zely prázdnotou.

SOUVISLOSTI

Pán a rab

Pro jednotlivce a jeho sebevědomí má zásadní význam uznání jinými, za toto uznání musí i bojovat. Kdo je odhodlanější, má větší šanci si nejen vydobýt uznání jiným, ale také si ho podmanit. **Slabší se stane rabem svého pána** a musí pro něj pracovat. Pán je na rozdíl od raba svobodný, avšak uznání od raba, kterému on sám odpírá uznání, již nemá skutečnou hodnotu – následkem toho je pánovo vědomí rabské.

K podobnému zvratu dochází i u raba – ten utváří prací věci, nad nimiž má moc, a současně utváří prací i sebe sama. Takto si rab zjednáva svobodu, jež je pánovi nedostupná. Pán se stává rabem a rab pánem.

Pán a rab se tedy vzájemně podmiňují. Představují **tezi a antitezi, společná existence je syntézou**.

8. Filozofie 19. století

Německý idealismus

Německý idealismus vychází z přesvědčení, že **skutečnost je v konečném důsledku založena na duchu či vědomí** a že svět je výsledkem jeho tvůrčí činnosti a rozvoje.

Johann Gottlieb Fichte (1762–1814)

Johann G. Fichte navazoval na Kantovy myšlenky, byl jeho žákem. Kantovu ideu dvou světů odmítl s tím, že buď existuje **svět o sobě** (jsme nesvobodní, protože jsme jím určeni), nebo existuje **svět pro nás** (jsme svobodní a poznáváme svět tak, jak se nám jeví; **svět o sobě** proto neexistuje). Fichte jako obhajovatel **lidské svobody** se důsledně upíná k subjektu (Já), jeho aktivitám: **Vždyť jsem to Já, kdo myslí, chce, jedná**. Subjektu Já klade proti sobě jiné, protikladné (**ne-Já**), obě se vzájemně omezují a určují. Já má poznat sebe, svou svobodu a usilovat o své uskutečnění.

Johann G. Fichte

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775–1854)

Friedrich W. J. Schelling byl Fichteho žákem, jeho koncepci jednostranného subjektu Já ale odmítl. Rozpracoval myšlenku, že výchozím základem musí být podle něj **něco, co předchází rozdělení subjektu (Já) a objektu (přírody)**, tedy duchovního a reálného, a co má povahu **absolutní identity**. Subjektivní duch a objektivní příroda jsou dva póly jediné skutečnosti, vzájemně se podmiňující. Jeho **koncepce jednoty přírody a ducha** se proto označuje jako **filozofie identity**.

Friedrich W. J. Schelling

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831)

„Co je rozumné, je skutečné, a co je skutečné, je rozumné.“ (Hegel)

Hegelův výklad světa je založen na tom, že **veškeré duchovní i přírodní bytí je duchovní nehmotné povahy – vychází z ideje, myšlenky, rozumu**.

Jinými slovy, bytí je vyjádřením myšlenky a veškeré dění je jejím pohybem; zjednodušeně řečeno, **bytí a myšlení jsou identické**. **Duch prochází vývojem**, na jehož konci se pozvedá na nejvyšší stupeň **svého sebeuvědomění a sebepoznání**, Hegel to vyjadřuje souslovím **absolutní duch**.

Stupně vývoje ducha

Vývoj ducha podléhá triadickému členění: **teze–antiteze–syntéza**.

- 1. Stadium pojmu (teze), bytí o sobě** – duch je ve stavu neuvědomělé identity. Je tedy **bytím o sobě**, což odpovídá pojmové a logické struktuře našeho myšlení i světa. *Bytí o sobě* je nezávislé na prostoru a čase.
- 2. Stadium přírody (antiteze), bytí pro sebe, jinobytí** – příroda je vzhledem k duchu něčím vnějším, cizím; duch se v ní nachází ve své vlastní negaci, *v jinobytí, sebeodcizení*.
- 3. Stadium ducha (syntéza), bytí o sobě a bytí pro sebe**. Během vývoje **jinobytí nachází duch sám sebe a uvědomuje si sám sebe** (vznik **sebevědomí**). Duch již není ani myšlením, ani přírodou, **je syntézou obou**. Jinými slovy, **duch dospěje ke stavu sjednocení bytí o sobě a bytí pro sebe**. Toto stadium vývoje se člení opět do tří vývojových fází ducha, a to **ducha subjektivního, objektivního** (morálka, právo) a **absolutního** (umění, filozofie, náboženství). Člověk si v této fázi uvědomuje svůj vlastní vývoj, svoji svobodu a své vlastní poznání.

Søren Kierkegaard (1813–1855)

„... věřit je být.“ (S. Kierkegaard)

Søren Kierkegaard

Tři stadia vývoje jednotlivce

Podle dánského filozofa a teologa **Kierkegaarda** může jednotlivec ve svém životě projít třemi stadii: **estetickým, etickým a náboženským**.

- V **estetickém stadiu** jedná člověk podle smyslů, vyhledává to, co je mu příjemné, nefixuje se na žádný vztah. Je anonymním členem davu, bez tváře a bez odpovědnosti. Po rozptýlení přichází nuda, která odhaluje prázdnotu života.

- V **etickém stadiu** jedinec volí mezi různými možnostmi a bere na sebe odpovědnost za svou volbu. Zakouší úzkost (nikoliv však strach, ten máme z něčeho určitého v tomto světě). Úzkost je závrátí svobody, která se zmocňuje člověka, když nahlíží do neznámých hloubek svých vlastních možností.
- Nejvyšším stupněm lidského života je **stadium náboženské**, v němž člověk jako jednotlivec stojí před Bohem. Vztah k Bohu je nesen absolutní důvěrou.

Abrahamovská víra / Ne myslit je být, nýbrž věřit je být

Abrahámov postoj sloužil po staletí jako příklad **pevné a neochvějné víry v jediného Boha**. S. Kierkegaard se tomu věnoval v práci *Bázeň a chvění*. Úmysl Abraháma obětovat svého syna je na etické nebo lidské rovině pokusem o vraždu. Pokud by požadavek Boha byl jen mámením, provedl by Abrahám neomluvitelný a hrůzný čin.

Abrahámovo náboženské rozhodnutí je ale naprosto individuální a pravidla etiky jsou obecnými pravidly. Pak platí, že v případě Abrahámovy víry a jeho úmyslu stojí **individuální nad obecným**. Jinými slovy: **Nad cílem etickým, obecným, můžeme nalézt cíl vyšší – náboženský. Jedinec je tedy víc než obecný systém, víra je víc než myšlení.** Kierkegaard tím překonal novověký, ale i antický antropologický koncept, v němž hlavním atributem člověka byl rozum. *Ne myslit je být, nýbrž věřit je být.*

Iracionalismus

Iracionalismus je filozofický směr, který **odmítá jednostranné využití rozumu a poznatků vědy**. Založen je na citovém a duchovním poznání.

První podoba směru – **metafyzický iracionalismus** – je postavena na myšlence, že podstatou světa a bytí je **mimorozumový (iracionální) princip**. Vrcholnými představiteli tohoto směru jsou němečtí filozofové **Arthur Schopenhauer** a **Friedrich Nietzsche**.

Arthur Schopenhauer (1788–1860)

Svět jako vůle

Filozofie **Arthura Schopenhauera** je založena na přesvědčení, že **podstatou světa je iracionální „vůle k životu“**, nevědomá životní síla, pud a nekončící snaha něco chtít. Ta ovšem způsobuje neustálé utrpení, bolest a marnou snahu získání objektu své touhy.

Člověk sice představuje **nejvyšší stupeň vůle**, ale jeho život má hodnotu jen v tom, že zachová rod, což dokazuje i sama příroda nezájmem o jedince a v síle pohlavního pudu. Řeči o lásce mezi mužem a ženou jsou jen přetvářkou a iluzí.

Vůle podle Schopenhauera usiluje o jediné: prosadit se a saturovat potřeby, které vyvolává. Je-li vůle uspokojena, přichází nuda. Není-li naplněna, člověk trpí. Život je tak vlastně utrpením či prázdnotou. Optimismus je proto nejen absurdním, ale i trpkým výsměchem utrpení lidstva. **Tato vůle je chtěním slepým.**

Schopenhauerův pesimismus a nihilismus

Jak Schopenhauer dospěl k tak **radikálnímu pesimismu** a **nihilismu**? Bez iluzí, ale také bez naděje se podíval skutečnosti do tváře a otevřeně ji pojmenoval – v životě je možná více bídy, utrpení i prázdnoty, než si přiznáváme. Schopenhauer **povýšil vůli, tedy princip mimorozumový, na princip jediný a univerzální, jenž platí pro veškerou skutečnost**. Proto se také tento myšlenkový směr označuje jako **voluntarismus** (z lat. *voluntas* = vůle), příp. jako **iracionalismus**.

Friedrich Nietzsche (1844–1900)

„Bůh je mrtev!“ (F. Nietzsche)

„Nejsem člověk, jsem dynamit,“ říká o sobě **Friedrich Nietzsche**. Vskutku, žádný jiný filozof nepodnikl tak ničivý útok na zdroje filozofického a náboženského myšlení.

Vůle k moci

Nietzsche se inspiroval Schopenhauerem, ale na rozdíl od něj považoval vůli za pozitivní prvek. Konkrétně to u něj nebyla vůle k životu, ale **vůle k moci**.

Filozofie **Friedricha Nietzscheho** je založena na kritice tradiční morálky a náboženství. Jeho pojem **„vůle k moci“** představuje základní princip života a ideál člověka, který překonává dosavadní hodnoty a sám vytváří nové.

SOUVISLOSTI

Abrahamovská víra

Kierkegaard se pokusil osvětlit náboženskou víru na biblickém **příběhu**

Abraháma: Až ve velmi pozdním věku se Abrahámovi a jeho ženě naplnil slib, který jim dal Hospodin, a narodil se jim syn Izák. Bůh se rozhodl vyzkoušet Abraháma a řekl mu, aby vzal svého syna Izáka a obětoval ho. Tři dny putoval Abrahám s Izákem k určenému místu. Vybudoval na něm oltář a svázal syna do kozelce. Když vztáhl ruku po noži, aby svého syna zabil, ozval se z nebe hlas Hospodina, který jej zastavil. Jelikož Abrahám prokázal svou bohabojnost, potvrdil mu Bůh požehnání pro něj i jeho potomstvo.

OSOBNOST

Arthur Schopenhauer

Arthur Schopenhauer (1788–1860), německý filozof, **představitel voluntarismu a iracionalismu**.

Z díla: *Svět jako vůle a představa, Parerga a paralipomena* obsahující drobné práce, například *Aforismy k životní moudrosti, O ženách*.

POJEM

PESIMISMUS

Postoj a **přesvědčení o špatnosti věci a přesvědčení, že to bude jen horší**. Názor, že zlo převládá nad dobrem.

POJEM

NIHILISMUS

Pojem **nihilismus** znamená **pouze odmítající a popírající postoj** či filozofický pohled.

RELIGIONISTIKA

POJEM

RELIGIONISTIKA

Pojem je odvozen z latinského *religio* = náboženství. Původně i pro dodržování pravidel kultu a jeho vědeckých znamení. Je to věda zabývající se náboženstvím.

POJEM

NÁBOŽNOST

Pojem náboženství byl v češtině odvozen od slova nábožný – nábožný člověk je ten, který myslí na Boha.

POJEM

ATEISMUS

Je chápán jako absence víry v Boha, odmítání náboženství. I ateismem se zabývá religionistika.

POJEM

TEOLOGIE

Teologie je nauka o Bohu, božích. Vychází z předpokladu, že Bůh skutečně existuje.

OSOBNOST

Tomáš Halík

Tomáš Halík (1948) je český katolický kněz, teolog, sociolog, profesor Univerzity Karlovy, prezident České křesťanské akademie. Za knihu *Vzdáleným nablízku* získal Cenu za nejlepší teologickou knihu Evropy za rok 2009 a 2010. Autor se v uvedené knize vyznává, že se rozhodl psát z nové pozice, a to „jako pochybující s pochybujícími a hledající s hledajícími“. V roce 2014 se Tomáš Halík stal prvním českým laureátem prestižní Templetonovy ceny.

T. Halík získal jako první Čech Templetonovu cenu:

1:36

<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1043891-tomas-halik-ziskal-jako-prvni-cek-templetonovu-cenu>

POJEM

MAGIE

Pojem pochází z řečtiny, *magela* = kouzelnictví.

1. Náboženství a náboženská víra

Pojmy „religionistika“ a „náboženství“

Jednotlivá náboženství představují nesmírně složité a komplexní jevy, které doprovázejí lidstvo po celé jeho dějiny a významně ovlivňují způsob života člověka, lidského společenství a jeho kultury.

Popisem jednotlivých náboženství, klasifikací, vznikem, rozvojem a jeho působením na člověka se zabývá religionistika.

Náboženství není jen pocitem či prožitkem, rozumovým aktem, činem izolovaného individuálního rozhodnutí, pouhým „sociálním konstruktem“ či produktem výchovy. Je záležitostí hluboce niternou a osobní, na straně druhé je jevem sociálním, kulturním a dějinným. Znakem, který je platný univerzálně pro všechna náboženství a kterým se náboženské jevy odlišují od ostatních, je vztah člověka k Bohu.

Náboženství je vyjádřením vztahu člověka k Bohu.

Je to vztah k transcendentní skutečnosti, která není přístupná smyslovému vnímání a kterou nelze doložit ani vyvrátit vědeckými postupy.

Náboženská víra a vyznání

Vztah člověka k Bohu nabývá nejrůznějších podob, liší se typem náboženství i osobností člověka. V křesťanství, judaismu, islámu i v některých proudech východních náboženství je Bůh vnímán jako osoba. Vztah člověka k němu se pak obvykle označuje jako náboženská víra. Tento pojem se odlišuje od náboženského vyznání.

Náboženská víra je nesena přesvědčením věřícího člověka o existenci Boha. Náboženské vyznání je obsahem toho, v co zbožný člověk věří.

Náboženská víra je podmíněna svobodnou vůlí člověka, jeho schopností reflexe a svobodného rozhodování. Proto je náboženská víra spjata právě jen s lidskou existencí.

Víra může být pevná a neochvějná, jak ji např. známe z příběhu o Abrahámovi (viz str. 251). Často je ale doprovázena i pochybováním. Jak říká český teolog a sociolog Tomáš Halík (slovy básníka Vladimíra Holana): „... co je bez chvění, není pevné.“

Náboženská praxe – náboženské společenství, rituál a modlitba

Role společenství je v náboženství nenahraditelná, vytváří prostor pro náboženský život, a to z hlediska duchovního i organizačního, udržuje tradici a kontinuitu a současně vytváří podmínky pro vývoj daného náboženství. Pro označení náboženského společenství se v kultuře Západu používá nejčastěji termín církev. Podobně byl přenesen na jiná náboženství i termín kněz, jenž je označením někoho, kdo z pověření náboženského společenství vykonává určitou náboženskou činnost.

Život náboženských společenství je spojen s formálními a symbolickými projevy chování – rituály, kultury, bohoslužbami či církevními obřady. Mají obvykle kolektivní charakter a nabývají různých podob a funkcí. Jsou např. jedním ze způsobů uctívání Boha, napomáhají k vnitřní proměně věřících, umocňují jejich niterný prožitek, motivují je k určitému jednání, ale také posilují integritu a soudržnost náboženského společenství.

Nenahraditelnou a velmi osobní součástí náboženského života jsou modlitby, které jsou ve většině náboženství považovány za jádro náboženského života. V modlitbě se člověk obrací k Bohu – v radosti může poděkovat, v bolesti poprosit, ve starosti se může svěřit. Náboženská společenství mohou mít společné modlitby, věřící se však má modlit i vlastními slovy – v těchto osobních modlitbách nejsou nutná ani vyřčená slova, postačí i myšlenka: „Někdy je i pouhý povzdech výmluvnější než tisíc slov,“ říká rabín Simon Philip de Vries.

Magie a šamanismus

Jako magii označujeme takovou činnost, prostřednictvím níž se snaží kouzelník či mág ovlivnit skutečnost pomocí nadpřirorodních či tajemných sil.

Šamanismus není náboženstvím v pravém slova smyslu, představuje spíše soubor představ a technik, pomocí nichž se šaman snaží využít svět „duchů“, a to například k léčení, zaklínání, vyvolání deště i ke zbavování kleteb apod.

▲ Amulety, talismany

Dějiny judaismu

Vznik **judaismu** jako náboženství hebrejských kmenů se datuje do 2. tisíciletí př. n. l. Pojí se se jménem **Mojžíše**, proroka, kterého Bůh pověřil vyvedením Izraelců z egyptského otroctví. Protože je faraon nechtěl propustit, seslal na ně Bůh pohromy – **deset ran egyptských** – v podobě veškeré vody změněné v krev, přemnožení much, žab a štěnic, postižení dobytka morem a Egyptanů vředy, poničení úrody krupobitím a sarančaty a sesláním tmy. V den odchodu z Egypta Bůh přikázal **obětovat beránka** a jeho krví pomazat dveře domů, ve kterých Židé přebývali (pozn.: k této události se váže židovský **svátek Pesach**). V noci pak byli Egyptané stiženi desátou ranou – ve všech domech, jejichž dveře nebyly označeny krví beránka, Bůh zahubil vše prvorozené. Poté faraon svolil s propuštěním Židů, pronásledoval je však. Na pobřeží Mojžíš s boží pomocí způsobil, že se vody moře rozestoupily, takže Židé přešli na druhý břeh. Pronásledující egyptskou armádu vrátili se moře zahubilo. Během následujících čtyřiceti let vedl Mojžíš svůj lid pouštěmi. Při putování zjevil Bůh Mojžíšovi na hoře Sinaj přikázání, ta byla označena jako **Desatero**, jež obsahuje **základní náboženské a etické směrnice** (které převzalo i **křesťanství**). Na konci putování dovedl Mojžíš Izraelce na horu Nebó, ze které spatřili „**zaslíbenou zemi**“ – Izrael.

Desatero

1. *Já jsem Hospodin, tvůj Bůh.*
2. *Nebudeš mít jiného boha mimo mne. Nezobrazíš si Boha zpodobením ničeho.*
3. *Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha.*
4. *Pamatuj na den odpočinku – má ti být svatý.*
5. *Cti svého otce i svou matku.*
6. *Nezabiješ.*
7. *Nesesmilníš (nezczolozíš).*
8. *Nepokradeš.*
9. *Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.*
10. *Nebudeš dychtit po ničem, co patří tvému bližnímu.*

Tetragram JHWH

v hebrejštině
(čte se zprava
doleva). **Jahve**

je vlastní jméno Boha Izraele. Jméno Jahve se později stalo natolik posvátným, že se nevyslovovalo.

יהוה

3. Judaismus

Podstata judaismu

Judaismus je monoteistické zjevené náboženství. Pojem **judaismus** je odvozen od slova **Juda** (čes. **Židé**), což je jméno jednoho z židovských kmenů. **Biblickým jménem** pro židovský národ a částečně i zemi je **Izrael** (obyvatelé **Izraelité**), dnes je i **součástí názvu státu: Stát Izrael** (a obyvatelé **Izraelci**). V posvátných textech judaismu se setkáme s různými jmény Boha, nejposvátnějším je jméno **Jahve**.

Počátky izraelského národa se pojí s praotcem **Abramem** (později mu Bůh přirkl jméno **Abrahám**), kterého Bůh zatížil zkouškou víry (**abrahamovská víra** a její filozoficko-náboženský výklad, viz str. 251).

Judaismus spojuje budoucnost s **příchodem Mesiáše (Spasitele)**, očekávaného krále z rodu Davida, který vyvede židovský národ z pouté utrpení.

Posvátné texty judaismu

Základním písemným pramenem židovského náboženství jsou **tři skupiny knih**, které se nazývají **Tóra** (pět knih Mojžíšových), **Proroci** (prorocké a dějepisné texty) a **Spisy**. Všechny dohromady tvoří **Tenach** (či **Tanach**). Uvádí se případně i název **židovská či hebrejská bible** (z řečtiny, **ta biblia** = knihy). Napsány byly v hebrejštině, menší části v aramejštině.

Celá **hebrejská bible** obsahuje epická vyprávění, popisy rituálů, předpisy náboženské a mravní, modlitby, výpovědi proroků, ale i životní moudrosti a milostné básně.

Obsah **Tóry** je členěn takto:

- **První kniha Mojžíšova (Genesis)** zahrnuje příběh o stvoření světa a člověka, příběh o vyhnání z ráje, vyprávění o zakladatelích izraelského národa.
- **Druhá kniha Mojžíšova (Exodus)** pojednává o strastiplné cestě Izraelitů z Egypta.
- **Třetí kniha Mojžíšova (Leviticus)** – obsahuje zákony.
- **Čtvrtá kniha Mojžíšova (Numeri)** popisuje putování Mojžíše a jeho lidu pouští a hledání „zaslíbené země“.
- **Pátá kniha Mojžíšova (Deuteronomium)** – obsahuje Mojžíšovu promluvu před jeho smrtí, zatímco se jeho lid chystá vstoupit do „zaslíbené země“.

▲ Na obrázku vidíte řadu svitků hebrejské bible (tedy Tenach).

Smlouva – vyvolený národ

Podle judaismu Bůh žehnal všem národům, židovský národ si ale vyvolil ke zvláštním záměrům a zaslíbil mu zemi. Proto se hovoří o **vyvoleném národě** a **zaslíbené** či **svaté zemi**.

Vyvolenost byla vyjádřena formou smlouvy mezi Bohem a Izraelem.

Bůh není Bohem jen jednoho národa. „Vyvolenost“ neznámá, že Izrael jako národ získal nějaké výhody nebo že je lepším národem než ostatní. Jeho postavení je naopak zavazuje. **Vyvolenost znamená závazek a vyšší odpovědnost**, ne privilegium.

Náboženské směry a sekulární Židé

S určitým zjednodušením můžeme rozlišit v současném judaismu následující základní náboženské směry:

- **Ortodoxní směr judaismu** – dominantní proud, který lpí na přísném dodržování tradic a pravidel. **Tóra** je pro něj pramenem autoritativních pravd zjevených Bohem. Příslušníky tohoto směru judaismu poznáme i podle vnějších znaků (dlouhý plášť kaftan, klobouk, vousy, pejzy).
- **Reformní směr judaismu** – pro něj je život podle mravních nároků judaismu důležitější než dodržování příkazů. Reformoval bohoslužby, které probíhají v národních jazycích, zrovnoprávnil postavení žen v náboženském životě. Vznikl sice v Evropě, nejsilnější pozici má ale ve Spojených státech.

▲ Stoupenec ortodoxního směru judaismu při modlitbách u Západní zdi

Rozšiřující informace k pojmům: **judaismus, Jahve, Mojžíš, Desatero, vyvolený národ**. Ve vyhledávači zadejte hledané pojmy a jména, příp. pracujte s jazykovým modelem AI.

Život a působení Ježíše Nazaretského

Ježíš se narodil nejspíše ve 4. roce př. n. l. ve městě **Nazaret**. Podle evangelii se narodil v Betlémě matce Marii, která ho počala zázračným způsobem. Na počátku svého působení byl **pokřtěn Janem Křtitelem**, židovským prorokem. **Křest**, tj. ponoření do vody nebo omytí vodou, se později stal vstupním (iniciačním) rituálem do křesťanského společenství. Ježíš **kázal a učil o božím království**, nejčastěji pomocí praktických příkladů nebo obrazných podobností. Ze svých příznivců si Ježíš vybral **dvanáct učedníků**. Pocházeli ze středních vrstev, někteří z nich byli rybáři. Třetím rokem svého putování byl **v předvečer svátku Pesach** (křesťanských **Velikonoce**) **zrazen Jidášem**, jedním ze svých učedníků, a souzen jak židovskou, tak římskou soudní mocí. Ze strany Římanů byl **obviněn ze vzpoury**, ze strany Židů z **neoprávněného přijetí role Mesiáše** a ze **zpochybnění židovského Zákona**. Těsně před zatčením se konala tzv. **poslední večeře**, při níž Ježíš podával **chléb a víno jako symbol svého těla a krve**. Rozsudek smrti, který vyřkl na návrh židovské velerady římský místodržící Pontius Pilát, a potupná **poprava ukřižováním** byla vykonána v roce 30 nebo

33 n. l. na kopci **Golgota**.

Kříž se stal později **hlavním symbolem křesťanství**.

Na obr. vidíte Ježíše nesoucího kříž (španělský malíř El Greco, 1580).

Po sejmutí z kříže byl Ježíš zavinut do plátna a uložen do hrobu ve skále. Třetí den byl nalezen hrob prázdný. Podle svědectví jeho blízkých následovníků se jim pak Ježíš několikrát zjevil a hovořil s nimi. Tzv. **vzkříšení Ježíše** je pro křesťany událostí ústřední a jedinečnou. Podle křesťanského výkladu byla **vzkříšením Ježíše dána člověku naděje**, že je určen ke společenství s Bohem a s druhými lidmi zde i na věčnosti. Křesťané proto věří, že jejich život nekončí „hrobem“ a v nicotě.

Velký pátek – den ukřižování Ježíše:
<https://www.slavne-dny.cz/episode/10024211/velky-patek-den-ukrizovani-jezise-krista>
 jezise-krista 8:44

4. Křesťanství

Křesťanství v pojmech

- **Ježíš** je osobní jméno a znamená „**Jahve je záchrana**“. Od konce 1. století se toto jinak běžné jméno přestalo užívat, neboť bylo křesťany považováno za příliš svaté.
- Tituly **Mesiáš** a **Kristus** jsou odvozeny z hebrejštiny a řečtiny, mají stejný význam, a to **Pomazaný**. V judaismu je Mesiášem postava, která jednou v budoucnosti nastolí boží království, v křesťanství jsou oba tituly jedinečným označením Ježíše.
- **Křesťané** – následovníci Krista (či lidé příslušející Kristu).
- **Apoštol** – posel, vyslanec, tedy ten, který jedná ve jménu toho, kdo jej poslal; v případě křesťanství je apoštolem ten, kdo byl poslán Kristem.
- **Evangelium** (z řec. *euangelion*) – radostná zvěst, dobrá zpráva nebo záchranné poselství. Je to text pojednávající o životě, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

Ježíšův příběh patří k nejpůsobivějším a nejdramatičtějším v lidských dějinách. Představuje ústřední zdroj křesťanského náboženství. Ježíš po sobě nezanechal ani jeden psaný řádek. Působil jen **mluveným slovem, svými činy a osobním příkladem**.

Posvátné texty křesťanství

Posvátné texty křesťanství se člení na **Starý zákon** a **Nový zákon**, které ve svém celku tvoří **křesťanskou bibli**.

Starý zákon se z podstatné části kryje s židovským **Tenachem**, liší se jen počtem a pořadím knih. **Nový zákon** tvoří **evangelia**, **Skutky apoštolů**, **dopisy apoštolů** a **Zjevení Janovo**. **Starý zákon** se také označuje jako **Stará smlouva** a **Nový zákon** jako **Nová smlouva**. Proč? Podle křesťanů byla Ježíšem založena „nová smlouva“, která naplňuje „starou smlouvu“ mezi Bohem a národem Izraele.

Složení a obsah Nového zákona

- **Evangelia** – líčí život a působení Ježíše a tvoří jádro Nového zákona: **Evangelium podle Matouše** (Mt), **Evangelium podle Marka** (Mk), **Evangelium podle Lukáše** (Lk), **Evangelium podle Jana** (J). Každé evangelium zpracovává téma svým osobitým způsobem. Evangelistům zjevně nešlo o přesné historické zpracování či o biografii, psali se snahou přesvědčit své současníky.
- **Skutky apoštolů** – popisují činy apoštolů a první roky vznikající církve.
- **Listy (epištoły)** – je jich 21, z toho více než polovinu připisuje tradice Pavlovi, např. **List Římanům** (Ř); **První list Korintským** (1 K), **List Galatským** (Ga). Další listy jsou od Jana, např. **První list Janův** (1 J), Jakuba, Petra a Judy. Pavlovy dopisy obsahují teologické výklady, které významně ovlivnily chápání Ježíšovy zvěsti.
- **Zjevení Janovo (Apokalypsa)** – líčí události „konce času“, který pro křesťany začal již Ježíšem.

Obsah a smysl Ježíšova učení a působení

Čím si vysvětlit skutečnost, že Ježíš i přes zdánlivou prohru oslovil a dodnes oslovuje miliony lidí? Zásadním impulzem byla určitě **událost vzkříšení**, která poskytla těm, kdo v něj uvěřili, naději na spásu, na překonání zla, hříchu a smrti a která z hloučku nešťastných příznivců učinila odhodlané stoupence šíření evangelia.

Nejvlastnější příčinou ale musel být **samotný Ježíš, jeho život, činy a to, co kázal, tedy obsah učení**. Nedokážeme přesně rekonstruovat Ježíšův život, stejně tak se již nedopátráme nezpochybnitelně autentických výroků. Odkrývat obsah a smysl Ježíšova učení a působení je obtížné a nebude nikdy zcela uzavřené.

Boží království

Na počátku svého vystoupení Ježíš kázal příchod nebeského či božího království:

„**Čiňte pokání (Obraťte se), neboť se přiblížilo království nebeské.**“ (Mt 4,17n)

Rozšiřující informace k pojům: **Ježíš Kristus, Starý zákon, Nový zákon, ukřižování, Golgota**. V internetovém vyhledávači zadejte hledané pojmy a jméno Ježíše Krista, případně pracujte s jazykovým modelem AI.

▲ Útržek z papyrového svitku Nového zákona, přibližně z období kolem roku 200 n. l.

SOUVISLOSTI

Některé nové náboženské směry a hnutí

Můžeme je dělit např. takto:

- **Hnutí a směry vycházející z judaismu – rastafariánské hnutí** pochází z Jamajky. Předpokládá, že afroameričané zavlečení na americký kontinent jako otroci jsou potomky původních izraelských králů (např. Šalomouna), tedy že přináležejí ke ztraceným izraelským kmenům.
- **Hnutí vycházející z křesťanství** – sem patří např. **Církev sjednocení** založená v Jižní Koreji reverendem Son-mjong Munem (odtud také pod názvem **Moonisté**). Dále můžeme zmínit **Svědky Jehovovy**, kteří usilují o obnovu křesťanství ve smyslu jeho rané podoby (z 1. stol. n. l.). Jejich členové se např. neúčastní společensko-politického života, odmítají transfuzi krve, podle svého výkladu bible ohlašovali několikrát konec světa apod. Známi jsou svou podomní misijní činností (časopisy **Strážná věž** a **Probud'te se!**).
- **Hnutí vycházející z hinduismu** – sem přináležejí hnutí **Hare Kršna** oslavující a šířící lásku v Boha Kršnu, a to i za pomoci zpěvu jeho svatého jména. Členové hnutí žijí v komunitách, což v jejich představách přispívá k jednoduššímu a přirozenějšímu životu.
- **K nábožensko-psychoterapeutickým hnutím** můžeme přiřadit např. **Scientologickou církev**. Myšlenkově se upíná k dosažení úplné svobody člověka. Je často obviňováno z manipulace svých členů (brainwashingu, vymývání mozků).

SOUVISLOSTI

Extrémní podoba sektářství

K nejtragičtějším událostem nábožensko-politických hnutí 20. století patří **hromadná sebevražda** (u mnohých vynucená) více než **devíti set členů sekty Svatyně lidu** v roce **1978** v odlehle oblasti **Guayany**, do které se sekta přemístila ze Spojených států. **James Warren Jones**, její zakladatel, se pasoval do role proroka a spasitele. **Příčiny tragédie** tkvěly především v **rozporuplné a zřejmě psychopatické osobnosti jejího zakladatele** a v jeho **schopnosti manipulovat s lidmi**.

▶ Den největší hromadné sebevraždy:

<https://www.slavne-dny.cz/episode/10019982/den-nejvetsi-hromadne-sebevrazdy-modernich-dejin-18-listopad-1978>

Tao nelze poznat, nelze je pojmově uchopit. **Tao** však můžeme prožít. Jak? Souznáním s přírodou, s vlastní přirozeností, vnitřním osvobozením, ale také nenásilným jednáním, které se nezmocňuje světa a přírody, ale sleduje, naslouchá a ochraňuje přirozený běh světa, přírody i člověka samého. **Proto je také tím nejlepším vládcem ten, kdo zasahuje do života společnosti co nejméně.**

Tao pečuje o všechny stejně a miluje všechny stejně, život ve shodě s ním proto vznáší ty nejnáročnější etické požadavky i na člověka. Podobně jako v buddhismu a křesťanství **jde o princip univerzální lásky.**

Od **tao** nás naopak odpoutávají sobecké žádosti, vášně i výstřednosti, dále všechny způsoby vlastnění i umělé formy jednání: slovíčkaření i učenost; konvence i úřady jsou proto chápány jako něco umělého a deformujícího.

Náměty pro samostatnou práci

1. Uveďte některé charakteristické rysy čínské civilizace.
2. Osvětlete přínos zakládajících osobností konfucianismu a taoismu.
3. Pojednejte o podstatě uvedených proudů čínského myšlení. Vyberte si myšlenky, které vás zaujaly, a rozveďte je (využijte informací z příloženého videa).
▶ <https://edu.ceskatelevize.cz/video/14995-konfuciovo-uceni> 6:30 ▶
4. Taoismus ovlivnil také tradiční čínskou medicínu a meditační techniky. Zjistěte k problematice bližší informace.

9. Nová náboženská hnutí a sekty

Nové náboženské směry a hnutí

Období druhé poloviny 20. století je ve záměru vzniku **nových náboženských směrů a hnutí**. Většinou zastávají **kritický až odmítavý postoj** ke stávajícím tradičním náboženstvím, církvím a jejich hodnotám.

Podstata a základní znaky sektářství

Význam pojmu **sekta** neměl vždy negativní význam. Často se ale zneužíval pro označení (stigmatizaci) skupin, které se oddělily od hlavního proudu náboženství nebo se výrazně odlišovaly od většinové společnosti.

Základními znaky sektářství jsou: **autoritářství** (řízení charismatickým vůdcem), **fundamentalismus** (opírání se o určité závazné a nezpochybnitelné „pravdy“), **uzavřenost** (prostorová, fyzická a informační; zdůvodňovaná potřebou ochrany před vnějším „zlým“ světem) a **selekcce informací** (cenzura informace zevnitř ven i naopak; neinformovanost členů sekty napomáhá jejich snadnějšímu ovládnutí).

V čem jsou sekty nebezpečné?

Sekty se svými členy manipulují, ohrožují jejich zdravý psychický, sociální, ale i náboženský vývoj, případně zneužívají jejich majetek. Často poukazují na mimořádné schopnosti vůdce, který se někdy dokonce pasuje do role **nového „spasitele“** povolání k záchraně lidstva nebo své skupiny. Jsou známy i extrémní případy, v nichž sekty **dohnaly své členy až k sebevraždě**. Určitou tendenci k sektářství mohou vykazovat všechna náboženství, tedy i ta tradiční, etablovaná. Proč? Jsou totiž také postavena na nezpochybnitelných pravdách. V některých případech až fanatičtí členové mohou mít sklon je nekriticky bránit a vtíravě a demagogicky je šířit. **Sektářské znaky** nevykazují jen náboženská společenství a fundamentalistické skupiny, ale i světské organizace a společenské systémy (**radikální politické strany** a **totalitní společenské systémy**).

Jak se manipulaci sekty bránit?

Lze se mimo jiné bránit kritickým myšlením a pochybováním, studiem, získáváním objektivních informací. Pokud je člen sekty na jejím životě již silně vnitřně zainteresován, bývá velmi obtížné jej z jejího vlivu vymanit.

Náměty pro samostatnou práci

1. Problematika sektářství je vhodná ke společné diskusi, zejména s ohledem na nutnost obrany před manipulativními technikami, za jejichž pomoci se snaží získávat nové členy. Praktický úkol: Zjistěte nějaké další případy působení sekt.

Jmenný a věcný rejstřík

A

Abrahám/Abram (praotec izraelského národa) 262, 267
 abrahamovská víra 251, 262
 acquis communautaire 175
Adenauer, Konrad (něm. politik) 173
Adler, Alfred (rakouský psycholog) 9, 25
 adolescence (období) 15
 adolescentní moratorium 15
 adopce (osvojení) 149
 na dálku 149
 advent 266
 afekt 34
 AFP (fr. zpravodajská agentura) 86
 ageismus 56
 agenda setting 74
 agnosticismus 248
 agora 94
ajatolláh Chomejní 268
 akcie 196, 217
 jmenovitá hodnota (nominální) 217
 tržní hodnota 217
 akcie – typy 217
 akcie na jméno 217
 akcie na majitele (držitele) 217
 kmenové akcie 217
 prioritní akcie (zakladatelské) 217
 zaměstnanecké akcie 217
 akciová společnost (a. s.) 217
 dualistický systém 217
 monistický systém 217
 aktivace 34
Akvinský, Tomáš (středov. filozof) 8, 92, 243
Al Capone (šéf organizovaného zločinu v USA) 162
 Alcatraz 162
 al-Káida 119
Alláh 267
 alternativní zpravodajství 85
 amnestie 101
 Amnesty International 168, 204
 amnézie (porucha paměti) 24
 analytická filozofie 254
 analytický článek (publicistika) 67
 anarchismus 119, 126
 anomie 46
Anselm z Canterbury (ang. duchovní a filozof) 243
 anšlus (der Anschluss) 116
 antická filozofie 237
 Anticharta 82
 antisemitismus 118, 119
 AP (amer. zpravodajská agentura) 86
 apeiron 237
 aporie 237
 apoštol 264
 appeasement 89
 Apple Pay (el. peněženka) 232
 argumentační faul 84
 archaická společnost 47
 archetyp 9
Aristotelés (řec. filozof) 8, 239, 240
 asertivita 33
 asimilace 61
 ateismus 260
 átman 269
 audiovizuální 70
Augustin z Hippa (středov. filozof) 8, 92, 242
 autocenzura 76
 autokracie 97, 112
 autonomní 96
 autoregulace 76
 autoritářský (režim) 112

axiom 246
 axon 11
 azyl 98

B

Bacon, Francis (angl. filozof a státník) 248
Baird, John Logie (brit. vynálezce) 70
 banka 207
 bankovka 207
 banner 72
 barterový (směnný) obchod 191
Baťa, Tomáš (český průmyslník) 184, 220
 batolecí (období) 13
 baťovská cena 220
 BBC (brit. televizní stanice) 86, 173
Beethoven, Ludwig van (něm. skladatel) 176
 behaviorismus 9, 91
Beneš, Edvard (čs. sociolog, prezident ČSR) 46
Bergson, Henri (fr. filozof) 255
Bernstein, Carl (amer. investigativní reportér) 65
 Bezpečnostní informační služba (BIS) 87
 beztrždní společnost 117
 bezúhonnost 157
 Bhagavadgíta (zkráceně Gíta) 269
 bible 264
 bigamie 53
 billboard 72
Binet, Alfred (fr. psycholog) 22
 bitcoin 234
 blockchain 234
 blog 78
 Boko Haram 119
Bonhoeffer, Dietrich (něm. teolog a filozof) 258
 bony 188
Borovský, Karel Havlíček (český spisovatel) 93
 bot (internetový) 83
 brahma 269
 bráhmani 269
 brainwashing 116
 Brettonwoodský systém 191
 broker 196
Bruno, Giordano (ital. duchovní, filozof a učenec) 244
Buber, Martin (něm. filozof) 258
 Buddha 270
 buddhismus 261, 270
 čchan-buddhismus 270
 mahájánový 270
 théravádový 270
 tibetský 270
 vadžrajána 270
 zen-buddhismus 270
 bula Industriae tuae 124
 bulvární (zpráva), bulvár 66
Burke, Edmund (angl. filozof a politik) 117
 Burza cenných papírů Praha 196, 217
 buržoazie 46
 byrokracie 112
 bytí 236

C

Caesar, Gaius Julius (řím. císař) 38, 94
 camera obscura 70
Camus, Albert (fr. spisovatel, novinář a filozof) 257
Carnap, Rudolf (něm. filozof) 255

Castro, Fidel (vůdce kubánské revoluce) 114
Castro, Raúl (kubánský vůdce, nástupce F. Castra) 115
 celní správa 211
 celní tarif 203
 celní unie 178
 cena 192
 cena zboží 190
 cenné papíry 196
 centralismus 107
 centrálně řízená ekonomika 112
 centrální banka 207
 centrální nervová soustava 12
 Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám 85, 86
 cenzura 76, 167
 církev 260
 Církev československá husitská 265
 Církev římskokatolická 265
 Církve sjednocení (Moonisté) 272
 cirkulární ekonomika 209
 city (emoce) 22
 patický afekt 23
 City Light vitrína 72
 clo 178, 211
 dovozní 211
 vývozní 211
Comte, Auguste (fr. filozof a sociolog) 45, 252
 cookies 79
Coudenhove-Kalergi, Richard (rak. spisovatel a politik) 172

Č

časná dospělost (období) 16
 černá ekonomika 206
 černý pátek (krach na newyorské burze) 210
 Česká národní banka (ČNB) 138, 207
 Česká televize 69, 86
 Česká tisková kancelář (ČTK) 86
 Československá církev evangelická 265
 Československá republika 94
 vznik 94
 Český helsinský výbor 168
 Český rozhlas 69, 86
 Český statistický úřad (ČSÚ) 106, 110
 Český telekomunikační úřad (ČTÚ) 106
 čínská kulturní revoluce 114
 čistý ekonomický blahobyt 206
 čítí 18
 počitek 18
 členská schůze 218
 členský vklad 218
 črta (publicistika) 67
 Čtyři pražské články 125

D

dalajláma 113
 daně 202, 224
 důchodové 224
 majetkové 224
 nepřímé 202, 224
 přímé 202, 224
 daňové priznání 224
 daň silniční 224
 daň spotřební 225
 daň z nabytí nemovitých věcí 224
 daň z nemovitých věcí 224
 daň z přidané hodnoty (DPH) 202, 225
 daň z příjmů fyz. osob (DPFO) 224
 daň z příjmů práv. osob (DPPO) 224

Darwin, Charles (brit. přírodovědec) 44
 dav 42, 52
 Davidův štít 263
 dědění ze zákona 144
 dědění ze závěti 144
 dědic 144, 145
 nepominutelný 145
 dědické třídy 144
 deepfake 81
 deflace 200
 deflační spirála (past) 200
 deglobalizace 184
 Deklarace nezávislosti USA 102, 124, 166
 Deklarace práv člověka a občana 102, 124, 166
 dekódování 64
 dělba moci 100, 108
 horizontální 108
 vertikální 108
 delikt ní způsobilost 139
 délka pracovní doby 153
 Demagog.cz (analytický server) 86
 demagogie 116
 demise 133, 136
 demokracie 97, 111
 nepřímá (zastupitelská) 111
 přímá 111
 demonstrace 105
 Den boje za svobodu a demokracii a Mezinárodní den studentstva 112
 Den D 89
 dendrit 11
 deprivace 31
 deprivant 38
Derrida, Jacques (fr. filozof) 259
 desátek (histor. daň) 201
 Desatero 122, 262
Descartes, René (fr. filozof) 8, 246
 desintegrace 170
 deviantní (chování) 50
 dezinflace 200
 dezinformace 80, 116
 dezinformační kampaň 84
 dezinformační web 85
 dezinformační zpráva 86
 dharm (učení buddhismu) 270
 diaspora 261
Diener, Ed (amer. psycholog) 43
 diktátor 114
 diktatura 97
Diogenés ze Sinopé (řec. filozof) 238
 diplomacie 95
 disciplinární (kárny) přestupek 130
 disciplinární řízení 130
 diskriminace 56
 dispozice 126
 dispozitivní (podpůrná) právní norma 127
 distribuce 222
 nepřímá 222
 přímá 222
 dluhopisy (obligace) 196
 dluhová brzda 202
 dohoda o pracovní činnosti 155
 dohoda o provedení práce 155
 doktrína 116
 Dokumentační středisko pro lidská práva 168
 domácí vězení 162
 dopravní přestupek 130
 dovolená 154
 dodatková 154
 základní výměra 154
 dozorcí rada 217, 218